

ГОДИШЊАК ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

<https://doi.org/10.46630/gsrj.20.2022>

ПЕРИОДИКА

Серија
Годишњаци

Департман за србистику
Филозофског факултета у Нишу

Оперативни уредник
Др Маја Д. Стојковић

Годишњак за српски језик

Уредник серије
Проф. др Татјана Трајковић

Адреса
Филозофски факултет у Нишу
18000 Ниш
Тирила и Методија 2

Copyright © Филозофски факултет у Нишу

Сва ауторска права задржана. Забрањено је свако неовлашћено
умножавање, фотокопирање или репродуковање делова текста

Уредништво

- Проф. др Јордана Марковић (Универзитет у Нишу, Филозофски факултет)
Проф. др Горан Максимовић (Универзитет у Нишу, Филозофски факултет)
Проф. др Софија Милорадовић (Институт за српски језик САНУ)
Проф. др Срето Танасић (Институт за српски језик САНУ)
Проф. др Недељко Богдановић (Универзитет у Нишу, Филозофски факултет)
Проф. др Марина Јањић (Универзитет у Нишу, Филозофски факултет)
Проф. др Надежда Јовић (Универзитет у Нишу, Филозофски факултет)
Проф. др Бобан Арсенијевић (Karl-Franzens-University of Graz,
Institut für Slawistik)
Проф. др Мирјана Илић (Универзитет у Нишу, Филозофски факултет)
Проф. др Никола Рамић (Универзитет у Крагујевцу, ФИЛУМ)
Проф. др Првослав Радић (Универзитет у Београду, Филолошки факултет)
Проф. др Михај Радан (Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Litere, Istorie și
Teologie)
Проф. др Валентина Бонцолова (Великотърновски универзитет Св. Св. Кирил и
Методий, Филологически факултет)

Секретар

Доц. др Ивана Митић (Универзитет у Нишу, Филозофски факултет)

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

ГОДИШЊАК ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

Година XXXIII, број 20

Ниш
2022

САДРЖАЈ

Мирјана Бојанић Ћирковић ЛИЦА КРИСТИЈАНИНЕ ПРОЗЕ	7
Александра Грубер КОНТРАСТИВНО ПРОУЧАВАЊЕ ЛИНГВОМЕТОДИЧКИХ ТЕКСТОВА У ГРАМАТИКАМА НЕМАЧКОГ И СРПСКОГ ЈЕЗИКА КАО МАТЕРЊЕГ С АСПЕКТА ФУНКЦИОНАЛНЕ СТИЛИСТИКЕ	23
Анђела Митић ВОКАЛСКИ СИСТЕМ ГОВОРА СЕЛА СТАЈКОВЦА	37
Александар Новаковић РАЗМИШЉАЊА (СТРАНИХ) СТУДЕНАТА НА РАЗМЕНИ О КВАЛИТЕТУ НАСТАВЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И МОБИЛНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	53
Марија Опачић СОЦИЈАТИВНА ЗНАЧЕЊА И СЕМАНТИЧКА ОПОЗИЦИЈА РЕФЕРЕНЦИЈАЛНОСТ/НЕРЕФЕРЕНЦИЈАЛНОСТ У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	69
Првослав Радић УЛОГА СРПСКЕ ЕЛИТЕ У СТВАРАЊУ ЛИНГВОПОЛИТИЧКОГА КОНСТРУКТА „СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК”	83
Данијела Радовановић АНТРОПОНИМИ ДВЕЈУ ЛЕСКОВАЧКИХ ГЕНЕРАЦИЈА (КОМПАРАТИВНИ ПРИСТУП)	103
Стефан Симоновић ЈУЖНОСЛОВЕНСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У НАСТАВНОЈ ПРАКСИ: НАЦРТ ИСТРАЖИВАЊА	121
Јована Стевановић NOMINA LOCИ У ГОВОРУ БУНАРА КОД ЈАГОДИНЕ	133
Милица Стојиљковић ЛИЧНА ИМЕНА ВРАЊСКИХ РОМА	145
Ана Савић-Грујић ЕДИЦИЈА „МОНОГРАФИЈЕ” ПОВОДОМ 75 ГОДИНА ИНСТИТУТА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ (1947–2022)	161

Биљана Сикимић

СТАРОСТ И СМРТ У ПОГРАНИЧЈУ ДРАГОЉУБ ЗЛАТКОВИЋ: ЧОВЕК И
СМРТ У ЛЕКСИЦИ И ФРАЗЕОЛОГИЈИ ПИРОТСКОГ ГОВОРА (ГОВОРА
СУСЕДНИХ ОБЛАСТИ) .....

179

ЛИЦА КРИСТИЈАНИНЕ ПРОЗЕ

У раду преиспитујемо жанровске одлике дела Кристијане Ф. са аспекта његовог доприноса модификацији одређених канонских (класичних) одлика мемоарско-аутобиографске прозе. Жанровске аспекте (*лица*) Кристијаниног дела посматрамо у ужем и ширем контексту, тачније кроз развојну линију њене исповести у књизи *Ми деца са станице Зоо* (*Wir Kinder vom Bahnhof Zoo*, 1979) до *Мог другог живота* (*Mein Zweites Leben*, у коауторству са Соњом Вуковић, 2013), на релацији мемоари – аутобиографија, те у ширем контексту модификације жанровског оквира класичне мемоарско-аутобиографске прозе кроз топосе документарности/сведочанства, друштвеног ангажмана, подвојене (амбивалентне) личности мемоаристе – моралног сведока, доживљаја хронотопа (града и *реалног* времена). У закључку рада синтетизујемо жанровске и стилске одлике Кристијаниних дела са циљем указивања на општа места савремене прозе „Кристијаниног типа” (сведочанстава бивших зависника).

Кључне речи: мемоарско-аутобиографска проза, документарност, морални сведок, хронотоп, Кристијана Ф.

Мени би требало нешто у шта бих веровала.
Кристијана Ф.

Али нећу да престанем да се надам. Морао бих да спознам нешто за шта бих могао да се ухватим, нешто у шта бих могао да верујем, онда бих можда успео.
Михаел С.

(из документарне грађе уз мемоаре *Ми деца са станице Зоо*)

1. *Ми деца са станице Зоо* између документа и приручника

1.1. Ангажовани карактер Кристијанине прозе

Дело *Ми деца са станице Зоо/Wir Kinder vom Bahnhof Zoo* (1979) Кристијане Ф./ Christiane F. је документ о једном друштву и времену. Наведене одлике истиче Х. Е. Рихтер (2021: 7–13) својим „читањем” овог дела у ширем друштвеном контексту времена у коме је настало. Реторика Кристијане Ф. осветљава ангажовани карактер њеног дела јер, припове-

¹ mirjana.bojanic.cirkovic@gmail.com

дајући о проблему зависности и наркоманији, ауторка има активан став према друштвеној и политичкој стварности, а он се, поред бројних коментара (често рефлексивног и филозофског карактера) читује и у њеном бунтовничком понашању према наставницима незаинтересованим за аспект васпитања, потом према очуху који својим забранама уништава осећај породичне тоpline, руши Кристијанино поверење у породицу наводећи је на изолацију, и, напослетку, у самом животном путу Кристијане Ф. који карактерише борба за друштвеном интеграцијом. У више наврата, нарочито у школи, путем реплика упућених наставницима, Кристијана Ф. показује вољу да промени свет. Међутим, у средини у којој се креће, односно у контексту у којем се њен лик обликује, Кристијана Ф. остаје усамљена у својим настојањима.

Као друштвено ангажовано дело, *Ми деца са станице Зоо* разобличава илузију интегрисаности омладине у немачком друштву 70-их и 80-их година 20. века и осветљава њену спољашњу прилагођеност; потом, њиме се упућује експлицитна критика самозаваравању одраслих о исправности препоручених (пројектованих) метода васпитања. Кристијана Ф. говори из угла неинтегрисаног колектива, а њена прича, како ће се показати одмах након публикавања, снажно је деловала на тадашњу јавност. Снага њеног социјалног апела не јењава ни дан данас. Стога њена прича није, како је одређује Рихтер (2021: 7), тужна исповест, већ гласан и снажан апел јавности да обрати пажњу на положај деце у (не само тадашњем немачком) друштву. Кристијанин активан став према друштву присутан је и у наизглед успутним разговорима, попут оног са социјалним радником – надзорником игралишта у Гропијусу, смештеног у свега пар реченица. Говорећи о томе како су, као деца на селу, правили пећине и брвнаре од дасака и грана, Кристијана Ф. ставља акценат на њихово свакодневно мењање и дограђивање. *Мењати и дограђивати* – крупне су речи, нимало случајно изречене у пређашњем контексту. Кристијана Ф. (2021: 33) примећује да је социјални радник „разумео, али је био одговоран и имао је своје прописе”, чиме се још једном подвлачи супротност одраслих по питању њихове заинтересованости за друштво. Они су затворени у свом „заштићеном врту”, без интенције за мењањем и дограђивањем.

2.2. *Ми деца са станице Зоо* као приручник самопомоћи

У прилог ангажованом карактеру Кристијанине прозе говори и интенција уредника издања *Ми деца са станице Зоо*, уједно новинара који се баве проблемима младих; њихова је жеља да се обелодани проблем наркоманије међу тинејџерима. Ово потврђује и предговор књизи који је написао Хорст Еберхард Рихтер, лекар у „Саветодавном и истраживачком центру за душевне сметње код деце” у Берлину. Дело *Ми деца са станице Зоо* Рихтер (2021: 7) назива „јединственим документом” о једном друштву, једном времену и универзалном проблему. С обзиром на то да су записи-

вачи и приређивачи („погођени слушаоци”, Ф. 2021: 5) Кристијаниних исповести писање предговора поверили поменутом доктору, већ од првих страница постаје јасно зашто је тежиште приповедања на откривању „жалосне стране нашег друштва”, разобличавању „простојног”, „нормалног” друштва, односно саме сржи „људскости”. Рихтер (2021: 7) наглашава и васпитну функцију дела *Ми деца са станице Зоо*: оно нас „учи нечему” и „нуди практичну поруку” на путу ка решавању испреплетаних проблема који сви заједно, продубљени, воде до порока. Аутор предговора у једном тренутку открива свој читалачки доживљај Кристијаниних мемоара: „На то [контрадикторност немачког друштва, прим. аут.] нам девојчица Кристијана указује из једне области одакле оно што се налази у дубинама нашег друштва, које свакодневно проглашавамо тако чудесно чистим, можемо да дијагностицирамо компетентније и јасније [подв. М. Б. Ћ.] него што се то чини на семинарима неких високореномираних истраживачких института.” (RIHTER 2021: 13) Да ли је намера приређивача утицала на избор и обликовање магнетофонских записа, на избор питања током интервјуа², или је, пак, превасходно Кристијанина интенција поучна? Остављајући на тренутак по страни усмеривачки карактер предговора у процесу читања³, потражићемо аргументе у самом тексту исповести Кристијане Ф. Није занемарљиво што се на самом почетку Кристијаниних мемоара налази извод из пресуде, прецизније онај сегмент где се као разлог (образложење) кривнице наводи вештачење неуропсихијатра, при чему се нарочито истиче да је „оптужена прошла нормалан развој до своје тринаесте године живота. Натпросечно је интелигентна и добро је разумела да набављање хероина спада у кажњива дела. [...] Оптужена је у међувремену у потпуности схватила своју ситуацију и покушала је сама да се одвикне. Стога је она у потпуности била у стању да увиди колико је њено понашање лоше и да у складу са тим поступа.” (Ф. 2021: 16) Исказом се остварује функција документарности: он, не само да јамчи истинитост приче која је у основи ових мемоара, већ легитимише Кристијану Ф. као поузданог и објективног „моралног сведока” својих поступака, али и шире – наличја времена и друштва у Немачкој 70-их година 20. века. И, заиста, прве реченице мемоара јесу освешћен приказ поменутог наличја – забрана које су одрасли истакли на сваком кораку у насељу Гропијус, опхођење градске деце према „глупавом детету са села”, наличје

² У предговору мемоара *Ми деца са станице Зоо* наводи се да је ово „исповест коју је саставила девојчица Кристијана уз помоћ Каја Хермана и Хорста Рика” (RIHTER 2021: 7).

³ Наводимо један од најексплицитнијих исказа таквог типа: „Постоји једна тачка која указује на практичну поуку коју нуди ова тужна исповест: Процес пропадања одвија се готово увек постепено и полако... У сваком случају, треба обратити пажњу кад деца постану одсутна и почну само аутоматски да учествују у породичним догађањима... [...] Друга тачка тиче се понуде брже и темељитије терапије у што је могуће ранијем стадијуму.” (RIHTER 2021: 11–12). Један сегмент Рихтеровог предговора обликован је као психоаналитичко тумачење узрока Кристијанине зависности, што је допринело поучном карактеру ове књиге.

дечијих игара које се најпре очитује у жељи да се задобије моћ над другим, односно да се туче или буде претучен. Потом се приповедачава пажња усмерава ка вечери обележеној очевим бесом које се сећа „до у детаље” (F. 2021: 21). Инсистирање на сећању до детаља најпре је психолошки утемељено (оправдано), а потом је у функцији увођења читаоца у околности које су, како ће ауторка експлицитно изјавити у *Мом другом животу/ Mein zweites Leben* (2013), најнепосредније утицале на Кристијанин одабир пута наркоманије. Међутим, нараторка (ауторка) ни у једном тренутку током навођења помених запажања не тражи оправдање; све време је свесна да је све што учини (нпр. понизи неког од својих вршњака или наставника како би задобила (страхо)поштовање у друштву) њен лични избор. Ово је опет у сагласју са нагласком на високом коефицијенту интелигенције Кристијане Ф., изнетом током изношења пресуде. Стога се може извести аргументован закључак да је васпитна функција ових мемоара преваходно резултат Кристијанине намере. Ово дело има три експлицитно повлашћене публике: децу, родитеље и представнике друштвеног система (институција задужених за спровођење закона, али и оних саветодавног и хуманог карактера). Нараторка ће у више наврата истицати да се хашиш „потпуно отворено” конзумирао у „Центру”, пред очима социјалних радника из цркве који су, како додаје, имали разумевања за поступке младих јер су и сами некада конзумирали опојна средства.

У контексту образовања, Кристијана Ф. „сведочи” да у престижној школи коју је похађала није било личног контакта између наставника и ученика, те да ни појам одељенске заједнице, због концепције наставе, није одржив у овом контексту. Оптуженички тон имају и Кристијанине констатације да ни наставници нису осећали потребу да поразговарају са ученицом и помогну јој. С друге стране, Кристијанина мајка, због инкорпорираниости њених исповести – делом коауторка дела *Ми деца са станице Зоо*, експлицитнија је када је у питању налажење узрока за посрнуће младих. У својим исповестима она најпре осуђује себе као родитеља, а потом, након што почне да пружа помоћ Кристијани, институције које ниједног тренутка нису уливале поверење ни зависнику, ни родитељу који покушава да га спаси: „Коме год да сам се обратила – или су људи били беспомоћни као и ја или су људе попут Кристијане сасвим отписали. То сам касније често доживљавала.” (F. 2021: 211).

Насупрот тражењу (личне) вере као општем месту приручника о самопомоћи, Кристијана је „извор”, „центар”, а потом излаз пронашла онда када је спознала другачији вид слободе он оног који је нудио „сјај реклама на Курфирстендаму” (F. 2021: 291). Кречана ограђена белим усправним зидовима, са бистрим поточићима и водопадима на самом крају мемоара јавља се као оаза мира, исконске среће и спокојства, изолована од спољашњег света која својом лепотом младима гаси жељу да иду „горе”, у сурову стварност.

2. Мемоари колективног јунака

Уместо „мемоара Кристијане Ф.”, чиме се њихово тежиште ставља на ауторова сећања на преломне догађаје из свога живота, дело *Ми деца са станице Зоо* жанровски можемо одредити као мемоаре који сликају налицје немачког друштва 70-их и 80-их година и његов контрадикторан социокултурни став, са тежиштем на судбини колективног лика⁴ – хероинских зависника. У домену обликовања поменутог колективног јунака уочава се црно-бела техника: „јунак” ових мемоара или бива поражен хероином попут Бабет Д. Бабси и Андреаса В. Ацеа, или питање његове победе над херионом остаје отворено, као што је у случају средишњих ликова, Кристијане Ф. и Детлефа Р.

Аргументацију за жанровско одређење дела *Ми деца са станице Зоо* као *слике* једног друштва, у једном времену, налазимо у самој техници овог дела. Поступак књижевне монтаже исказа различитих, хетерогених субјеката (хероинског зависника, родитеља, начелника одсека за наркотице, окружног свештеника задуженог за омладину, стручне саветнице у одсеку за наркотице, лекара) допринси ефекту вишеаспектног представљања стварности, односно стварања опште приче о наркоманији као проблему са којим се сурећу сва друштва, независно од географског простора. Уз наведено, техника монтаже истовремено задржава специфичност инкорпорираних сегмената који, самим тим што инхибирају развој главне фабуларне нити и додатно наглашавају празнине у наративу дела *Ми деца са станице Зоо*, од читаоца захтевају већи напор у конструисању кохерентности приче. Тако прича о Кристијани Ф. постаје и наша прича, конфигурисана техником *ready made* која се у овом контексту највише базира на усаглашавању перспектива у вези са средишњим проблемом узрока и последица наркоманије. Не треба заобићи ни статус иновативности ове (делом) новинске технике у контексту нефикционалне прозе 70-их година 20. века.⁵ Новинска техника подржана је фотографијама и цртежом који је Бабси слала из рехабилитационог центра. На фону претходно наведених карактеристика ово дело можемо одредити као нефикционалну прозу мемоарског типа која широко захвата догађаје и стања у немачком друштву 70-их година 20. века.

⁴ Кључни аргумент за ово запажање налазимо у наслову Кристијаниних мемоара, *Ми деца* (подв. М. Б. П.) *са станице Зоо*.

⁵ Од касних шездесетих година, историја холандске и фламанске књижевности региструје тренд нефикционалне прозе чији аутори користе новинске и научне технике, „поуздане” у регистровању стварности. Афирмацији ове прозе допринели су разни фактори: промена политичке и друштвене ситуације која укључује револуционарне покрете против оспоравања, слободу у домену сексуалности, а потом и промена медијске сцене (пораст коришћења телевизије у домовима), еволуција у савременој уметности (уметност ван музејског контекста). У контексту руске књижевности, наглашена тенденција ка нефикционалној прози уочава се тридесетих година 20. века, превасходно у деловању покрета ЛЕФ („Левог фронта уметности”).

3. Топос подвојене личности: Кристијана vs. Вера

У мемоарима Кристијане Ф. тематизује се и подвојеност личности зависника. У њеном случају, идентитет се раслојава на девојчицу Кристијану која воли да иде код баке на село и Веру (уједно Кристијанино друго име), хероинску зависницу. Кристијана Ф. пише писма Вери, другој страни својеличности; та писма имала су форму диспута. Међутим, у даљем тексту мемоара не разрађује се поменути проблем, нити се имплицитно указује на ову подвојеност. Напротив, Кристијана Ф. ретко губи однос са стварношћу (она касни на часове, изостаје из школе, али прелази из разреда у разред; такође, након признања мајци она више готово да не скрива када поново узме дрогу). Међутим, о сукобу унутар Кристијанине личности можемо говорити на релацији *дете* (оно што Кристијана јесте и што је желела да остане) – *одрасла особа* (оно што је Кристијана прерано постала, али у чијој се улози све време сналази). До сукоба између поменутих полова Кристијанине личности не долази једино унутар хронотопа села; ту Кристијана „не мора ником ништа да доказује”; у том контексту она више не разуме сигнале који долазе из другог („данки”) света. Ту осећа „као да” (Ф. 2021: 99) је код куће.

Осврћући се касније, у *Мом другом животу*, на лик Кристијане Ф. из мемоара, педесетједногодишња ауторка на основу приватних писама, разних сусрета са читаоцима и разговора о књизи *Ми деца са станице Зоо* открива да су читаоци у интеракцији са ликом Кристијане Ф. имали висок степен идентификације, те да одатле произилази и наклоност читалачке публике према правој Кристијани Фелшеринов. Заслугу за ово Кристијана Ф. види у начину на који су је друга два аутора (К. Херман и Х. Рик) мемоара обликовала питањима и описала.

4. „Један велики град који се зове Берлин”

4.1. Хронотоп Берлина и његова перцепција у делу

Ми деца са станице Зоо

Берлин као хронотоп дела Кристијане Ф. (2021: 17) уводи се фразом „један велики град који се звао Берлин”. Са туђег доживљаја Берлина (људи из Кристијаниног села) пажња се скреће ка чулном утиску који овај град оставља на приповедача. У том чулном утиску од почетка до краја дела, заступљене су следеће сензације:

1. хладноћа као Кристијанин први утисак при сусрету са бетонским оградама – зидинама и сивим вишеспратницама;
2. страх и језа који се најпре уводе кроз Кристијанин доживљај првог стана („тако великог и празног”) у који се, са својом породицом, уселила по доласку у Берлин. Деиктика *тако* појачава осећај

страха и чини прелаз ка осећају језе, на коме ће надаље бити тежиште при опису овог, али и осталих берлинских станова у којима је пребивала Кристијанина породица. Међутим, страх и језа не повезују се само са Кристијанином перцепцијом ентеријера и екстеријера, већ и са доживљајем деце игре као нимало наивном симулацијом друштвених односа на општем плану;

3. тишина: запажање „кад се гласно проговори језиво би одјекивало” (Ф. 2021: 17), испрва повезано са утиском о берлинском стану у Кројцбергу, сваком наредном страницом дела приближава се новом, скривенијем, али доминантнијем значењу. Тишина у овим мемоарима постаје и метонимија колективног јунака – наркомана, и оваплоћење „реакције” немачког друштва 70-их година на поменуту групу. Дакле, тишина је значењски стожер ових мемоара: друштво ћути о *прећутанима*. И не само друштво: у више наврата Кристијанина мајка, и поред очигледних доказа о Кристијаниној зависности, признаје свесно прећуткивање *болне* истине;
4. смрад: Кристијанино запажање – „међу солитерима је смрдело на пишаћку и говна” (Ф. 2021: 18) такође је увод у перманентни доживљај сваког микрохронотопа Берлина (игралишта, степеништа, станица, „Саунда”, наркоманских станова) у којем ће се она, али и колективни лик деце – наркомана обликовати у наставку мемоара. Исказ „*стварно* (подв. М. Б. Ћ.) је смрдело” (Ф. 2021: 31), испрва повезан са доживљајем хаустора, игралишта, степеништа, лифта, касније ће се пренети на доживљај читавог друштва на чијем се фону одиграва Кристијанина животна драма. Ова сензација повезана је са перцепцијом дома и посла која је заједничка колективном лику деце – наркомана: „Код куће и на послу им је било смрдљиво.” (Ф. 2021: 51);
5. снага и моћ: од „дугачког” језика преко „мишића”, Кристијана Ф. током „убрзаног” процеса интеграције у берлинско друштво акценат ставља на жељу да постане старија („као њен тата”) и да има праву моћ над другима. Поменуту жељу за поседовањем моћи Кристијана ће касније изражавати кроз јахање, а пред сам крај мемоара – кроз борбу са зависношћу;
6. аутоматизам поступака: „У Гропијусу се једноставно учи да се аутоматски ради оно што је забрањено” (Ф. 2021: 25)⁶ само наизглед је успутна опаска. Аутоматско окретање ка забрањеним поступцима директно је мотивисано (испровоцирано) забранама одраслих (које нараторка перципира на сваком кораку у Гропијусу), али се

---

⁶ Кристијана је у свој дневник унела читав попис забрана: „ходај на прстима”, „не газу траву”, „заштићена зелена површина”, „заштићени врт”, „играње, скакање, вожња на котураљкама или вожење бицикла – забрањено”, „спортске игре лоптом нису дозвољене” и др.

ниједног тренутка не уводи у причу као оправдање за индивидуалне поступке који су, у Кристијанином случају, ствар личног свесног избора. С друге стране, један од сведока друштвене ситуације о којој приповеда Кристијана Ф., Јирген Квант, окружни саветник задужен за омладину и управник протестантског дома „Центар”, јединим и правим разлогом посрнућа омладине види испрограмирани начин живота на којем је инсистирало немачко друштво времена о којем говоримо, а потом и материјалне недостатке;

7. бљутавост, иако испрва повезана са са доживљајем стамбеног блока у насељу Гропијус, најављује каснији бљутав укус хране у устима огрезлог наркомана.

Када је у питању хронотоп Берлина, у мемоарима Кристијане Ф. уочава се доминантност међупростора (станице „Курфирстендам” и „Зоо-врта”, хаустора зграда), док су, с друге стране, готово пропорционално заступљени спољашњи простор (улица на којој се „жицка” (проси) и проституише) и унутрашњи простори као што су „Центар”, дискотека „Саунд”, наркомански стан и болница (рехабилитациони центар „Нарконон”).

4.2. Перцепција времена у мемоарима *Ми деца са станице Зоо*

4.2.1. Социјални аспект времена: „умеће” живљења као учење *игре*

Социјални аспект времена мемоара Кристијане Ф. конкретизује се путем неколико затворених и отворених простора: дома, школе, Центра, дискотеке, станице метроа, полицијске станице, рехабилитационог центра, кречане. Процес Кристијанине социјалне интеграције у берлинско („дечје”) друштво може се поистоветити са „учењем игре: владати или бити потлачен.” (Ф. 2021: 23) У наведеном фокализованом цитату уочава се Кристијанина пуна (само)свет о средини у којој се нашла. Тиме се још једном потврђује оно што је истакнуто у уводу мемоара: Кристијанина висока интелигенција и посрнуће су лични свесни избор.

Кристијанине поступке у највећој мери мотивише жеља за прихватањем у кругу људи са којима је стално заједно, а то су, заправо, били одабрани појединци – испрва Кеси, „најјачи тип” у разреду, а потом посетиоци „Центра” (односно омладинског дома протестантске цркве са неком врстом дискотеке у подруму). Пут Кристијанине игре, тачније интегрисања у себи одабрано друштво био је праћен пијанствима („било је добро што сам била пијана и нисам добила страшно осећање ниже вредности”, Ф. 2021: 46) и конзумирањем опојних средстава. Међутим, и поред ових свесних прихватања „аутоматизма кршења забрана”, нараторка све време инсистира и на ономе што не жели и што не може.⁷

⁷ Уп. „За ствари с дечацима сам била превише млада. Сад сам тачно знала да то не могу.” (Ф. 2021: 50)

Када су у питању разлози Кристијаниног уласка у свет наркоманије и проституције, на њих је експлицитно указано само у једном сегменту прве трећине мемоара. Иако поменути део почиње Кристијанином констатацијом да је у кући постало неподношљиво, као прави разлог истиче се непријатељство које Клаус, пријатељ њене маме, показује према животињама. У основи Кристијанине карактеризације јесте велика љубав према животињама и самилост; од почетка мемоара она истиче да је увек окружена животињама и да са њима осећа највећу блискост. Забрана даљег чувања животиња у кући Кристијану додатно освешћује у погледу међуљудских релација.⁸ Стога овај сегмент, заправо, указује на општи план узрочности уласка деце са станице „Зоо” у наркоманију: то су хладноћа, одсуство емпатије и саможивост које примећују код људи са којима су у непосредној релацији. Дакле, Кристијана у својим мемоарима опсервира не само личне разлоге, већ опште друштвено стање које проузрокује морално и физичко посрнуће немачке омладине 70-их година. Аргумент за ово опет налазимо у Кристијаниној интелигенцији и прераној зрелости. Тематско-мотивски, на овај сегмент надовезује се сцена из Кристијанине школе, прецизније – са часа о заштити животне средине. Овде нараторка као главни проблем у друштву истиче недостатак човековог занимања за оног другог и, што је још снажнија оптужба, школски систем који, уместо да је подстакне, парадоксално убија емпатију.

4.2.2. Календарско време: Божић

Опште је место да се преображај јунака – зависника од опијата (било у медицинској пракси, било у контексту аутобиографско-мемоарске књижевности) може пратити кроз његову перцепцију времена, и то на релацији отупелости за стварност – повратка стварности. Маркери календарског времена у мемоарима Кристијане Ф. су минимални, што је у сагласју не само са карактеризацијом нараторкиног лика (односно лика наркоманке која живи отуђена од стварности и, услед опијата, без реалне представе о времену), већ и са интенцијом универзализације приче ових мемоара: они приповедају о деци – наркоманима која се срећу у свим временима и свим просторима, мимо немачког Гропијуса 70-их година 20. века. Међу маркерима календарског времена региструјемо једино период до Кристијанине шесте године, као време срећног и спокојног живота на селу у околини Хамбурга и период од две године деградације Кристијанине личности и уласка у круг зависника, а он сам може се омеђити Божићем који, како ћемо касније показати, у контексту мемоара Кристијане Ф. има симболичку функцију.

Перцепција Божића најпре има значајну улогу у контексту Кристијанине уклопљености/измештености у/из стварности. У хронотопу Божића конкретизује се неколико тема мемоара *Ми деца са станице Зоо*: породице, припадања/неприпадања, сазревања, зависности/лечења.

⁸ Уп. са: „Нисам хтела више ништа да имам с људима који су толики непријатељи животиња.” (F. 2021: 52)

Промена у перцепцији Божића кореспондира са преокретом у Кристијанином односу према стварности, породици и самој себи. Божић се први пут појављује у тренутку када Кристијана признаје да те 1977. године више није регистровала време. Унутар поменутог сегмента исповести Божић је сведен на сасвим обичан дан, од других различит једино по томе што је Кристијана тог дана, услед добијања новца на поклон, имала једну или две муштерије мање. Поменут у овој фази Кристијанине зависности, Божић се перципира кроз њену општу отупелост за живот и све његове аспекте, сем физиолошких. За разлику од Божића у Берлину, други помен Божића прати прича о Кристијанином поновном стицању осећаја припадности породици, сада функционалној, сложеној, теткиној. Празник је овога пута конкретизован најпре путовањем из села у Хамбург ради куповине поклона, раздраганошћу и топлином јер се Кристијана (2021: 275) најзад „осећа као у породици којој *некако ипак* (подв. М. Б. Ћ.) припада.” Неодређене речи истакнуте курзивом показују да Кристијана, иако не успевајући да пронађе веру као сламку спаса, ипак долази до спознања истинског осећања припадности од оног у вези са друштвом у којем се, из истог разлога (тражења) кретала. Међутим, доживљај хамбуршког Божића праћен је Кристијаниним осећајем страха, чији су извор најпре двадесет марака у џепу – количина новца довољна за повратак пороцима. Сумњичава према самој себи, својој одлучности, Кристијана хрли у бутик и купује мајицу у том износу. Ишчекивање превоза и повратка са божићне куповине праћено је осећајем хладноће која се, у овом контексту, јавља као Кристијанина позитивна чулна сензација и контраст наркоманској отупелости за ову сензацију. Бадње вече праћено је Кристијанином истинском радошћу („Онда сам се *стварно* (подв. М. Б. Ћ.) обрадовала поклонима.”, Ф. 2021: 275). Хронотоп Божића у мемоарима Кристијане Ф. задобија симболичку димензију њеног поновног рођења и зато се, нимало случајно, Божић прославља на селу, у кругу топлог бакиног и теткиног дома. Тог Божића поново се у причу уводи лик Кристијаниног оца, чиме се, опет симболички, затвара још један круг релација у мемоарима; овога пута – круг породичних односа. Отац као узрочник распада породице на тренутак се враћа у њу како би присуствовао сцени Кристијаниног прочишћења као симболичког поновног рођења.

5. Након тридесет пет година: аутобиографски роман *Мој други живот*

То није најбољи живот, али је мој живот.
Кристијана Ф.

За разлику од дела *Ми деца са станице Зоо* у коме је тежиште на портретисању колективног лика и једног (универзалног) времена посрнућа, наслов другог Кристијаниног дела и њена фотографија на корицама првог и

сваког наредног издања, у први план стављају сећања и судбину *појединца*, што је многе истраживаче овог дела навело да га третирају као аутобиографију и/или аутобиографски роман. Овде се, за разлику од дела које смо претходно анализирали, ауторка потписује са (тачније, потписују је) пуним именом и презименом. Документарна подлога дела *Мој други живот/Mein zweites Leben* значајно је релативизирана већ на уводним странама, инсистирањем на томе да се „ова књига храни сећањима” (FELŠERINOV, VUKOVIĆ 2013: 2), од којих су нека још увек жива, а друга непотпуна, избледела. „Ne znam da li je danas tako, ali opisujem svoje uspomene baš onako kako sam ih sačuvala.”, истиче Фелшеринов (2013: 82), подвлачећи субјективну страну обраде/прераде успомена. Такође, ова књига нема икорпорирана сведочанства особа са којима је Кристијана долазила у контакт; чак се у великој мери не наводе ми њихова права имена.

Од поговора *Мог другог живота* који је написала једна од његових ауторки, тада новинарка часописа „Die Welti”, Соња Вуковић, аутобиографија и аутобиографски роман постају општеприхваћена жанровска одређења овог дела.⁹ Склоност ка оваквом (ко)ауторкином одређењу поменутог дела проистиче из њених новинарских афинитета ка писању биографских репортажа и друштвених критика. Упоредјујући *Мој други живот* са претходним мемоарима Кристијане Ф., уочавамо сличност у самом стваралачком процесу: и друго нефикционално дело, чији је један од аутора Кристијана Ф., настаје као плод вишегодишњих интервјуа Соње Вуковић са Кристијаном. Сам стваралачки процес Вуковић (2013: 108) одређује као заједнички пут писања и објављивања ове књиге.

Зајемо ли дубље у технику и садржај *Мог другог живота*, не би требало изгубити из вида Кристијанину моћ запажања, проматрачку способност¹⁰ и таленат за приповедање који су истакли најпре аутори мемоара, а потом и Соња Вуковић¹¹. У поговору *Мог другог живота* новинарка истиче како је

⁹ Уп.: „Zato mislim: to je upravo ono što se takođe krije iza *ove autobiografije* (istakla M. B. Č.).” (VUKOVIĆ 2013: 105)

¹⁰ О Кристијаниној моћи опажања с посебним интензитетом и мноштву емоција које мотивишу њено приповедање, али и извиру из њеног приповедања, писала је психоаналитичарка Алиса Милер/Alice Miller у делима *For Your Own Good* (1980), *Banished Knowledge* (1988) и *The Drama of Being a Child: The Search for the True Self* (1995). Оно што је значајно за даље испитивање жанровског лика *Мог другог живота* јесте психоаналитичко читање Кристијанине нефикционалне прозе са акцентом на тражењу узрока њеног задовољства у породицама. Тако Милер Кристијанин улазак у свет дроге види као вид терапије са циљем упокојења емотивног хаоса у Кристијаниној личности (мешавине љубави и мржње према оцу) и успављивања бола. Наглашену проматрачку способност Кристијане Ф. као писца Милер налази управо у тој мешавини емоција према оцу: поштовала га је и волела упркос свој патњи и понижењима. И, заиста, Кристијанина проматрачка способност највише долази до изражаја приликом анализе очевих поступака, а потом и понашања њених партнера, од Детлефа из првих мемоара, преко Панагиотиса којег, како експлицира Кристијана, карактерише спој агресивности и нежности до Себастијана у *Мом другом животу*.

¹¹ Ауторка предговора *Мог другог живота* Кристијану Ф. назива филозофом невероватне интелигенције (VUKOVIĆ 2013: 12).

Кристијана углавном причала сама¹², не чекајући новинарска питања; скакала је са теме на тему следећи своју мисао, алузије, каткад и немотивисано. Жанрови нефикције, нарочито биографије, одувек били Кристијанино омиљено читалачко штиво.¹³ Овим се аргументација о Кристијанином ауторству као водећем чини убедљивија. *Мој други живот* се жанру аутобиографије приближава и формом, и тематиком: у средишту је приповедање протагонисте (Кристијане Ф.) о свом животу од изласка књиге *Ми деца са станице Зоо*, па до своје педесет прве године, уз кратак осврт на догађаје до појаве првих мемоара. Прецизније, *Мој други живот* се приближава аутобиографији личног тона јер је тежиште, нарочито у њеном другом делу, на релацији између Кристијане и сина Филипа. Потом, остале друштвено-историјске реалије и појаве у култури, као што је, примера ради, покрет хипика 60-их и 70-их година, панк музике, протест против конзумеристичког друштва, дати су кроз Кристијанину субјективну вредносну оцену. Поред тога што је документарни карактер првих мемоара овде устукнуо пред субјективним тоном приповедача у првом лицу, и васпитна функција дела *Ми деца са станице Зоо* овде је подређена Кристијанином личном разрачунавању са знатигељним новинарима који су је, у међувремену, до те мере деградирани као особу, да је деценијама, услед чланака у којима се наводи како је Кристијана опет дотакла дно, како је привођена због проституције, те оних којима се оправдава њен губитак старатељства над сином, бирала живот у медијској изолацији.¹⁴ Критички став према осталим новинарима који су писали о Кристијани изнела је у поговору (ко)ауторка ове аутобиографије, Соња Вуковић, наводећи да је први утисак при сусрету са Кристијаном био потпуно другачији од оних који је о њој формирала на основу новинских записа. Насупрот жени која је на тоталном дну, Кристијана је на првом сусрету са Соњом блистала и физичком лепотом, и харизмом. *Мој други живот* је, дакле, аутобиографија антихероине, лично интонирана, док је приликом обраде грађе (из ауторовог личног искуства) моменат фикционал-

¹² Слично су запазили и новинари Кај Херман и Хорст Рик тридесет и пет година раније, током прикупљања грађе за мемоаре *Ми деца са станице Зоо*: „То што је она говорила било је готово спремно за тискање. Имао сам осјећај да је стиснута попут спужве.” (VUKOVIĆ 2013: 8)

¹³ Уп. „Највише volim životne priče, bilo stvarne, bilo izmišljene; knjige poput mojih ili koje su na neki način povezane sa mnom.” (FELŠERINOV, VUKOVIĆ 2013: 27); „Često čitam biografije. Zanima me život. Želim znati kako ljudi funkcioniraju.” (FELŠERINOV, VUKOVIĆ 2013: 108)

¹⁴ У промотивном интервјуу поводом књиге *Мој други живот* Кристијана истиче: „Не, књига нема поруке. Хтела сам противречити свима записима у новинама, који су смеће! На крају, хтела сам да опишем каква сам била у реалном.” (<http://skr.rs/z3jy>, 4. 2. 2021) Навешћемо још један интервју овог типа, такође настао 2013: „Шта ме брине више од свега је то о Кристијани Ф. Да ли је коначно престала са дрогом или не? Као да нешто друго о мени не постоји.” (<http://skr.rs/z3jx>, 4. 2. 2021.). И мимо ових изјава, само дело је полемички интонирано, а критичка жаока, нарочито у последњој трећини његовог текста, експлицитно је усмерена према новинарима.

ности сведен на минимум. Попут дела *Ми деца са станице Зоо*, доминантан је натуралистички приказ догађаја и ситуација у којима је ауторка учествовала, и/или које је емотивно проживљавала. За разлику од дела *Ми деца са станице Зоо* где је акценат на опису физиолошког стања наркомана у тренуцима одвикавања (у више наврата), у *Мом другом животу* натуралистички се приказују нијансе осећања Кристијане Ф. према сину, родитељима и дроги као три средишња мотива њеног живота, на релацији између сва опречна пола: љубави и мржње. У односу на аутобиографске романе са антихеројем у средишту, међу којима је један од најпознатијих настао из пера Волфганга Гетеа (*Јади младога Вертера*), у Кристијаниној аутобиографији нема оптуживања других сем самог себе, али без самосажалења; у сагледавању властитог пада Кристијана показује оштрину и самосвест.

Мото дела алузија је на митску причу о Аријадни и Тезеју, којом се у први план стављају две вечне теме, уједно два пола живота – љубав и смрт. Смрт се овде ишчекује, каткад и прижељкује, чему иду у прилог и Кристијанине (2013: 13) честе фразе попут „То није живот.“, и наслови поглавља („*Prokleti život*“ и сл.). С обзиром на то да се *Мој други живот* такође завршава позивањем на ову митску причу, задржаћемо се на паратекстуалној сугестији њене важности. Прво поглавље начином приповедања – укидањем прецизних временских и просторних одредница – опонаша митску причу, сада о савременој Аријадни, четрнаестогодишњакињи и једном другачијем Тезеју. Уједно, прво поглавље у форми је присећања сцене када се Кристијана први пут проституисала. За разлику од протосцене која је у делу *Ми деца са станице Зоо* дата кроз фокус нараторке у првом лицу, у *Мом другом животу* она је дата из другачије перспективе свезнајућег приповедача који, за разлику од Кристијане која је у том тренутку, услед зависности, била оштећена за емоционалну димензију свога бића, у *Мом другом животу* инсистира се на Кристијанином осећају гађења према свему што се дешава током тридесетак минута у сивом аутомобилу. Осећај гађења овде је, готово по обрасцу велике приче, исприповедане ван протока свакодневног живота, јавља као накнадна спознаја која се на тренутак граничи са стидом. Благодет форме интервјуа не само по питању терапијског учинка, већ и помоћи за боље схватање онога што се дешавало у Берлину, истиче и сама Кристијана као ауторка мемоара и аутобиографије.

У *Мом другом животу* налазимо интиман увид у психолошку структуру лика Кристијаниног оца који је сада окарактерисан као личност разорног карактера, склона маштању о неоствареном успеху и престижу. „Из даљине“ од скоро четрдесет година, Кристијана *јасније* види преломни тренутак¹⁵ своје побуне и бега у свет наркомана: то је, сада несумњиво, Клаусова забрана да се у стану чувају пси. Ова забрана тицала се, како ће то

¹⁵ Импликације овог преломног тренутка, као што смо истакли у претходном одељку, могу се уочити у неколико сегмената мемоара *Ми деца са станице Зоо*.

експлицирати у *Мом другом животу*, њене супституентске породице. Потом, „вртоглавици дроге”¹⁶, ставу и популарности (FELŠERINOV 2013: 10) као мотивацијама Кристијаниног порочног живота експлицитно изнетим у мемоарима *Ми деца са станице Зоо* приписују се, сада први пут оптуживачким тоном, дисфункционални односи у примарној породици, а нарочито мајчино опхођење према деци (у поглављу „Disfunkcionalna obitelj”). *Мој други живот* баца ово светло и на Кристијанин боравак код баке, описан на последњим страницама мемоара *Ми деца са станице Зоо*. У опису поменутих ситуација из перспективе одрасле, педесетједногодишње жене, доминирају неуклопљеност, досада, али и понижења јер Кристијана открива како ју је бака називала курвом.

Мотив покајања као један од елемената касне спознаје и топоса великих прича, у *Мом другом животу* се конкретизује кроз Кристијанин осврт на своје родитеље и оно кроз шта су пролазили након објављивања њених првих мемоара, а у првом реду то је била осуда јавности због занемаривања деце. Кристијана (2013: 18) признаје „гледајући унатраг”: „Danas mi je žao zbog mnogih stvari koje sam tada objavila.” Популарност је и самој Кристијани (2013: 18) начинила „haos od života”. И у мемоарима *Ми деца са станице Зоо*, и у *Мом другом животу*, разговор о породици мотивисан је осећајима: у првом делу то су страх, поштовање и разумевање, нарочито када је у питању Кристијанин отац, а у другом жаљење, стид и једним делом љутња, углавном када је у питању Кристијанина мајка. Поменута љутња најочитија је када Кристијана коментарише мајчино непоштовање медијске изолације за коју се определила Кристијана након рођења детета, а потом и у вези са освртом на мајчино „оплетање” по супругу (Кристијанином оцу) насилнику, каквим га је Кристијана само делом видела.

Причу о породици у контексту мемоарске књижевности о којој је реч почећемо општим местом (констатацијом) аутора који са извесне дистанце закључује „Velik dio toga što mi se dogodilo i što sam postala ima korijen u том djetinjstvu.” (FELŠERINOV, VUKOVIĆ 2013: 88) Међутим, до ове спознаје долази тек тридесетшестогодишња Кристијана, и то након рођења сина Филипа; до тог тренутка Кристијана Ф., нарочито она из мемоара *Ми деца са станице Зоо*, истиче да је посезање за дрогом њен лични избор и да није условљен околностима унутар примарне породице.

У *Мом другом животу* мајка се више не приказује као пожртвованији родитељ и заштитник, већ, у значајној мери, као особа коју лична добит моивише да активно учествује у медијској кампањи против Кристијане. Шта је Кристијану навело да у обликовању мајчиног лика одступи од топоса заштитнице? Гледано из угла *Мог другог живота*, шеснаестогодишња Кристијана је, претпоставимо, вођена питањима новинара која су сама васпитно интендирана, поштовала (готово психоаналитичку) црно-белу

¹⁶ Ова мотивација се у више наврата наглашава у *Мом другом животу*.

технику (конвенцију) у приказивању породице: мајчине улоге у заштити, васпитању и одрастању детета и, с друге стране, насилног оца који ипак, из Кристијаниног угла, упркос овоме није обликован као негативан јунак. Напротив, у *Мом другом животу* тежиште је на оцу – заштитникау: „Мој отац био је насилан и био је алкохоличар. Био је међутим и заштитник. Није ми смјела пасти ни dlaka s glave. Сак ме ни полиција није смјела ухитити.” (FELŠERINOV, VUKOVIĆ 2013: 89); „Ne mogu ga kriviti. Био је превеслан као и сви ми остали.” (FELŠERINOV, VUKOVIĆ 2013: 89)

Иако смо дело *Ми деца са станице Зоо* означили као нефикцију са високим степеном докуменарности, а Кристијанину исповест прихватили као *истакање* истине мотивисано дубоком спознајом околности и последица зависности, а *Мој други живот* као аутобиографију личног тона, један исказ Кристијане Ф. из другог дела – „više ne želim iskrivljavati istinu” (FELŠERINOV, VUKOVIĆ 2013: 192) баца потпуно ново светло на однос два поменута дела према „истини”. Наведени исказ јавља се у контексту Кристијаниног приповедања о осећају кривице због начина на који је приказала своју породицу и истицања да сада „jako vodi[m] računa o riječima koje koristi[m] kada opisuje[m] porodicu” (FELŠERINOV, VUKOVIĆ 2013: 88).

*

Дело *Ми деца са станице Зоо* заступљено је у школском наставном плану и програму у Немачкој. Међутим, полемике у вези са жанром, а још више – самим садржајем овог дела, не јењавају. Оне су се нарочито интензивирале након филма *Ми деца са станице Зоо* (1981), а кључне су биле у вези са експлицитним сценама употребе дроге у филму које су у јавности више иле коментарисане као популаризација, гламуризација хероина и фасцинација њиме, него кроз функцију побуђивања страха код младих пред дрогама. Након објављивања мемоара *Ми деца са станице Зоо* оглашавали су се и њихови актери, Детлеф и Стела које је, с обзиром на присуство фотографија у оквиру издања мемоара, било лако препознати. Иако мемоаре заокружује Детлефова слика из затвора уз коментар како он и даље машта о срећном животу са Кристијаном, без дроге, читалац при сусрету са информацијама о томе шта је било после, само може изневерити своја очекивања. Детлеф је, након објављивања мемоара, прекинуо сваки контакт са Кристијаном и у једном од ретких интервјуа које је дао демантовао је природу те љубавне описане у мемоарима.

Цитирана литература

- F., Kristijana, VUKOVIĆ. Sonja, *Moj drugi život*, prevod Katarine Trajković, Čačak: Pčelica, 2016. [orig.] Ф., Вуковић 2016: Ф., Кристијана, ВУКОВИЋ, Соња, *Мој други живот*, превод Катарине Трајковић, Чачак: Пчелица, 2016.

- F., Kristijana, *Mi deca sa stanice Zoo*, prevod Sanje Katarić, Čačak: Pčelica, 2021. [orig.] Ф.,
Кристијана, *Ми деца са станице Зоо*, превод Сање Катарић, Чачак: Пчелица, 2021.
- FELŠERINOV, Kristijana, VUKOVIĆ, Sonja, *Moj drugi život*, 2013. Dostupno na: <http://skr.rs/z4f1> (15. 3. 2022).
- VUKOVIĆ, Sonja, „Mit o Christiani F.”, u: FELŠERINOV, Kristijana, VUKOVIĆ, Sonja, *Moj drugi život*, 2013a, str. 4–12. Dostupno na: <http://skr.rs/z4f1> (15. 3. 2022)
- VUKOVIĆ, Sonja, „Pogovor”, u: FELŠERINOV, Kristijana, VUKOVIĆ, Sonja, *Moj drugi život*, 2013b, str. 104–108. Dostupno na: <http://skr.rs/z4f1> (15. 3. 2022)
- RICOEUR, Paul. 2004. *Memory, History, Forgetting*. Translated by Kathleen Blamey and David Pellauer. The University of Chicago Press: Chicago and London, 2004.
- RIHTER, Horst-Eberhard, „Predgovor”, u: F., Kristijana, *Mi deca sa stanice Zoo*, prevod Sanje Katarić, Čačak: Pčelica, 2021. [orig.] РИХТЕР, Хорст-Еберхард, „Предговор”, Кристијана Ф., *Ми деца са станице Зоо*, превод Сање Катарић, Чачак: Пчелица, 2021, стр. 7–13.
- HERMAN, Kaj, HORST, Rik, „*Mi deca sa stanice 'Zoo': uz ovu knjigu*”, u: F., Kristijana, *Mi deca sa stanice Zoo*, prevod Sanje Katarić, Čačak: Pčelica, 2021. [orig.] ХЕРМАН, Кај, РИК, Хорст, „Ми деца са станице 'Зоо': уз ову књигу”, у: Кристијана Ф., *Ми деца са станице Зоо*, превод Сање Катарић, Чачак: Пчелица, 2021, стр. 5–6.

Mirjana Bojanić Ćirković

ASPECTS OF CHRISTIANA'S PROSE

In this paper, we examine the genre features of the work of Christiana F. from the aspect of his contribution to the modification of certain canonical (classical) features of memoir-autobiographical prose. We observe the genre aspects (faces) of Christiana's work in a narrower and wider context, more precisely through the developmental line of her confession in the book *Wir Kinder vom Bahnhof Zoo*, 1979, to *My Second Life (Mein Zweites Leben*, co-authored with Sonja Vuković, 2013), on the relation memoirs - autobiography, and in a broader context of modification of the genre framework of classical autobiographical-memoir prose through topos of documentary / testimony, social engagement, divided (ambivalent) personality of the memoirist - moral witness, chronotope experience (city and real time). In the conclusion of the paper, we synthesize the genre and stylistic features of Christiana's works with the aim of pointing out the general places of contemporary prose of «Christiana's type» (testimonies of former addicts).

Keywords: memoir-autobiographical prose, documentary, moral witness, chronotop, Christiana F.

КОНТРАСТИВНО ПРОУЧАВАЊЕ ЛИНГВОМЕТОДИЧКИХ ТЕКСТОВА У ГРАМАТИКАМА НЕМАЧКОГ И СРПСКОГ ЈЕЗИКА КАО МАТЕРЊЕГ С АСПЕКТА ФУНКЦИОНАЛНЕ СТИЛИСТИКЕ

У раду се функционални стилови проучавају као условљене системске реализације језика у систему интеракција на којима се заснива наставни процес. Истраживање је обухватило лингвометодичке предлошке радних уџбеника различитих издавача који се користе у настави српског језика и репрезентативног уџбеника за учење немачког језика као матерњег. Циљ овог рада јесте да се контрастивном анализом лингвометодичких текстова у радним уџбеницима српског језика и немачког језика као матерњег укаже на бољу дидактичку обликованост и квалитетнију имплементацију функционалне стилистике у лингвометодичке предлошке, као и потребу да се у наставу српског језика уведе и додатни методички материјал, модификује наставни план и програм у старијим разредима и области функционалне стилистике приступи адекватно.

Кључне речи: функционална стилистика, лингвометодички текст, полифункционалност.

1. Увод

У овом раду приказујемо жанровске особености, дефинишемо језичко-стилске доминанте и предлажемо модалитете и њихове наставне интерпретације. Лингвометодичке текстове посматрамо као комуникацијску и информативну језичку јединицу. Пратимо морфолошке аспекте одабраних функционалних стилова у оквиру репрезентативних текстова узетих из неколико радних уџбеника – једног који се користи у настави немачког језика као матерњег у основној школи у Лајпцигу – *Deutsch kompetent* и уџбеника издавачких кућа *Нови Логос* и *Едука* који се користе у настави српског језика као матерњег у основној школи код нас. Самим тим, овај рад базира се на контрастивном приступу и акценат је на стилистичким особеностима у наведеним радним уџбеницима. Један од наших приоритетних задатака у оквиру истраживачког дела рада јесте компаративна анализа лингвометодичких текстова у оквиру немачких и српских радних уџбеника, одређивање ком функционалном стилу одабрани материјал припада по природи формалнојезичке информације.. У обзир узимамо и недовољну упућеност

¹ aleksandra.gruber@yahoo.com

ученика у полифункционалност матерњег језика. Такође, истраживање је показало да ли је стилистичка диференцираност уско условљена добром дидактичком обликованошћу радног уџбеника с акцентом на функционалну организованост и оправданост имплементације одабраних текстова како би се из њих савладали одговарајући садржаји и усвојиле априорне информације. Наравно, с обзиром на то да је стилистика опсежно поље које је на разнолике начине посматрано и дефинисано, поменули смо различите аспекте и представили различита гледишта о овој теми, појам стила посматрали смо из многих углова и кроз призму дефиниција еминентних лингвиста.

2. Функционална стилистика и језик

Језик представља средство комуникације међу људима, али је истовремено и нужан услов да човек оствари себе, спозна свет који га окружује и делује у њему као самосталан и одговоран појединац. Функционални стилови се издвајају и међусобно супротстављају као варијанте књижевног језика. Они се могу посматрати као семантичке макро-структуре у језику условљене сложеностју и цивилизацијском слојевитостју поменуте културне структуре (ФУКО 1971: 64). Језик структурно уоквирава и функционално контролише целокупну људску културу, он је средство за концептуалну апсорпцију стварности јер нам даје не само изражајне, већ и сазнајне образце (САПИР 1975: 145). Раслојавање језика управо морамо објаснити узроцима – функционално-стилска диференцијација одговара парцелисању колективног мишљења по критеријумима друштвене специјализације рада и диференцијалним духовним вредностима које таква специјализација собом доноси (ЈЕСПЕРСЕН 1970: 67). Марина Катњић Бакаршић мишљења је да је стилистика „путоказ, својеврсно упутство за употребу језика, доста широког предмета проучавања уз строгост лингвистичких критеријума и уз стално отварање ка другим дисциплинама – ка књижевној теорији, наратологији, семиотици. *Стилистику* започиње разматрањем предуслова стилистике и стилистичности – учење о језику као комуникативном систему и Јакобсоновим језичким функцијама (референцијалној, експресивној, метајезичкој и поетској, а затим разоткрива тријадни међуоднос природног језика, лингвистике и семиотике. Функционални стил је резултат тог раслојавања, а класификација функционалних стилова је овде битно различита од многих: сакрални, научни (уско научни, научно-уџбенички), административни, разговорни, књижевноуметнички, журналистички, публицистички, рекламни, прозни (подстил поезије и драме), есејистички, сценаристички, стриповни, реторички (дебатни и ораторски). Када је Вуков и Даничићев језички идиом добио књижевну архитектонику, своје различите стилове, добио је свој стални лексички фонд – добијена је и могућност за развитак и

диференцијацију језичких стилова књижевног, говорног, административног, научног, песничког и др. Дефинисати текст могуће је сопственом аутономношћу и релативном затвореношћу, могуће га је довести у везу са дискурсом као скупом исказа, тумачити као апстрактан појам чија је динамична реализација дискурса (КРИСТАЛ 1985: 256).

Постулација посматрања текстуалних језичко-стилских црта може бити дедуктивна, изведена из нивоа теорије текста или дискурса (ТОДОРОВ 1978: 9) и индуктивна – посматрањем текстуалних језичко-стилских црта у одређеном раздобљу. Тошовић на функционалну стилистику гледа као на „лингвистичку дисциплину која проучава употребу и функционисање језика у појединим областима људског живота, односно функционално раслојавање језика у облику стилских формација системског карактера – функционалних стилова” (ТОШОВИЋ 2002: 23).

У дефинисању стила и његовом проучавању постоје три основна приступа: општеуметнички, књижевни и лингвистички (ТОШОВИЋ 2002: 46). Зависно од тога с каквог се становишта гледа на стил, дају се најразличитија гледишта и тумачења: стил је – варијанта језика (БЕРЕСЊЕВ 1981: 54)/ систем или принцип по коме се врши избор језичке грађе (ПИОТРОВСКИ 1960: 14)/ садржински аспект говора који суштински повећава информативност (ДОЛИНИН 1982: 75)/ ознака свекупности обележја која диференцирају, разликују поједине подјезике (СКРЕБНЕВ 1975: 40)/ функционална категорија увек повезана с комуникативним аспектом језика (ХОВАНСКА 1984: 189)/ облик друштвеног функционисања језика, нека његова функционална врста, али и систем конкретне употребе фонетских, лексичких и граматичких могућности језика који изражава однос оног ко говори или пише према садржају исказа (ФЛОДОРОВ 1971: 58)/ начин на који се нешто ради (СИЛИЋ 2006: 36)/ различит начин изражавања истог садржаја (КАТНИЋ БАКАРШИЋ 2002: 30). Такође, стил² је начин на који своје

² Објективност, закони логике и начело конкретности неке су од темељних одредница научног стила. Овај стил је ослобођен свих небитних информација, утемељен је на чињеницама и научник из дела издваја оно главно. Када је реч о језичком изражавању у научној стили, превагу над фонологијом и морфологијом имају лексика и синтакса (СИЛИЋ 2006: 45).

Административни (административно-пословни стил) припада номиналним функционалним стилевима. Неке од карактеристика су: једноставност, јасноћа, тачност, потпуност, објективност, уједначеност, економичност, конкретност, краткоћа, одређеност, терминологичност, неемоционалност итд. (ТОШОВИЋ 2006: 66).

У публицистичком стилу свесна одступања од књижевне норме су у „ортодоксним” текстовима ограничена због тога што највећи део прилога има искључиво референцијалну функцију (ТОШОВИЋ 2002: 303). Битне особености овог стила јесу: разноврсност, информационо разумевање и кодно преплитање.

Неки аутори мишљења су да књижевноуметнички стил не постоји јер не испуњава ниједну функцију језика и није у односу са стандардним језиком који је лингвистички и социолингвистички нормиран. (БАГИЋ 2004: 18). Неки га називају надстилом јер његовом реализацијом се литерарни искази обликују супротно човековој потреби за практичним видовима комуникације (КОВАЧЕВИЋ, БАДУРИНА 2001: 23).

мисли, осећаје, жеље делимо са другима, индивидуални начин експресије, умеће бирања између могућих израза који се намећу у сваком поједином случају у језичкој употреби.³

3. Истраживање

Предмет нашег истраживања јесте контрастивно проучавање и утврђивање степена заступљености одређеног функционалног стила како у лингвометодичким текстовима радних уџбеника за српски језик, тако и за немачки језик као матерњи. Такође, посвећен је значајан део рада методичком приступу с акцентом на стратегије и системе наставе стилистике. Када је корпус у питању, определили смо се за уџбенике издавачке куће *Школа плус* и *Едука* јер је грађа унутар њих конципирана тако да се на основу лингвометодичких текстова и предлогака истовремено савладавају и лингвистички и књижевни проблеми. Осврнули смо се и на уџбеник издавачке куће *Логос*. Наша пажња је усмерена на комуникативну функцију уџбеника и на његову дидактичку обликованост, јер је неизоставна чињеница да је добро обликован уџбеник занимљив ученику и да ће се он радо бавити неким филолошким проблемом ако је добро мотивисан, а добра мотивација може бити поспешена одабиром одговарајућег функционалног стила којим ће полазни текст у уџбенику бити пласиран.

Хипотеза нашег истраживања је да су у немачком уџбенику лингвометодички предлошци стилистички боље обликовани и да су стратегије и системи њихове организованости на адекватнији и сврсисходнији начин усмерени ка ученику као значајном реципијенту информације коју носи лингвометодички предлогак. Очекујемо да је највећи број полазних текстова написан публицистичким и књижевноуметничким стилем, како у нашем уџбенику, тако и у немачком, али и да ученици неће разликовати функционалне стилове. Поврх тога, немачки уџбеник има и приличан проценат текстова који припадају научном стилу, а разлоге томе треба тражити у другачијем приступу организацији наставног процеса, у потенцирању корелативности међу наставним предметима.

Такође, наишли смо на неверицу код великог броја ученика када треба препознати или пак разликовати одређене елементе неког функционалног стила.

Сам наставни план и програм за наставу српског језика у 7. и 8. разреду основне школе је направљен тако да су за изучавање ове наставне теме предвиђена само два часа, од тога један за обраду и један за утврђивање,

---

Разговорни стил није само говор усменог изражавања, већ и говор писаног изражавања – писаноразговорни облик говора носиоца стандардног језика (СИЛИЋ 2006: 109). Одлике тога стила су: неслужбеност, неприпремљеност, спонтаност у комуницирању (СИЛИЋ 2006: 117).

³ Дефиниције су преузете из Тежакове „Теорије и праксе наставе хрватскога језика 1” (ТЕЖАК 1996: 349), према „Енциклопедијском рјечнику лингвистичких назива” Р. Симеона.

што је несхватљиво мало с обзиром на то колико је дете у својој свакодневици изложено утицајима различитих функционалних стилова било у школи, било ван ње. Имајући овакво стање на уму, предлог је да се траже начини за корекцију очигледног недостатка са којим се предметни наставник сусреће. Наш приоритетни задатак јесте да покажемо којим се методичким поступком треба служити како би се поспешила стилска функционална писменост наших основношколаца и да посредно укажемо на полифункционалност немачког уџбеника, али и на умногоне значајнију функционалну писменост немачких основношколаца.

Организација и ток истраживања: Организација и ток истраживања спроведени су на основу проучавања уџбеника и њихових лингвометодичких предлогака/ анализе лингвометодичких текстова и одговарајућих дискусија/ увида у наставни план и програм за наставу српског језика у старијим разредима у основној школи/ тестирања ученика у вези са препознавањем елемената одговарајуће врсте функционалног стила/ тестирања ученика у вези са употребом одговарајућег функционалног стила/ проучавања стратегија и система наставе стилистике уз адекватне констатације.

Анализа лингвометодичких предлогака: Проучавањем уџбеника матерњег језика који се користе у настави у основној школи у Немачкој, у Лајпцигу, *Deutsch kompetent* у и оних који се користе у настави српског језика код нас, уочена је велика стилска раслојеност. У уџбеницима су се проучавали полазни текстови сваке наставне јединице. Приоритетни задатак био је да се одреди колико је лингвометодичких предлогака написано којим функционалним стилем. Извођењем статистике указано је на то који је функционални стил најзаступљенији у настави, као и на оправданост или неоправданост таквог стања и предложе евентуалне конструктивне идеје како би се дидактичка обликованост веродостојније пројектовала на ученичко савладавање градива. Такође, ученици су учествовали у изради теста који је имао за циљ да процени њихово знање и сналажење у области функционалне стилистике.

У седмом разреду се у основној школи код нас изучавају публицистички, административни и научни стил. У уџбенику издавачке куће *Едука* као лингвометодички предлогак дат је текст о Другом Њутновом закону при представљању научног стила, пример молбе коју ученик упућује директору школе и Наставничком већу у циљу издавања уверења о положеном разредном испиту као пример административног и чланак о кићењу петнаест новогодишњих јелки у дворишту београдске основне школе „Светозар Милетић” као репрезентативан пример публицистичког стила. Са разговорним и књижевно-уметничким стилем ученици су упознати у претходним разредима. У уџбенику за шести разред приказан је неформални разговор двојице дванаестогодишњака, а на примеру одломка из уметничке бајке Гроздане Олујић *Небеска река* указујући на изражену стилску обојеност (мноштво епитета,

метафора и осталих стилско-изражајних средстава) ученицима је предочен карактер наведених стилова. У уџбенику издавачке куће *Нова школа*, за научни стил се каже да се „заснива на објективности, чињеницама, стручним изразима и терминима” (198), а као пример за овај функционални стил дат је пример о тахикардији као здравственом проблему. За књижевноуметнички стил се каже да га одликују „субјективност, емоционалност, сликовито изражавање” (198), а на примеру *Поука*, Растка Петровића ученицима је предочена ова појава. За новинарско-публицистички стил се каже да „овакав стил одликују јасне, прецизне, неоптерећене двосмисленошћу речи” (199). Пример је обавештење о предстојећем концерту познатог интерпретатора. Административни стил је на истој страни представљен као „стил службене комуникације кога карактеришу устаљене реченичне конструкције и изрази, као и званичан тон“. Обавештење о обавезној вакцинацији ученика седмог разреда је практични пример за то. И, на крају, на примеру дијалога у одломку из приче *Игра (Доживљаји Николетине Бурсаћа)*, указано је на разговорни стил као „стил свакодневне комуникације, недовршених и непотпуних реченица, али разумљивих и ефикасних” (200). Највећи број полазних текстова написан публицистичким стилем, како у нашим уџбеницима, тако и у немачком уџбенику с том разликом што је анализа текстова показала да су предлошки у немачком уџбенику значајно занимљивијег садржаја (ако се у обзир узме узраст деце којој се путем тих предлогака треба указати на неку језичку појаву). У немачком уџбенику су то, на пример, текстови о најновијем моделу мобилног телефона – *Erfindungen: sehr patent* (8), *Shopping-Ergebnisse für Telefon* (9), о платним картицама за тинејџере – *Bezahlssystem und die Jungen* (17), достигнућима компјутерске технике – *Software Rechenoperationen* (32), добитницима Оскара у филмској уметности – *Filmrolle rückwärts* (40), најновијим изазовима и открићима астронаута – *Galileo* (154) и сл. За публицистичким стилем је књижевноуметнички, а с обзиром на то да су у питању радни уџбеници и да су наш уџбеник издавачке куће *Нова школа* и немачки уџбеник *Deutsch kompetent* истовремено и читанка и граматика, оправдан је запажени број оваквих предлогака.

Јака страна уџбеника јесте полифункционалност предлогака. Аутор немачког уџбеника се потрудио (осим што успева да читаочеву пажњу све време држи занимљивим садржајима и иновативним информацијама) да у оквиру једног лингвометодичког предлошка испреплете и већи број функционалних стилова. Полазни текст *Karen Murkel: Kinderbücher erobern den Tablet – PC* (25) у првом делу је типично административни, али се касније наставља научним стилем. Најпре се читалац уводи и информише о најновијем моделу таблета, а потом се даје историјат настанка производа и технолошки поступак његове производње. Предлогак *Der kleine Vampir* (44) почиње публицистичким стилем, а наставља се књижевноуметничким стилем. Овакав приступ аутора најпре карактеристичним публицистичким

моделом успева да заинтересује реципијента, а потом стилским изражајним средствима указује на уметничке моменте и читалац бива навођен да изведе поуке из наведеног текста. *Ein Tag im Kletterwald* почиње књижевноуметничким, а наставља се разговорним стилем. Како је говорени језик карактеристичан по томе што се ослања на контекст и говорену ситуацију, уважава гест и мимику, одликује се кратким и недовршеним реченицама, емоционалношћу и неформалношћу, самим тим је текст о дану проведену у оближњем излетишту идеалан предлогак за конверзацију двоје тинејџера, авантуриста и дочаравање свакодневне комуникације.

Постоји код нас потреба за разноврснијим полазним текстовима, поготову административног карактера, с обзиром на то да ће неки од првих ученичких корака приликом уписа у средње школе бити попуњавање различитих типова образаца, молби, признаница, листа, али и научним јер ће тиме ученици на квалитетан начин успети да остваре корелацију између различитих животних појава и то доводити у везу са језичким проблемима које треба да превазиђу. У *Логосовом* издању граматице за осми разред у оквиру области *Савремени српски језик* говори се о језику као основном средству споразумевања (164), о друштвеном и стваралачком животу човека у систему комуникације (166), главним особинама говорног језика (169), главним особинама писаног језика у јавној комуникацији и главним особинама писаних стилова јавне комуникације (170), а потом се сваки стил објашњава, аргументује, поткрепљује одговарајућим примерима и радним наловима и задацима. У *Едукином* уџбенику ученици савладавају административни стил на примеру писања позивнице, честитке, захвалнице, имејл поруке (27–32), потом проблем техничког и сугестивног описивања и приповедања аутори приближавају ученицима на примерима написаним научним стилем – текстови о биолошком профилу зељастих биљака и о технолошком поступку добијања кресива у ливници (32, 33). И у издању *Нове школе* за седми разред ученици се уче да у складу са књижевнојезичком нормом пишу позивнице, честитке, захвалнице, имејл поруке (186–188). О самим функционалним стиловима, као што је претходно поменуто, писано је понаособ уз адекватне предлошке. Занимљив научни предлогак је у вези са електроретинографијом - испитивањем које бележи одговор мрежњаче на светлост (332), а у оквиру лекције о техничком и сугестивном приповедању, као и упутство за употребу Samsung Galaxy GT – 19300 уређаја (346).

Стратегије и системи наставе стилистике: Како је стратег у настави наставник који усклађује наставне циљеве и задатке са расположивим наставним методама, средствима и облицима рада, а стратегије подразумевају организационе активности планирања, осмишљавања, конципирања и поступности савладавања градива, у његовој је моћи да специфичним радњама и одабиром адекватних лингвометодичких текстова ученик сваку најављену наставну јединицу учи са разумевањем и пријатним осећањем опуштености

и слободe мишљења и мисаоних активности на часу. Поверење ученика је могуће придобити вишеструким и умереним дејством различитих чинилаца. Када је проблем полифункционалности уџбеника у питању, ученик ће се са тим „носити“ сразмерно својим способностима и креацијама које проналазе у себи. Наши радни уџбеници су стереотипно дидактички обликовани тако да се углавном креће од дефинисања појма, а затим од рецепијента тражи да задату информацију примени на задацима различите тежине.

Немачки уџбеник подстиче креативност – ученику се пружа могућност да се продуктивно опходи језиком. Добро осмишљени задаци, налози и предлошки креирани су плански тако да пружају подршку ученику да трансформише полазни текст. Примера где аутор у немачком уџбенику у оквиру лексиколошких и синтаксичких оквира интервенише на адекватан начин је пуно: ограничење трансформације у релативну реченицу: *bei jemandem einen Stein im Brett halm* = обожавати, волети неког преко сваке мере, бити некоме омиљен (56)/ ограничење при трансформацији у упитну реченицу: *nimandem ein Haar krümmen können* = не чинити ништа нажао никоме (33)/ ограничење при експанзији атрибутским и прилошким одредбама: *dicke Luft* = опасност, фрка; *kalte Dusche* = хладан туш, непријатно изненађење; *Stein des Anstoßens* = камен спотицања (45)/ ограничење при елиминацији фразеолошких компонената: *grünes Licht (jemandem geben* (39)); ограничење при номинализацији фразеологизама: *das Ergeben zerstörte die Stadt – Stadtzerstörung*= номинализација; *Kohldampf schieben* = бити гладан(69)/ ограничење при контрасту фразеолошких компонената: *zwei Fliegen mit einer Klappe schlagen* = немогуће је рећи: *ich habe nicht nur zwei Fliegen, sondern auch zwei Flöhe/ eine neue Platte auflegen* = окренути нови лист (78)/немогућност формирања силептичког (зеугматског) споја: *bei jemandem uns Fettnäpfchen treten* = брзоплето нешто рећи и изазвати срдбу друге стране (85).

Полуфункционалност лингвометодичких предлога немачког уџбеника остварена је још неким методичким, али и лексиколошким механизмима: компонентним идиомима⁴: *jemanden sein Herz schenken/ jemanden seine Liebe schenken/ nur Bahnhof verstehen/ vergebens reden; ohne Gehör zu finden/ gegen Windmühlen kämpfen* = борити се против ветрењача; колокацијама – рестрингираним колокационим оквиром: *die Telefonnummer bilden/ machen/ tun/ zusammenstellen/ erwählen/ erkiesen/ auswählen* = изабрати телефонски број; моделираним фразеологизмима: *von Stadt/ mann/ Tag zu Stadt/ Mann/ Tag* = од уста до уста; крилатицама (*geflügelte Worte*), у ужем и у ширем смислу: *Mücken seihen und Kamele verschlucken* = правиш од комарца маргарца/ *mit der Tür ins Haus tallen* = пао је са Марца/ *sich einen Affen kaufen* = напио се као летва, налокао се.

Немачки уџбеник одговарајућим и пажљиво лингвометодичким предлошцима омогућава читаоцима да као рецепијенти у комуникативним ситу-

⁴ Компонентни идиоми су идиоми са нешто нижим степеном идиоматизације, али за разлику од глобалних, једна или више компонената задржавају своје ендосемемско значење.

ацијама полифункционалност препознају и корелативним поступком реализују и примене научено на најсврхисходнији начин. Када је реч о образовним циљевима, тежи се проширивању и стицању знања из културе изражавања, упознавању са одређеним појмовима, примени стечених знања, развијању логичког мишљења и усвајању научног погледа на свет. Немачки уџбеник подстиче стицање позитивних навика, социјализацију ученика, развијање толеранције и културе говорења и слушања, као и међусобног уважавања. Такође, функционалност се рефлектује на развијање моћи запажања и употређивања, закључивања и доказивања, развијање смисла за откривање битних детаља и односа, појачавање радозналости, истраживачког духа, маште и критичности, стваралачких способности ученика, богаћење лексике матерњег језика, оспособљавање ученика да се успешно користе свим комуникационим улогама (говорници, слушаоци, сабеседници, писци, читаоци).

Када су наши уџбеници у питању, стратешки, ученик бива оспособљен да путем истраживачких задатака издваја доминантне мотиве, осећања, поруке и тако самостално сачињава план текста, тумачи одређени језичко-комуникативни проблем и разрешава га. Васпитни циљеви су усмерени на развијање интересовања за културно наслеђе и усклађивање свести о позитивним и негативним аспектима.

И немачки и српски уџбеник недвосмислено имају за циљ проширивање и утемељивање знања из области стилистике матерњег језика, примену новоусвојених појмова, али немачки уџбеник успева да код реципијента створи научни поглед на свет, на квалитетнији начин подигне свест о значају језика као основног комуникационог средства међу људима, а најважније од свега је што ће примена наученог из немачког уџбеника бити ефикаснија на конкретним примерима, јер је методички приступ у структурисању немачких лингвометодичких предлога потпуно другачији од примењеног у нашим уџбеницима. Овде се мисли на спој теорије и праксе, апстрактног и конкретног, а надасве развијање моћи запажања, закључивања, употређивања.

Анализа теста знања из области функционалне стилистике: Други део истраживања спроведен је тестирањем ученика осмог разреда и у ту сврху креиран је тест знања којим се од ученика путем шест радних налога различите тежине захтевало или да препознају различите форме функционалних стилова у систему свакодневне комуникације или да примене знања из области функционалне стилистике. У истраживању је учествовало 109 ученика, од тога 58 дечака и 51 девојчица, ученика Основне школе „Свети Сава“ у Нишу.

У оквиру првог задатка требало је за понуђене примере одредити којим функционалним стиловима су написани. Велики број ученика без грешке је дао задовољавајући одговор (98). Код неколицине је примећена несигурност и мешање административног стила са публицистичким. Разлоге овоме треба тражити у пропустима при учењу „напамет“ од стране самих

ученика. Неки од учесника истраживања ишли су системом елиминације, најпре извршивши класификовање примера у које су недвосмислено сигурни, а потом и осталих, а на основу накнадног разговора са ученицима и анализе теста уочено је да се до неких тачних одговора долазило „на срећу”. Други задатак нудио је карактеристике одређених функционалних стилова и требало је за сваки низ написати назив функционалног стила који обухвата те особине. Тачне одговоре дало је њих 78. У трећем задатку требало је десет демонстративних појмова разврстати у три низа – административни, научни и публицистички. Чини се да је овај задатак задао највише муке ученицима и да је урађен са најмањим успехом. Ученици су несигурност показали у вези са појмовима реферат и расправа. У разговору са њима дошло се до сазнања да већина није имала потпуну представу о значењу наведених појмова. У четвртом задатку је, по њиховом мишљењу, олакшавајућа околност та што је у формулацији налога речено да се једна реченица по функционалној обојености издваја од свих осталих, тако да су се и они који нису претходно могли да разлуче научни од публицистичког стила одлично снашли јер су тражили ону мисао која је посве другачија од свега осталог у тексту. У петом задатку требало је применити стечена знања и написати решење, наравно административним стилем (иако то није у радном налогу назначено). Иако су информације у вези са задатком дате у оквиру текста из четвртог задатка, многи нису одговорили на овај захтев. На великом броју тестова овај задатак није урађен. Неверице је било и у том сегменту да је задатак требало урадити и решење написати у складу са књижевнојезичком нормом. На крају, своју креативност ученици су показали у шестом задатку. Требало је дати предлог за рекламу коју би волели да виде на оближњем билборду. Сви су препознали потребу да своју креативност искажу публицистичким стилем.

С обзиром на то да је највише несигурности и грешака забележено управо код задатака где је требало применити научено (задаци на тесту знања), могли бисмо да закључимо да је кључни проблем ученичке популације управо тај што градиво уче напамет. Они препознају појаву, повезују појмове, разликују на основу карактеристика, али кад треба да примене научено, степен несигурности је изразито велик. Ово је могуће сагледати путем тестова знања, али и усменим проверама степена савладаности одређене језичке појаве.

Када се у обзир узму збирке задатака које ученици користе у адекватној припреми завршног испита из српског језика, може се извести закључак да задаци из ове области нису заступљени у свим нивоима ученичких постигнућа – основном, средњем и напредном (прилог 2), већ да оваквих задатака има у оквиру прва два нивоа ученичких постигнућа. Задаци су у свим збиркама тематски окупљени називима *Вештина читања* и *разумевања прочитаног* и *Писано изражавање*. Стандарди који се испитују зада-

цима у вези са функционалним стиловима су: С 1.1.3: препознаје различите функционалне стилове на једноставним примерима; С 1.2.6: влада основним жанровима писане комуникације: саставља писмо; попуњава различите обрасце и формуларе с којима се сусреће у школи и свакодневном животу; С 2.1.3: препознаје и издваја језичка средства карактеристична за различите функционалне стилове; С 2.2.2: саставља вест, реферат, извештај; С 2.2.4: зна основне особине говорног и писаног језика;

Сама неадекватна заступљеност задатака којима је могуће на најисправнији начин проверити функционалну писменост ученика и по питању квалитета и квантитативно велики је проблем за наше ђаке. Ако се томе дода и лоша обликованост и слаба имплементисаност функционалне стилистике у полазне текстове радних уџбеника матерњег језика, можемо констатовати да је ово питање, свакако, од велике важности за наставни процес у целини те му се треба озбиљно приступити.

4. Закључак

У овом раду представили смо функционалне стилове као условљене системске реализације језика у систему интеракција.

Семантика и формалнојезичка информација коју у настави матерњег језика преносе функционални стилови од пошиљаоца до примаоца су у два испитиваним срединама различите. Сама концепција радних уџбеника које смо користили у једном делу истраживања, наводи нас на закључак да је дидактичка обликованост велики и битан чинилац у квалитету пројектовања функционалних кодова и у начину и обиму њиховог ексципирања, модификовања и евентуалне примене у систему комуникације.

Истражујући лингвометодичке предлошке различитих издавача радних уџбеника који се користе у настави српског језика у нашим основним школама и једног репрезентативног радног уџбеника који користе ученици основне школе (Grundschule) „Klara Schumman” у Лајпцигу, дошло се до закључка да је највећи број ових текстова писан публицистичким стилем, како у једној, тако и у другој средини, с том разликом што су ови предлошки у немачком уџбенику иновативнији и занимљивијег садржаја. Такође, примећена је полифункционалност полазних текстова у поменутом немачком уџбенику.

Уочено је да се недовољна функционална писменост наших ученика негативно одразила приликом израде теста који је требало да процени степен знања из области функционалне стилистике. Ученици, учесници истраживања, са извесним процентом успешности препознавали су основне карактеристике функционалних стилова, али када је требало применити научно, изразили су велику несигурност. Разлоге оваквој слици треба тражити

у изостајању „учења са разумевањем“, тако да ће често и најелементарнији образац бити непремостива препрека. Ово је велики проблем, с обзиром на то да ће се на прелазу у средњу школу ученик сусретати са мноштвом оваквих образаца.

Можемо закључити да су наши радни уџбеници оскудни по питању заступљености административног стила. Такође, мали је број научних предлогака, што је велики хендикеп за наше ученике. То је, пре свега, важно јер наши ученици неће бити по завршетку основношколског образовања оспособљени да се снађу приликом неких свакодневних или специфичних административних задатака и налога. Свакако, ускраћеност за јасне, потпуне и интелектуално и формално релевантне примере и формулације, наше ће ученике довести у позицију недовољно и неквалитетно усмерених и оспособљених за усвајање на научним постулатима утемељених тврдњи.

Аутори задатака којима ће ученици проверавати на завршном испиту своја знања у вези са функционалним стиловима мишљења су да се овим налозима треба проверити знање на основном и средњем нивоу ученичких постигнућа.

Ученици би у средњој школи требало да прошире своја знања о функционалној стилистици, да надокнаде оно што им је уџбеницима за основну школу у оквиру ове области ускраћено.

Неопходно је да се у наставу уведе и други методички материјал за превазилажење овог проблема, допуни и модификује наставни план и програм за наставу српског језика у старијим разредима основне школе јер и квалитативно и квантитативно се овом проблему не прилази адекватно и сходно његовом значају у систему свакодневне комуникације.

Цитирана литература

- БАГИЋ, Крешимир. *Треба ли писати како добри писци пишу*. Загреб. Диспут, 2004.
- БЕРЕСНЕВ, С. *Исследование лексики немецких научных текстов. Лингвостилистические особенности научного текста*. Москва. Академия наук СССР, 1981.
- ЈЕСПЕРСЕН; Отто. *Човјечанство, народ и појединац са лингвистичког становишта*. Сарајево, 1970.
- КАТНИЋ БАКАРШИЋ, Марина. *Стилистика* (друго, допуњено издање). Сарајево. Библиотека. Научна и универзитетска књига, 2002.
- КОВАЧЕВИЋ, Марина. БАДУРИНА, Лада. *Раслојавање језичне стварности*. У: *Fluminensia* 15, 2: 97 – 101. Ријека, 2001.
- КРИСТАЛ, Дејвид. *Енциклопедијски речник модерне лингвистике*. Београд. Нолит, 1985.

- ПИОТРОВСКИ, Р. Г. *Очерки по стилистике француског језика*. Москва, 1960.
- SAPIR, Englad. *Language an Introduction to the Study of Speech*. New York, 1975.
- СИЛИЋ, Јосип. *Полифункционалност хрватског језика*. Загреб. Коло 1, 2006.
- СКРЕБНЕВ, Ј. *Очерк теорије стилистике*. Москва. Горкии. 1975.
- ТЕЖАК, Стјепко. *Теорија и пракса наставе хрватског језика 1*, Загреб. Школска књига, 1996.
- ТОДОРОВ, Ц. *Структурална поетика*. У: Структурални прилаз књижевности. Београд. Нолит, 1978.
- ТОШОВИЋ, Бранко. *Функционални стилови*. Београд. Београдска књига, 2002.
- ФЈОДОРОВ, А. *Ocherki obshhej i sopostavitel'noj stilistiki* (Essays on general and comparative stylistics. Москва. Vysshajashkola, 1971.
- ФУКО, Мишел. *Ријечи и ствари. Археологија хуманистичких наука*. Београд. Нолит, 1971.
- ХОВАНСКА, З. *Stilistika frantsuzkogo yazika*. Москва. Vysshajashkola, 1984.

Aleksandra S. Gruber

CONTRASTIVE STUDY OF LINGUOMETHODICAL TEXTS IN GERMAN AND SERBIAN GRAMMARS AS NATIVE LANGUAGES FROM THE ASPECT OF FUNCTIONAL STYLE

In the paper, from the point of view of extra- and intralinguistics, functional styles are studied as conditioned systemic realizations of language in the system of interactions on which the teaching process is based. The research included linguistic-methodical templates of work textbooks of different publishers used in teaching Serbian language and a representative textbook used in learning German language as a mother tongue. The aim of this paper is to formally analyze the tests for examination of the native language, tasks presented in the collections for the preparation of the final exam, as well as workbooks focusing on linguistic methods in German and Serbian textbooks in order to point out the need to introduce Serbian language to additional methodological material, modifies the curriculum in older classes and approaches the field of functional stylistics adequately given the poor functional literacy of our students. Also, the better didactic design of the German textbook and the better implementation of functional stylistics in linguistic-methodological templates within them were pointed out.

Keywords: functional stylistics, linguo-methodical text, polyfunctionality.

ВОКАЛСКИ СИСТЕМ ГОВОРА СЕЛА СТАЈКОВЦА²

Овај рад се бави истраживањем вокалских карактеристика горника који живе у селу Стајковцу у општини Власотинце. Циљ овог рада је испитати основне одлике вокалског система говорника овог дела општине Власотинце. Истраживан је говор старијих говорника, који су ретко напуштали село Стајковце, што је било неопходно како би се утврдили аутентичне црте народног говора. Материјал је прикупљан снимањем спонтаног говора испитаника. Истраживани су: полугласник, рефлекс јата, назал задњег реда, воклаано *p* и *l*, вокалске групе, сажимање вокала, редукција вокала, покретни вокали, супституција вокала и хаплоглогија.

Кључне речи: српски језик, општина Власотинце, призренско-јужноморавски дијалекат.

1. Увод

Говори призренско-тимочке области до сада су врло подробно испитивани, што је довело до бројних монографија, дијалекатских речника, чланака и сл. „Имајући у виду да је први проучавалац српских народних говора Александар Белић и да је његово проучавање отпочело на простору југоисточне Србије, може се констатовати да говори овог краја више од једног века непрекидно привлаче пажњу лингвиста – домаћих и страних. Међутим, упркос томе, још увек има непознаница и заблуда у вези са овим говорима и међу језичким стручњацима и међу онима који то нису” (МАРКОВИЋ 2008: 293). Управо постојање тих непознаница обавезује нас да наставимо са интензивним проучавањем овог дијалекатског подручја. Иако „дијалекти и дијалектологија спадају у ретка поља у којима је судбина била наклоњена Србима” (РЕМЕТИЋ 2017: 86), мора се наставити тренд њихових испитивања да би се одржао континуитет у познавању начина развијања дијалеката и да бисмо могли да предвидимо неке будуће промене.

¹ a.mitic-18480@filfak.ni.ac.rs

² Овај рад представља измењени део завршног рада који је аутор одбранио на Филозофском факултету у Нишу октобра 2021. године.

Ово истраживање посвећено је вокалским карактеристикама говора села Стајковца, које припада општини Власотинце. Овај простор се сврстава у призренско-јужноморавски дијалекат, а у оквиру призренско-тимочке дијалекатске области. Село Стајковце лежи на реци Власини и то у равничарском делу њеног тока. Такав положај села омогућава становништву бављење претежно пољопривредом, што значајно одређује остале карактеристике овог подручја. За разлику од планинских села, која последњих деценија одумиру, село Стајковце се због положаја у плодној равници сваке године повећава.

Овај крај је посебно специфичан због сударања различитих дијалекатских струја. Проучавајући говор овог краја Станислав Станковић (2008: 23) издваја како се на овом простору сучељавају се три говорна типа призренско-тимочке дијалекатске говорне области, а то су: лужнички, заплањски и јужноморавски идиом. Село Стајковце припада територији јужноморавског идиома.

Како не постоје радови који су се посебно бавили говором села Стајковца, навешћемо радове који се баве најближим подручјем, а то свакако јесте Власотинце. С. Станковић (2008: 24) истиче да су се почетком прошлог века појавиле две обимне и значајне монографије о дијалектима призренско-тимочке зоне. Овде Станковић мисли на *Die dialekte des südlichsten Serbiens* Олафа Броха (BROCH 1903) и *Дијалекти источне и јужне Србије* Александра Белића (БЕЛИЋ 1905). Поред споменутих радова, на овом подручју у новије време спроведена су још нека истраживања чији је аутор Станислав Станковић: *Неке од карактеристика власотиначког говора* (СТАНКОВИЋ 1992), *Треће лице множине презента у говору власотиначког краја* (СТАНКОВИЋ 1994) и *Градски власотиначки говори – социјолингвистички процеси (Опште карактеристике)* (СТАНКОВИЋ 1997). Поред ових општинских радова, Станковић се бавио и посебним језичким питањима овог краја у раду: *Границе заплањског говора у власотиначкоме крају* (СТАНКОВИЋ 2002) Значајно је дело Вилотија Вукадиновића под називом *Говор Црне Траве и Власине* (ВУКАДИНОВИЋ 1996). Аутор је, поред општих података о изучаваном простору, дао детаљну анализу говора Црне Траве и Власине на фонетском, морфолошком и синтаксичком нивоу.

2. Методолошки оквир истраживања

За проучавање вокалског система одабрано је село Стајковце као највеће село у општини, што отвара могућност за већу варијабилност и већи број испитаника. За потребе истраживања говора Стајковца одабрани су старији говорници, који су свој живот и рад везали за село и ретко га напуштали, што је неопходно да би се утврдиле аутентичне црте народног говора. Материјал је прикупљан снимањем спонтаног говора.³

³ Овде ће бити наведени само иницијали испитаника ради заштите њихових идентитета: Г.

3. Анализа

На истраживаном простору има пет вокала (*a, e, u, o, y*), полугласник и вокално *p*.

3.1. Полугласник

Белић (1999: 87) истиче да је полугласник једна од најзначајнијих особина овог дијалекта. Притом, он издваја две врсте полугласника. Једна врста су полугласници који се налазе на истим местима као у нашем старом језику, а друга врста су они који су се образовали у посебном животу ових дијалеката, углавном пре или после акцента.

Преглед присуства полугласника ће бити наведен у групама. Издвојене групе су: полугласник у основи речи, полугласник у суфиксу, полугласник у речима или суфиксима страног порекла, полугласник на крају речи, полугласник настао од других вокала, вокал *a* на месту полугласника и полугласник у предлозима.

1) Полугласник у основи речи. У ову групу сврстани су следећи примери: ⁴ов⁴еј б⁴иш зг⁴одне; пре неде⁴љу д⁴на; бр⁴е р⁴еко д⁴н⁴с сам б⁴рала; д⁴ске он⁴ј В⁴ита шт⁴о ш⁴олује; ни да ж⁴ње; ма к⁴д ће б⁴уде; пре се кр⁴стило к⁴к⁴в пр⁴азник и⁴де такв⁴о и⁴ме; н⁴смо прозборили он⁴ј в⁴ечер; с⁴д да и⁴де да в⁴иди; т⁴г о⁴вце м⁴ож се прода⁴в; куд⁴е ће на⁴ђеш т⁴к⁴в пасу⁴љ.

2) Полугласник у суфиксу. У овој групи налазе се следећи примери: изг⁴убен јед⁴н кол⁴ц; има ма⁴ло у јед⁴н крај; по⁴п⁴и ка⁴же од сви⁴ по јед⁴н; л⁴епи и јед⁴н и др⁴уги; на ср⁴ђан кол⁴ц; па и п⁴лиц⁴к и гара⁴жице.

3) Полугласник у речима или суфиксима страног порекла. У овој групи налазимо потврде за пример *т⁴м⁴ан*:
ра⁴димо *т⁴м⁴ан* за тр⁴ошкови.

4) Полугласник на крају речи. Овде смо уврстили потврде за губљење крајњих сугласника услед сандхија:
послеп⁴одне к⁴ до⁴ђе; с⁴д ћу да ме⁴љам т⁴ој.

5) Полугласник настао од других вокала.

а) Полугласник настао од вокала *a* видљив је у примеру:
он га вр⁴љи ч⁴с и го⁴тово; ч⁴с сн⁴ег ч⁴с вед⁴рина.

б) Полугласник настао од вокала *o*:
б⁴ц⁴нев мрт⁴вака; н⁴ђ⁴с ма јед⁴ан и д⁴есет.

б) Вокал *a* на месту полугласника. Ту имамо примере:
с⁴д св⁴аки д⁴ан; Ср⁴ђа д⁴ан⁴с на⁴сече; на Милоша су дали д⁴есет д⁴ана;
да ви⁴ш о⁴сам инф⁴узије прим⁴ила; ми на С⁴п⁴совдан; јуч⁴ер је завр⁴шила с⁴ас инф⁴узије;

М., С. И., С. Ц., Р. С., Г. М., Г. К. и Д. И.

⁴ Примере ћемо наводити азбучним редом.

Овде ћемо сврстати и примере у којима препознајемо *a* на месту секундарног полугласника:

ја *сам* мислија моглó је; ја *сам* петнајес иљаде платила лангету.

седам иљаде и четросто шездесет преглед; не знам ко́лко је шесет ли *седамдесет* ли.

У непроменљивим речима *само*, *дал* и *бар* јављају се примери и са вокалом *a* и са полугласником. Примери за *само*:

овакој *само* ги саставиш; *само* га завршим; кум даја *само* једно име.

Имамо и потврде са полугласником:

оно искључено *само* га запржим; *само* вика мо́ж да отидеш.

Потврде за постојање *дал*:

дал га искрши; *дал* гу она́ там има.

Потврде за постојање *дал*:

дал си гладна ели жедна; *дал* ће испадне негде.

Имамо једну потврду за *бар*: он да си је купија *бар*.

Потврде за *бар* су:

ако не иде за њега *бар* леко; *бар* ће прележи и крај.

Имамо и пример за *бар* за партикулом: ја *барем* нема да гледам.

7) Полугласник у предлозима. Белић у свом материјалу издваја групу под називом „Полугласници у префиксима и предлозима” (БЕЛИЋ 1999: 63). У нашој грађи постоје примери са предлогом *сас*, које овде наводимо:

ба̀ницу *сас* онэј јабуке; са́лату *сас* црни лук.

2.2. Назал задњег реда

Назал задњег реда добио је рефлекс *y*. То је видљиво у примерима:

му́ж се па про́пи; а пре́ на ну́т; на мој́ега си́на ру́ка; ајде́ ти да опере́ш ру́ке.

Код инфинитивне основе глагола III Белићеве врсте *-нж-* редовно даје *-ну-*. На пример:

врну́ли смо се дом; не́сам га засрну́ла; оно́ да је било испадну́ло; парадáјз ко́кну од шесет до́ђе до двеста; ода́кле је крену́ја; куде́ је падну́ла; ако́ је рекну́то; еве́ сврну́ у прода́вницу; зато́ј му га скину́ја; онэ́ј дэ́н сретну́мо две девојке; и поп стану́ја; куде́ смо ми упадну́ли; да ти је ру́ка утрну́ла.

2.3. Јат

У овом говору присутан је екавски рефлекс јата. Примери који то доказују су:

не́је има́ла куде́ да бе́га; зна́чи веру́ј одма; око два са́та поче́ ветар; он га виде́ја на утакмицу; ал ко́лко бе́ше вре́ме; куде́ ти је девојка; не́је добра́ девојчица; умре́ја му де́да; то́ је мо́ја дедо́вина; нема́ ги де́лови

сви; те *дете* тамо; с њима онамо највише *живела*; Мићко ће гу *исече*; *легни* ти у колицашто пијем овџ *лек*; квџ *мере* куј ги знаје; нџмо отишли *месец* дџна; тџтко ву је радеја у *млекџру*; напунила са *млеко*; мџж је до *место*; ми се *овде* боримо; *овдена* рацепила главу; викаја инжињера *овдена* да ми измери; ја *осети*; онџ светли и *нева*; сџд *пожутело*; нека *поседи* мало; сџм *предосетиш*; кџд на *пример* чистимо чџпке; свџ там *седи*; да не *седив* туј; неће *седимо* цабе; тој се *сејало* пре; штџ да се *секираш*; не мџг се *сетим*; он се *смеје*; кџ да се *смеје*; она *треба* буде; *човек* је рекџа; знам да је туј *цена* никаква.

Ова појава се ипак најбоље огледа у употреби одричног облика помоћног глагола *јесам*. То се види у следећим примерима:

несам знаја; *несам* ја мерија; *несам* преораја; ја гу *несам* донџа дџм; ја *несам* ни ишла да гледам;
што си *неси* ишеја; мене *неси* викнуја; *неси* у праву;
неје лечен право; ма *неје* тој тој; да *неје* добро *неје*; она *неје* повраћала;
неје коца; *неје* истераја право;
кџ да никад *несмо* видџли; *несмо* деца; ми *несмо* отишли; ми *несмо* померџли ништа;
ви *несте* на колективни џдмор; једџн другога *несте* мџгли препознајте;
пре *несу* давали; па ми *несу* повезџли лигаменти; реко *несу* никакве;
несу ни благе.

Икавске форме одричних облика помоћног глагола *јесам* чују се у оним случајевима када говорници интерпретирају туђи говор. Обично реферишући на речи неког ко је школованији, говорници исправљају свој говор.

На пример:

ствџрно *нисам* казџла; *нисам* био у праву; *нисам* видџла;
па *ниси* тџла да идеш; *ниси* добра девојчица;
па *није* вика лечен право; *није* мџрао гипс; уџште *није* спорно; *није* било у рџду;
нисмо мџгли да видимо; *нисмо* зависници; па *нисмо* се надџли;
каџ да *нису* постојџли; *нису* нормални.

Екавска форма је присутна и у примерима датива код заменица. На пример: осети да ми *мене* нешто крчи; *мене* ми ништа не значи; па ми *мене* треба.

Однос икавских и екавских облика можемо пратити и на примеру компарације. Јављају се облици као: *најстарији*, који илуструју икавску замену јата и који су ушли из стандардног језика. Међутим, далеко су чешћи облици аналитичке компарације: *поглаван*, *пожилав*, *појаке*, *поквалитџтно*, *по на брзину*, *поотпоран*, *по натам* и слично.

Када говоримо о мешању *пре-*, *при-* и *про-*, у прикупљеном материјалу то није честа појава:

студѐну во́ду *прега́зим*; па ги *препа́кујем*; *пре́тера* сас стра́;
не мо́г да *при́ђем*; да ми *приказу́јете*;
не́си мо́гја да *продаде́ш*; не́к ти се *прола́ди*; *проо́ди*; и не се *проти́вимо*.

Међутим, могу да се јаве спорадични примери у којима долази до мешања, као на пример: *предоби́јеш* и *прети́сне*.

2.4. Вокално Л

Уместо вокалног *л* из старог српског језика у данашње време у већини наших дијалеката имамо рефлекс *у*. Поред тога, могу се јавити и рефлески *у*, *ль*, *лу* (БЕЛИЋ 1999: 112). У прикупљеном материјалу јавиле су се потврде за два рефлекса вокалног *л*, то су *лу* и *у*.

Рефлекс вокалног *л* у облику *лу* јавља се у примеру *слунце* у следећим контекстима:

ту́ј да ме за́ђе *слу́нце*; *слу́нце* да ме изва́ра.

Поред ових ретких потврда, много чешћи је рефлекс *у* који се јавља у следећим примерима:

има о́маја, има ву́к; с овѐј *допунѐ*; *жути́ца* да га не ва́ти; ова́ј у *жу́то*;
па си гри́же *јабуку*; добро *напу́ним*; сѐд *пожутѐло*; ја ги за пр́ви дѐн
Горе́шњак *пунѐ*; не́ки *ужутѐше*.

2.5. Вокално Р

Анализираћемо појаву вокалног *р* у три основне позиције: иницијалној, медијалној и финалној. Ова анализа рађена је по угледу на рад Вилотија Вукадиновића (1996).

Примери који илуструју вокално *р* у иницијалној позицији из материјала који смо сакупили јесте: ја́ тачно осѐтим, *рсне* ми. Осим овог примера, ниједан други не одговара овој групи. У нашем материјалу није било ни примера који би одговарали категорији коју је Вукадиновић (1996: 67) дефинисао као: „Иницијалном позицијом, у ширем смислу (као почетак слога, а не само почетак речи), могао би се схватити и положај оваквог *р* када му претходи префикс. У том случају може се догодити да се вокално *р* нађе и иза вокала што иначе у другим околностима није забележено.”

Медијална позиција овог сугласника има највише потврда и типова који се у оквиру ње јављају. Медијални положај сугласника *р* праћен је према положају у суседству других сугласника.

1) *н*, *б* + *р*

сѐг и́гру у фоклор *првѐнци*; ми смо *први*; *пржи* це́ле папри́ке; редо́вно
га *прскам*; сре́ја *прст*; с *пртене* че́рге;

ми гу пробудимо *брзо*; све́ је то́ј ре́ко било́ на *брзину*; он о́ће све́ на

б^рну да седи; сас с^рб^рно игличѐнце;

2) д, т + р

к^о има онај д^рва; капија им била д^рвена; око онај д^рвља; д^рж не дај; да положи д^ржавни испит; т^еј лигамѐнт што д^ржи; у ш^ес ујутру упали овој д^рнда; не је могаја више да издржи; ов^еј што га стркарамо; не дава да иде на Т^рлу; не боли н^его ми тр^ни; не тр^чим по поље; истрча на п^ут; св^е ми утр^ни рука; кад утрча ун^утра; од чет^рнестог;

3) г, к + р

на гр^бинку; овога из Гр^дѐлицу; не тепа гр^душка; знам т^еј гр^чке; шт^о се изгр^бавија овакој;

он^о се има искр^ши; кр^сти се др^угу недељу дет^е; н^е се знало за име док се не кр^сти; н^е ги кр^стив; с^ег ги кр^сту на годину д^ена; иде на кришт^ење; дет^е не чува се нек^рстено; ће има да пок^рпи; прекр^шим н^огу; и ук^рштени су;

4) в, м + р

само гу вр^жи; н^есу за вр^лање; ишеја да се вр^не; вр^тимо се ко ш^унтави; ће иде у вр^тић; па завр^тела ву се глава; ја већ завр^шавам; ма нав^рљај и кој га пита; да св^рнем да к^упим једн^у; он се узвр^теја; у замрзив^ач; стар^и ако ме м^рзив; б^ецнев мрт^вака; прем^рзне Мор^ава; тој сам ств^ори см^рт;

5) с, з + р

ба^цим поглед у з^рна;

мајка с^рбне;

6) ц, s + р

тој онај ц^рвено; из ц^ркву с паниче; кад има блузе ц^рне; одавно смо имали ц^рне скр^оз; ц^рнив се; т^екнеш сас ц^рнко на чел^о; ал н^есам га заср^нула; ос^рћам се назад; ја се рас^рну.

7) ж, х + р

к^д се ти више ж^ртвујеш; а овој Хр^ват; има к^о х^рскавица.

Што се тиче треће категорије, која подразумева вокално р у финалној позицији, у прикупљеном материјалу нису пронађене потврде.

2.6. Вокалске групе

Забележене су вокалске групе које су углавном настале испадањем неког сугласника из медијалне позиције.

АЕ: тој за дв^аес д^ена; девет д^ена за^емци и т^ог се уконч^ала; са^мо ће му на^пра^е проблем; ма три и пет^{на}ес;

АИ: да не заб^раим; и кад је на^ишеја; с^ед ти на^пра^и проблем; на^пра^и се ко с^ег каравеш^ница; м^ож да оп^раиш св^адбу; кр^вај пра^имо;

АО: јао бóже; гúжва у саобраћај;

АУ: да је он заузéја; ја те тéбе заустави; Саша научија; ти си на паузу;

ЕА: Мáрко га је волéа; он јеа сас њима; неам појма;

ЕО: ја дэнэс бéо; ће изведемо поново геодéта; штó се из тэј дéо јавља; мóжда нéје преорано; ја сам каже тéо; узéо јефтиније; рáдимо цéо дán;

ЕУ: и таг отпојéу; каже тóј, Слађо, реума;

ИА: тријес и кúсур палéте иам тáмо; њиан плóт;

ИО: ја ћу изведём гиодéта; туј ги нáтовари у камион; ич не приóди; не функционише;

ОЕ: сáмо по мóе; мéне ми ги дадéв увек поэфтино; ако ти он улéгја у твоé;

ОИ: тој неам поима; доклé стигосте с производњу;

ОО: он доóдија; кáд поодáмна билó; проóди;

УА: да га уáне кúче;

УО: уóшите није спóрно.

У материјалу који смо прикупили није било потврда за следеће вокалске групе: АА, ЕЕ, ЕИ, ИЕ, ИИ, ИУ, ОА, ОУ, УЕ, УИ.

2.7. Сажимање вокала

Сажимање вокала у забележеној грађи препознато је у облицима малобројних примера радног глаголског придева мушког рода једнине у којима је на месту *-л*, уместо очекиваног *-ја*, забележено *-о*. „Највећи број примера, у којима се препознаје ова појава, представљају облици радног глаголског придева мушког рода једнине где је *-л > -о* (не у *-(j)a*), а они се употребљавају само у специфичним околностима конверзације које намећу употребу стандардних облика” (ТРАЈКОВИЋ 2016: 64).

У нашем прикупљеном материјалу доминирају облици на *-(j)a*:

бија у болницу па је *излэгја*; *викаја* не је *могаја* више да издржи; *неје даја*; он *доóдија*; *несам знаја*; ал *требаја* да ни *вика*.

Са друге стране, у нашем тексту могуће је наћи и потврде за контракцију вокала, иако су ретке. У ову групу сврставамо следеће примере:

ја сам ти *наио* тачке; боље штó *отишо*; ће ти погађа *посо*.

Овде ћемо сврстати и примере са *кó*, настале сажимањем вокала у речи *као*: *има кó* хрскавица; *кó* да је тóј селско.

2.8. Редукција вокала

У оквиру овог потпоглавља осврнућемо се на појаве као што су афереза, синкопа, апокопа и елизија. Наводићемо примере са редукованим вокалима и притом ћемо назначити да ли се у материјалу јављају и примери где је изостала редукција.

2.8.1. Афереза

Афереза је испадање вокала на почетку реч. Ову појаву уочавамо у следећим примерима:

e-: *те* куде су ми гу оперисували; цвѣта *те* такој ситно бѣло. Овде имамо потврду и за постојање самогласника на почетку: *ете* си га седи.

o-: а *вако* из чиста мѣра.

Облик *овако* се јавља само када испитаници исправљају говор имитирајући говор неке друге особе.

y-: ма *вати* све тој ицѣпи; неје *ватило* ладно.

2.8.2. Синкопа

Синкопа је изостајање вокала у медијалној позицији у речи. Ову појаву видимо у следећим примерима:

-a-: *ѐј*, тој *срмѡта*.

Овде проналазимо потврде и са присутним вокалом *a* у средини речи, посебно у примерима за *срамота*: што је *срамѡта*.

-и-: а *кѡлка* је рѡзлика; *ѡѡлки* копѡч; *ѡнѡлка* кућа; *тѡлко* ву требало; *чѣтри* мѣсеца.

У овој групи проналазимо само потврде за *четири* у примерима без синкопе: три *чѣтри* саѡта је билѡ.

-o-: да не *забрѡвим*.

2.8.3. Апокопа

Апокопа је појава изостајања вокала на крају речи. Појаву апокопе уочавамо у следећим примерима.

-a-: це испружи *половин*.

-e-: реко *ѡјд* ћу ти јавим; не *мѡж* се оцѣди.

Јављају се и облици без апокопе: *ѡјде* признам туј тачку; ѡн вѣка *мѡже*.

-и-: *ал* ме стра кад ја отиднем; *држ* не дај; ѡћеш ли да живиш *ел* нећеш.

Имамо облике и без апокопе: *али* прво иду *ѡвија*; *ели* удара ми кѡска на кѡску.

-y-: ја не *мѡг* после; у *половин* јѣзеро.

Облици без апокопе су: рúку не мòгу на гòре да помéрам; и ја не мòгу; ма мòгу сáмо нећу.

2.8.4. Елизија

Губљење вокала с краја клитике, а пред речју која почиње вокалом, је елизија. У материјалу који смо обрађивали пронашли смо неколико потврда ове појаве:

а н умéм ја с тој; поново г ìма.

У овим примерима имамо потврду за губљење вокала *e* и *и*, док за друге вокале немамо потврда. У нашем материјалу има примера без елизије, неки од њих су:

мòж да ùде кúј оће; рéко ма ћу ùдем.

2.9. Покретни вокали

Покретне вокале уочавамо у две врсте речи, то су заменице и прилози. Када говоримо о заменицама, у нашим примерима најчешће се јављају примери заменица са покретним вокалом *a*. За следеће заменице налазимо потврде без покретног вокала, али и са њим. Јавља се пример заменице *њум* без покретног вокала:

њóјна сестра́ по њúм штò је.

Међутим, јавља се и са покретним вокалом:

рабóтим њúма; ја по њúма; игра́ сас њúма.

Поред тога, имамо потврде и за заменице *ког(a)*, *никог(a)*, *неког(a)*, *оног(a)*, *тог(a)*, без покретног вокала:

на кòг сина; пита́ла не́ког ортопеда; не напáдају нíког; сас онòг Вúчића; и пòсле на тòг дòктора.

Са покретним вокалом:

на не́кога његовога брáта; ни нíкога; тури́ла тáтка њóјнога; рéкја на онòга; пита́ла тòга.

Са друге стране, јављају се примери који имају само једну потврду. На пример, за заменице *нашега*, *његовога*, *њима*, *овога* немамо потврда без покретног вокала у нашем материјалу. Примери који се јављају су:

на нáшега Дéку; тури́ја његовога; и на њíма и на мéне; глéдају дéцу и њíма; кáсно дође́ с ово́га.

Јављају се и примери где имамо потврде са облицима без покретног вокала, на пример: на кòг сина, док немамо потврда и за облике са покретним вокалом.

Што се тиче прилога, ту се јављају покретни вокали *a*, *e* и *o*.

А: не́сам донéја дòм; дèл да си гу одвезéш дòма; оту́д видим она́ј то-

пóла; етѐ ти гу Ра́да иде *оту̀да*; с машину си га посе́јем; два́јес кила са свѐ обу̀ћу.

У следећим примерима немамо потврду за јављање примера са покретним вокалом, већ само оних без покретног вокала:

по лива́ђе сѐд ра́де зми́је; тѐд ништа не ра́димо; он тѐг почи́ње да ра́ди.

Следећи пример је специфичан јер су у контакту два прилога, где један илуструје присуство покретног вокала, док други илуструје његово одсуство. То је пример: и *одозгòр одоздòла*. У остатку текста не налазимо потврда за постојање прилога *одозгòра* и прилога *одоздòл*. Са друге стране, јавља се само *овдѐка* и *овдѐна*, а нема потврде за примере *овдѐк* и *овдѐн*.

Е: *откúд* ја сѐд зна́м.

Ниједан пример није био са *откúде*.

О: од ову́ј тачку *наова́м*; тури́ја *ова́мо*; она́м у двòр; с њи́ма она́мо; по́ ната́м; метар и пѐт има *ната́мо*; и *та́м* ли исто тако́ј; да се ви́ди *та́мо* како́; ре́ко *ка́м* ти га оно́ј папи́рче; *ка́мо* ти га дете́.

2.10. Супституција вокала

По Белићевим тврдањама (1999: 73) окружење вокала утиче на њихову супституцију. Ту се пре свега мисли на палаталне сугласнике, лабијале и акценат. Палатали делују на вокале тако што сваки отворенији вокал прелази у затворенији, а лабијали утичу на лабијалан изговор самогласника. Поменути сугласници и акценат утичу на вокале и онда када се налазе испред или иза њих. Супституције вокала могу бити резултат асимилације или дисимилације, фонетске или морфолошке природе.

У наставку наводимо примере свих супституција вокала у материјалу који смо прикупили:

А уместо О: ту́рим *бабо́ну*;

А уместо Е: па ће *коља́мо*; сѐд ћу да *ме́љам* то́ј;

Е уместо А: она́ пред *Великден* се крстила; са́мо да гу *си́нем*; а́јде *холендѐзи* ми онѐг посла́ја;

Е уместо И: о́ћеш ли да живиш *ел* не́ћеш;

Е уместо О: па́л *евѐ* гу брѐ; *енѐ* га онѐј папи́р; *етѐ* си га седи́;

И уместо Е: а ћу изведе́м *гиодѐта*; њи́гова свастика; са́т вре́ме *траји́* снима́ње;

И уместо О: ће га изва́ди *не́ки*;

О уместо А: нишани́ од *долѐко*;

О уместо Е: доо́ди све оно́ј *најгоро*; ко́лко је *нашо*; ка́д им се родило́ ово́ј *трѐћо*;

О уместо У: њи́ни ле́кови од *и́ладо* дина́ра; онѐг ка́д се *одала́*; њо́јна ма́јка *омѐси* пога́чу;

У уместо О: ре́ко *до́ктурке* како́ ти се чини́; на *куга́*;

У уместо И: на ово́лки *тању́р*.

2.11. Хаплоглогија

Појаву губљења слогова у речи на основу снимљеног материјала уочавамо у два положаја. То су медијални и финални положај.

Медијални положај:

а *виши* после квó време б'удне; донесé ни *јемн'ут* у д'ен л'ебац м'ало; *оздóл* клечá.

Финални положај:

áј сн'имај да в'идим; м'о^ж је пá н'еки бија́.

3. Закључак

Након анализе вокалског система у говору села Стајковца дошло се до одређених закључака. Утврђено је да је полугласник присутан у овом говору и да је најзаступљенији у основи речи. Полугласник се може заменити вокалом *a*, али може и замењивати вокале *a* и *o*. Рефлекс назала задњег реда је увек *y*, па и у групи *-нж-*, у којој се у неким јужнијим јужноморавским говорима јавља *-на-*. Говор села Стајковца је екавски и то нарочито потврђују бројни примери одричних облика глагола *јесам*, као и дативски облици личних заменица. Рефлекс *лy* који је забележен на месту некадашњег вокалног *л* показује да се ради о јужноморавском говору. Поред тога, видели смо да је употреба вокалног *p* жива једино у медијалној позицији.

Појаве вокалских група, супституције и редуковања вокала показале су се као продуктивне на истраживаном простору. Са друге стране, контракција вокала није толико заступљена појава у говору становника овог села. Што се покретних вокала тиче, код заменица се јавља покретни вокал *a*, док се код прилога јављају три покретна вокала, то су: *a*, *e*, *o*. Хаплоглогија је потврђена у малом броју примера.

На основу прикупљене грађе истраживање се може проширити на сугласнички систем, као и на прозодијске, морфолошке, синтаксичке, па и лексичке карактеристике овог говора. Поред тога, могућ је и социолингвистички приступ.

4. Прилози

Прилажемо део материјала на коме смо радили. Говорници су обележавани као Г1, Г2 и Г3 како би се избегло навођење њихових иницијала у самом тексту.

*

Г1: Дође, па ајд тури да једе. Па реко квó си с'ед тураја на бабу. Јá ву вика купи бурек и однесо и вика ајд дођи бабо да попијеш лекови,

каже ја ги попи каже од сви по једн. Ма не пије се од сви по једн тој се пије по пола. Беше му работа и сџд љу, тетке, почнем да закасујем с њума. Немам поверење квџ је пила. Узде мало од бурек и не теја и ја ајд реко чим неје јела, квџ реко да гим испратим. Њекња им однесо пилетину, пилећо месо, вика ја сџм...

Г2: Глџ поштџно, причамо га поштџно, има мџке да бџду његџве. Овија ци глџдају дџцу и њима, а он....

Г1: Ал ја сам му рџкла, а он се смџе. Дџл ље, тетке, стварно тој такој да бџде, ље бџде. Вика му Драган ти, Филип уџште не региструје бабу и болест и свџ. Ти имаш проблемџ. Те водија, да виш џсам инфузије примџла и јучџр је завршила сас инфузије, али вика дџбро је. Сџг што она вика мало трџба да се, да има више негу, да јџ се дџле лекови, мџша ги у пијење, да јџ се дадџ по малко да једџ. И она би, она већ почиња по малко да тражи да једџ, а изгубила је апетит свџ. И каже ја док сам туј ја љу тој одржавам, ал ме стра кад ја отиднем, туј нема ништа да бџде. Филип тој каже не региструје, што Драган рџче па не мџж да не региструје. Она ље приџе и ље види на астал има за једџње јемпџт, неки пџт батак јемпџт, неки пџт пиле.

Г2: Квџ кџпи, није битно.

Г1: Квџ кџпи. Некад ље па испрџи паприку пџчену. Па она не наџди мању. Па нек јџ јџутру, нек јџ тури лекови на астал и нек си иде на рабџту. Она ље тој да једџ да пине лекови и крај.

Г2: И ништа друго.

Г1: Кад дџџе вџчер, он па квџ једџ он тој ље и она. Каже он тој не региструје па не мџж да не региструје каже. Стварно ли је, тџчо, тој, ми једино што имамо, што је стварно вредно, па каже нема туј, тој је за тебе. Ја сам ти рџкла води рџд од њума све које рџкнеш. А он љута љута ма татко ни умрџја, мајка ни оставила, па ја ли сџд да му узџмам. Па ако трџба љу рабџтим и њџгово, како каже сџд па да му узџмам.

Г2: Да.

Г1: Тој си је реко ваџше, ја сам ви рџкла ништа нељу, ал сам ти рџкла кџд се ти више жртвујеш мџжеш више да добијеш. А он љута љута, разумем те тетке вика, ал он нема дџшу, он нема срџце, он није такав чџвек. Несвџсан, он не знаје, не знаш квџ ти мисли, ал ја несам тџкџв. Како брџ мајка ни оставила татко ни умре, а ја па с две дџцу ја да му узџмам.

*

Г1: Има брџ свџшта, а овџј ми на Спасовдан и туј имало врџка и како га онџ, и свџра лџпта. Евџ шта има унутра. И свџра и светли. Ал она се

наљути, досади горе, и ми ај ће си гу водимо дома. Пођомо ми надол и они и сретнемо Милоша и Марију. И она, ал прѣ него да ги сретнемо прво ће си иде па кад виде да се удаљава од вашиар оће на вашиар. Драган вика нема, ене ги мајка и татко йду. И она га акну од зѣмљу. И тој видиш ништа неје залѣпено, једно од друго се држи овој, али нема ги делови сви. И Дацко си ишеја да се врне да га нађе, ал оно да је било испаднуло остало овде и горе испаднуло. И Марија га склопи ал никако после да га активирамо да оно светли и пѣва и светли разне овој разне боје овдена. На све и пѣва и сѣд да йма нешто четвртно такој толко унутра.

Г2: Пореметило му се нешто.

Г1: Куј га знаје, еве овдена се пушта. Не мож да светли, него кѣд се овде претисне виш, оно неће ни овој да бѣш укључи.

Г2: Па добро дете.

Цитирана литература

- БЕЛИЋ, Александар. *Дијалекти источне и јужне Србије*. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1905.
- БЕЛИЋ, Александар. *Дијалекти источне и јужне Србије*. 1. изд. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1999.
- ВУКАДИНОВИЋ, Вилотије. „Говор Црне Траве и Власине”. *Српски дијалектолошки зборник*, XLII (1996): стр. 1–317.
- МАРКОВИЋ, Јордана. „Прозодијски систем(и) призренско-тимочких говора”. *Зборник Института за српски језик САНУ, посвећено др Драгу Ћупићу*. (2008): стр. 293–297.
- РЕМЕТИЋ, Слободан. „Српска дијалектологија јуче, данас и сутра”. *Студије и расправе II*, св. 3-4 (2017): стр. 85–112. DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI1704085R>
- СТАНКОВИЋ, Станислав. „Неке од карактеристика власотиначког говора”. *Задужбина: лист Вукове задужбине*. Београд: Вукова задужбина, (1992): стр. 4.
- СТАНКОВИЋ, Станислав. „Треће лице множине презента у говору власотиначког краја”. *Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу – Институт за српски језик САНУ Београд – Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу. (1994): стр. 307–315.
- СТАНКОВИЋ, Станислав. „Градски власотиначки говор(и) — социолингвистички процеси (Опште карактеристике)”. *О српским народним говорима, Дани српскога духовног преображења 4*. Деспотовац: Народна библиотека „Ресавска школа”. (1997): стр. 167–177.

- СТАНКОВИЋ, Станислав. *Границе запаљскога говора у власотиначком крају*. Београд: Универзитет у Београду, Филолошки факултет. (12. фебруара 2002. године).
- СТАНКОВИЋ, Станислав. *Границе призренско-тимочких говора у власотиначком крају*. Београд: Институт за српски језик, 2008.
- ТРАЈКОВИЋ, Татјана. „Говор Прешева”. *Српски дијалектолошки зборник*, XLIII (2016): стр. 279–578.
- BROCH, Olaf. *Die dialekte des südlichsten Serbiens*. Wien: A. Hölder, 1903.

Andela G. Mitić

VOCAL SYSTEM IN VERNACULAR OF STAJKOVCE VILLAGE

In addition to the great study of the Prizren-Timok speaking area, there are still unknowns and misconceptions about them, which obliges us to continue working on their study. Encouraged by that, we decided to dedicate ourselves to studying the vocal system of speech in the village of Stajkovce in the municipality of Vlasotince. In this municipality, three speech types of this speech area face each other, so it is attractive for dialect studies. Stajkovce is the largest village in this municipality and is located in its lowland part. The Prizren-South Moravian dialect is represented in the speech of its inhabitants. We chose this part of the municipality of Vlasotince because there are no works in the literature that dealt with the study of this area and we believe that such research is necessary.

The aim of this research is to examine the basic features of the vocal system of the speakers of this part of the municipality. The village of Stajkovce was chosen for the study of the vocal system as the largest village in the municipality. For the purpose of researching the speech of Stajkovce, older speakers were selected, who linked their life and work to the village and rarely left it, which is necessary in order to determine the authentic features of the folk speech. The material was collected by recording spontaneous speech.

It was determined that the vocal system of the inhabitants of the village of Stajkovce is extremely rich. This is evidenced by the existence of 11 categories within which the collected material is classified. These categories are: semivowel, posterior nasal, jat, vocal *r*, vocal *l*, vocal groups, vocal compression, vocal reduction (within which we singled out subgroups: aphresis, syncope, apocope and elision), moving vocals, vocal substitution and hapology. Exhaustive analysis confirmed the existence of all these categories in the speech of the residents of Stajkovce. The research can be extended to the consonant system, as well as to prosodic, morphological, syntactic, and even lexical characteristics of this speech. In addition, a sociolinguistic approach is also possible.

Keywords: Serbian language, Vlasotince municipality, Prizren-South Moravian dialect.

РАЗМИШЉАЊА (СТРАНИХ) СТУДЕНАТА НА РАЗМЕНИ О КВАЛИТЕТУ НАСТАВЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И МОБИЛНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

У раду се сагледавају размишљања страних студената у вези са значајем и квалитетом наставе српског као страног језика на Филозофском факултету Универзитета у Нишу током трајања програма мобилности. Од оснивања Центра за српски као страни и нематерњи језик (2013) број страних студената се из године у годину повећава, што омогућава континуирану евалуацију квалитета акредитованих курсева српског језика као страног. Током академске 2021/2022. године спровели смо истраживање међу тринаесторо странаца, који су похађали курс *Српски језик за странце* на почетном, средњем или напредном нивоу. Резултати су нам показали да су студенти изузетно задовољни квалитетом наставе, али и саме студентске размене, дајући четири препоруке за подизање квалитета наставе: 1) организација припремних курсева језика; 2) повећање броја часова српског као страног језика на недељном и месечном нивоу; 3) задржавање пријатељског приступа наставника према студентима на размени и 4) креирање и употреба „уџбеника за преживљавање”.

Кључне речи: српски језик за странце, мобилност, размена, квалитет наставе, Центар за српски као страни и нематерњи језик.

1. Увод

Од шездесетих година XX века пратимо систематичан и поступан развој наставе српског као страног језика, којој се из године у годину посвећује више пажње и која почиње привлачити све већи број лингвиста, истраживача и наставника, захваљујући својој природи и инхерентним особинама. Представља појаву од специфичног друштвеног значаја, јер на најбољи могући начин репрезентује живот (и културу) у Републици Србији, обезбеђујући услове за несметано одвијање друштвених активности – пословне делатности, живота у заједници, едукације и образовања, кроз успостављање комуникације матерњих говорника српског језика са страним држављанима, који га уче као страни језик. Изузетан геостратешки положај Републике Србије на Балканском полуострву и у Европи утицао је да странци нашу земљу

¹ aleksandar.novakovic@filfak.ni.ac.rs

препознају као потенцијално место за свој живот и рад, због чега се неретко одлучују да је посете, бораве извесни временски период и/или трајно се населе. У намери да што боље упознају културу и друштвену заједницу, одлучују се да похађају часове српског као страног језика², те се као ученици појављују туристи (са привременом дозволом боравка), привредници, војници³, чланови интернационалних породица, ђаци, студенти и заљубљеници у Републику Србију, њену кухињу, културу и историју. Ипак, најбројнију категорију ученика српског као страног језика чине студенти⁴, који, од почетка примене Болоњске декларације, српске универзитете и нашу земљу препознају као идеално место за живот током трајања програма мобилности⁵. Наиме, страни студенти на располагању имају два основна вида мобилности: целокупне студије и студентску размену, која може трајати један или два семестра. Као услов који се поставља студентима приликом аплицирања за размену тражи се познавање страног и/или српског језика на одговарајућем нивоу (обично, Б2), односно пријава за његово учење током боравка на изабраном универзитету.

Центри за изучавање српског као страног језика при филолошким и филозофским факултетима у Београду, Новом Саду, Крагујевцу и Нишу представљају важне организационе јединице рада не само факултета, већ и универзитета, који студенте на размени упућују да уче српски језик. Њима је учење српског језика важно из најмање три разлога – боља интеграција у друштвену заједницу, ефикасније праћење наставе и полагање испита одређеног „уговором о учењу” (енг. *learning agreement*). Студентима, а и самом Универзитету, у интересу је да српски језик што је боље могуће савладају за временски период који им је одређен трајањем стипендије, због чега се организују (обично бесплатни) интензивни курсеви српског као страног језика. Пракса нам показује да студенти који боље науче језик носе позитивнија искуства из Републике Србије, репрезентујући је и препоручујући на најбољи могући начин колегама у својој (матичној) земљи. Но, студенти који се пријаве и касније добију стипендију, имају, пракса такође показује, много недоумица и размишљања у вези са доласком и боравком у Републи-

² Мотиви за учење српског као страног језика могу бити различити: школовање, потребе на послу или услов за добијање посла, приватни, потреба за интеграцијом у новој животној средини итд. (КРАЈИШНИК 2016: 16)

³ В. ЂЕРИЋ 1984.

⁴ Наум Димитријевић (1984: 35) као ученике српскохрватског језика као страног препознаје: 1) стране студенте у Југославији; 2) странце који српскохрватски језик уче у својој земљи (пословне људе, дипломате и сл.); 3) странце који изучавају српскохрватски језик као страни у својој земљи; 4) потомке наших исељеника у страним земљама; 5) припаднике националних мањина у Југославији.

⁵ Најчешћи програми мобилности који се реализују на универзитетима у Републици Србији су: Erasmus+, Erasmus Mundus, CEEPUS, The European University Foundation, Fulbright, UGRAD Program и сл.

ци Србији, што је условљено друштвено-политичким превирањима на простору Балканског полуострва, културолошким разликама, начином живота, законским одредбама, егзистенцијалним питањима, условима студирања и сл. Преглед литературе нам показује да на српском говорном подручју не постоје радови у којима су се аутори бавили овим питањем, те је предмет рада сагледавање и анализа размишљања и недоумица студената на размени о важности и квалитету наставе српског језика, као и о животу у Републици Србији, ради касније боље организације курсева за изучавање српског као страног језика и програма мобилности.

Рад садржи пет поглавља. Након уводних разматрања, у другом поглављу детаљно је објашњена методологија истраживања. У трећем поглављу је дат кратак опис предмета *Српски језик за странце*, а у четвртном су квантитативно и квалитативно анализирани ставови студената у вези са њиховим очекивањима и ставовима према предмету, док су у петом поглављу изведени најважнији закључци.

2. Методолошке поставке истраживања

2.1. Предмет и циљ истраживања

Историја Ниша сведочи да је током векова свога постојања представљао геостратешки центар, што је и остао до дана данашњег, интригирајући странце својим културно-историјским наслеђем, кухињом, привредом и, у новије време, многобројним студијским програмима. Оснивање Центра за српски као страни и нематерњи језик на Филозофском факултету 2013. године утицало је на подизање угледа читавог Универзитета у Нишу, који је свим страним студентима на размени у прилици да понуди изучавање српског језика (на академском нивоу). Александар Новаковић (2021: 953) бележи да се број кандидата из године у годину повећавао, при чему издваја 2017. годину, када је наставу похађало чак педесет и троје ученика. Значајан део свих ученика чине управо страни студенти који су у Републику Србију и Ниш дошли путем европских програма студентске размене и међууниверзитетске сарадње. Пракса нам показује да се учење српског језика током трајања студентске мобилности позитивно одражава на постигнућа странаца на факултетима, али и у процесу интеграције у друштвену заједницу. Ипак, сâм почетак боравка у Нишу (и у Републици Србији), према њиховом искуству, захтева предузимање активности које би требало да им обезбеде решавање егзистенцијалних и друштвених питања, као и важних питања образовања и едукације. Примера ради, од странаца се очекује да предају потребну документацију ради добијања визе и упознају законе, изврше одређене уплате (за смештај, храну и сл.), пронађу ресторан, државне институције, болницу, факултет, упознају друштвену заједницу и пријатеље,

што представља прави изазов у новој језичкој средини.⁶ Зато је изузетно важно сагледати размишљања и недоумице студената на размени, како би се пронашла адекватна решења ради њихове једноставније интеграције у друштвену заједницу. Такође, њихова запажања о животу, обавезама и настави српског језика могу бити драгоцени показатељи пута којим је треба развијати. Зато је предмет овог рада сагледавање размишљања и недоумица студената на размени о значају и квалитету наставе српског као страног језика, као и о животу у Републици Србији. Циљ овога рада је стварање јасније слике о могућностима унапређења квалитета наставе српског као страног језика и студентске размене.

2.2. Задаци истраживања

У складу са постављеним предметом и циљевима истраживања дефинисали смо следеће истраживачке задатке:

1. Анализирати размишљања и недоумице студената у вези са животом у Републици Србији.
2. Сагледати размишљања студената у вези са значајем и квалитетом наставе српског као страног језика.
3. Формулисати препоруке за унапређење квалитета наставе српског као страног језика и студентске размене.

Методe, технике, инструменти и узорак истраживања

У истраживању смо, у складу са постављеним предметом, циљем и задацима истраживања, користили методу теоријске анализе са техником анализе садржаја, односно дескриптивну методу са техникама анкетаирања и скалирања. Добијени резултати детаљно су квалитативно и квантитативно анализирани и представљени помоћу табела.

У истраживању смо користили специјално дизајниран упитник под називом *Размишљања и недоумице страних студената на размени о квалитету наставе српског језика и животу у Републици Србији* (скр. РНССКН). Упитник се састојао из три дела. Први део упитника намењен је прикупљању социо-демографских података о испитаницима. Други део упитника чинило је деветнаест питања отвореног типа, док је трећи део упитника садржао двадесет и пет тврдњи (са петостепеном Ликертовом скалом) о важним егзистенцијалним, друштвеним и питањима квалитета наставе. Ради реализације статистичког истраживања користили смо следеће параметре: фреквенција (f) и проценат (%). Сви прикупљени подаци квантитативно анализирани употребом софтвера SPSS 24.0.

---

⁶ Бранислава Богдановић (1986: 10) све предуслове за успешну реализацију наставе српског као страног језика сврстава у питања политичког, административног и организационог карактера.

2.3. Начин прикупљања података

Истраживање је реализовано током зимског семестра академске 2021/2022. године. Сви подаци су прикупљени путем Гугл упитника, који је студентима послат имејлом. Предвиђено време за решавање упитника било је 25 минута. У истраживању је учествовало укупно 13 студената, који су на Универзитет у Нишу стигли путем програма мобилности и стипендије Владе Републике Србије – 5 студената из Русије, 3 студента из Немачке, 3 студента из Шпаније и по 1 студент из Словачке и Сједињених Америчких Држава.

3. О предмету *Српски језик за странце*

Предмет *Српски језик за странце* намењен је свим студентима из иностранства који долазе путем неког од програма размене на Универзитет у Нишу и факултете који њему припадају, како би савладали српски језик и на једноставнији начин укључили у друштвену заједницу, односно лакше пратили наставу на својим новим факултетима. Предмет постоји на Филозофском факултету Универзитета у Нишу од 2014. године, када је акредитован на студијском програму Педагогија; од 2021. године предмет је акредитован на основним академским студијама Англистике, и то у оквиру изборних блокова за стране језике на другој години студија. Реч је о предмету чија се настава реализује и током јесењег/зимског и током пролећног/летњег семестра, те страни студенти, у зависности од тренутка када стигну на Универзитет у Нишу могу у своје уговоре о учењу додати полагање српског језика⁷, предмет који са собом носи 4 ЕСП бода.

Циљ предмета је да код студената из иностранства развије језичке компетенције у области усмене и писане комуникације на нивоу А1 *Заједничког европског оквира за живе језике*, односно да студент након положеног испита: може да разуме и употребљава ограничен лексички фонд речи (око 500), који је довољан за пружање основних информација о себи и окружењу и може да постави основне видове питања; уме да напише полако и разговетно прочитан или изговорен текст састављен од једноставних реченица; уочи фонолошку опозицију међу гласовима српског језика; разликује врсте речи и основне типове парадигматских промена; уме да састави просту именичку, глаголску, придевску и прилошку синтагму и да формулише просту реченицу и једноставније облике сложене реченице. С обзиром на чињеницу да

---

⁷ Иностранни универзитети који упућују студенте на Универзитет у Нишу имају неједнаке ставове према изучавању српског као страног језика – неке земље, као што је Француска, изричито налажу обавезу полагања предмета, док има земаља и универзитета које немају посебних захтева, те је изучавање предмета остаје на нивоу факултативности и слободног избора студента.

се настава предмета реализује током једног семестра, садржаји који се изучавају подељени су у петнаест наставних јединица и прилагођени фонду од два часа предавања и два часа вежби: 1) Српско ћирилично и латиничко писмо. Фонетски систем српског језика. Основне гласовне промене. 2–3) Именице: род, број, деklinација. 4) Заменице (личне, упитне заменице за лица и ствари, присвојне и показне): род, број, деklinација, пуни и енклитички облици. 5) Придеви: деklinација, придевски вид и компарација придева. 6–7) Помоћни глаголи *јесам* и *хтети* (пуни и енклитички облици). Глаголски облици: нелични (инфинитив, радни глаголски придев) и лични (глаголска времена и начини: презент, перфекат, футур I, императив). Глаголски вид (основни појмови). 8) Бројеви (основни и редни): промена и конгруенција са именицама. 9) Прилози и остале непроменљиве врсте речи. 10) Основе синтаксе српског језика. Формирање негираних и упитних конструкција. Конструкције са модалним глаголима (*требати*, *морати*, *хтети*...). 11) Реченица најфреквентнијих српских глагола. 12) Везници и грађење независних и зависних реченица. 13) Семантика предлога и семантика падежа. 14) Основне комуникативне ситуације и фразе (на аеродрому, у аутобусу, на факултету, у ресторану...). 15) Акцент речи (место акцента) и акцент реченице. Фонетски правопис и одступања. Препоручена литература за реализацију наставе овог предмета заснива се на комбинацији (добропознатих) уџбеничких комплета *Реч по реч* (Института за стране језике), *Учимо српски* (школе Азбукум), односно *Научимо српски I* (Филозофског факултета у Новом Саду) и *Serbian for Beginners* (Филозофског факултета у Нишу). И овај предмет, као и сви остали, од студената очекује активност (10 поена), полагање колоквијума (20 поена), писменог (50 поена) и усменог испита (20 поена).

Током реализације предмета *Српски језик за странце* наставник у пракси наилази на више изазова. Иако је курикулумом предвиђено изучавање предмета на почетном (А) нивоу, објективне околности намећу потребу изучавања на средњем (и/или вишем нивоу). Постоје два могућа сценарија због кога наставник свој рад мора прилагодити (пред)знању ученика и времену трајања стипендије/студентске размене. Према првом сценарију, дешава се да ученици који на почетку семестра долазе на факултете под окриљем Универзитета у Нишу већ познају српски језик; обично је реч о студентима из Русије који су на својим факултетима стекли знања српског језика на почетном нивоу. У том случају наставник (који реализује наставу на предмету) организује посебне часове – за студенте апсолутне почетнике и студенте који имају одређена предзнања; организацијом посебних часова избегава се врло захтеван рад у комбинованој групи странаца. Други сценарио представља ситуацију у којој студент из иностранства борави у Нишу (и Републици Србији) девет месеци, те наставу похађа током два семестра, због чега већ у другом постоји очигледна потреба да наставу похађа на вишем нивоу. Захваљујући управи Центра за српски као страни и нематерњи

језик на Филозофском факултету у Нишу, странци, који положи тест знања, добијају сертификат о познавању језика на одговарајућем нивоу, а, наравно, и оцену за положен предмет.

4. Анализа резултата истраживања

У реализованом истраживању учествовало је укупно тринаесторо студената узраста од 18 до 27 година, који су у Републику Србију и на Универзитет у Нишу стигли током септембра 2021. године из два разлога: 1) деветнаесторо студената је путем међууниверзитетске размене (Еразмус+ или стипендија Владе Републике Србије) дошло на неки од факултета (Електронски факултет, Природно-математички факултет и Факултет уметности), док је 2) троје студената путем својих стипендија (Фулбрајт и Гете институт) ангажовано у својству лектора за енглески језик на Филозофском факултету у Нишу, односно лектора за немачки језик у гимназијама „Стеван Сремац” и „Бора Станковић”. Сви испитаници су истакли да су након добијања потврде о прихватању пријаве за доласак у Републику Србију били веома узбуђени, јер су имали жељу да: 1) упознају српски језик и српско културно-историјско наслеђе, 2) пробају српску храну и пиће, 3) упознају земљу својих предака, 4) путују по читавом „малопознатом Балкану” из Србије која у његовом центру. Такође, као један од разлога који су студенти навели јесте велики избор предмета на нишким факултетима, које могу полагати и који касније могу бити признати у матичној земљи. Ипак, страни студенти из западних земаља (Немачке, Шпаније, Словачке, САД) признају да су имали предубеђење да ће их у Републици Србији сачекати „хладни, високи, религиозни и крупни људи”, о чијој земљи нису знали готово ништа, а због чега су се плашили да ли ће бити прихваћени од стране друштвене заједнице и будућих колега, те да ли ће успешно одговорити административним захтевима (с обзиром на чињеницу да Република Србија није део Европске уније); њих 84,6% истакло је да је своја претходна веровања о Србима и српском народу променило у првих двадесетак дана боравка у Нишу, при чему су сви приметили „колико су Срби гостољубив народ” већ приликом слетања на аеродром и првих успостављених контаката са Србима. Са друге стране, студенти из Русије нису имали предрасуда, јер су пре доласка више месеци учили српски језик и упознавали се са српском историјом и културом. Доласак на Универзитет у Нишу захтевао је обављање припремних радњи и обезбеђивање основних услова за живот и студирање. Студентима су помоћ у проналажењу смештаја, обезбеђивању хране и упознавању најважнијих локација у Нишу пружили: 1) чланови удружења *Erasmus Student Network*; 2) запослени у Студентском центру; 3) колеге које су већ биле на размени студената, односно 4) љубазни пролазници. Захваљујући одличној органи-

зацији, студенти нису имали препорука за њено побољшање у наредним годинама, сматрајући да су „сви дали најбоље од себе”, како би „њихов боравак био угодан, пријатан и успешан”.⁸ Ипак, 69,3% анкетираних студената не познаје основне законе који су на снази у Републици Србији, као ни садржај *Закона о странцима*, којим се уређује њихов боравак и функционисање, због чега би у блиској будућности требало обезбедити припрему пре самог доласка на неки од српских универзитета.

Као важан сегмент студирања на Универзитету у Нишу странци препознају и похађање наставе српског као страног језика, о којој су информације добили на самом Универзитету и од својих колега. Сви студенти су изузетно мотивисани да уче и савладају српски језик.⁹ Сматрају да је жеља да несметано комуницирају са локалним становништвом, као и једноставније сналажење у новом окружењу довољна мотивација за учење српског језика, мада има и оних студената који су, након упознавања са начином живота у Републици Србији, пожелели да остану дужи временски период и заснују своје породице. Српски језик странци доживљавају као „егзотични језик”, који им не може много помоћи у будућој каријери, али им може пружити прилику да савладају новопостављени изазов и науче „како да правилно комуницирају са људима на Балкану”. Због тога 92,3% анкетираних студената сматра да српски језик треба изучавати три пута недељно, са укупним фондом 6+6, јер је актуелни недељни фонд 2+2 недовољан да се „у потпуности савлада тежак српски језик”.

Табела 1. *Мишљење студената о потреби повећања часова српског као страног језика*

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	У потпуности сам сагласан.	12	92,3	92,3	92,3
	Неодлучан сам.	1	7,7	7,7	100,0
	Total	13	100,0	100,0	

Чак 53,8% анкетираних студената у потпуности је сагласно, односно 23,1% делимично сагласно са тврдњом да је српски језик најважнији предмет на размени, јер његово познавање обезбеђује боље резултате на самом факултету, али и у обављању свакодневних животних активности. Такође, постојање

⁸ Студенти на размени сматрају да немају добар контакт са својим дипломатско-конзуларним представништвима, али да су упознати са тим да могу рачунати на њихову помоћ у вези са непредвиђеним ситуацијама.

⁹ Золтан Дорнеј (1998: 123) сматра да мотивација представља примарни подстицај за учење страног језика, али и снагу која омогућава континуирани рад и савладавање језичког градива.

ЕСП бодова омогућава им успешан пренос положених испита са Универзитета у Нишу на универзитет са кога долазе, због чега неће „губити годину у својој земљи”. Поред атрибута „тежак” странцима је српски језик „изазован”, „течан”, „занимљив”, „логичан”, „уређен”, „егзотичан”, „недоследан”, те „захтеван за учење и уз присуство пуне концентрације”. Као изузетно тешке садржаје за савладавање странци су истакли: изговор „критичних сугласника”, промену именица и придева по падежима, образовање облика глагола у презенту и перфекту и успостављање правилног реда речи „који је све сем слободан, како се у књигама наглашава”. Зато, личност наставника који им предаје доживљавају као најважнију карику наставног процеса и апсолутно сви студенти у њему виде помоћ и подршку, не само на часовима, већ и у организацији времена и живота у Републици Србији. Студенти сматрају да би број часова морао да буде већи, као и да је потребна организација припремних часова (пре почетка самог курса), на којима би се странци упознали са основама српског језика и стекли знања „за свакодневно преживљавање у Нишу”. Сви студенти су у потпуности сагласни (76,9%) или делимично сагласни (23,1%) да би постојање „припремног уџбеника” било изузетно функционално за једноставније укључивање у друштвени и културни живот. Нажалост, студенти нису (пре почетка наставе) били упознати са постојањем електронског интерактивног уџбеника (доступног путем Центра за српски као страни и нематерњи језик) *Serbian for Beginners* проф. др Марине Јањић, чија је функција да ученике упозна са основним моделима комуникације и речником (вокабуларом) потребним за успостављање најосновније интеракције у реалним животним околностима (НОВАКОВИЋ 2020). Сертификат који добијају након завршетка курса студенти из западне Европе и Русије вреднују на другачији начин. Студентима из Немачке, Шпаније, Словачке сертификат представља само доказ о познавању још једног језика, док студентима из Русије и Америке представља могућност да остану и запосле се у Републици Србији. Но, сви студенти су се изјаснили да ће радо препоручити часове српског као страног језика својим колегама који ће у будућности долазити у Републику Србију и на Универзитет у Нишу путем активних програма студентске размене. Као најважнију успомену коју ће понети са собом приликом повратка у своју (матичну) земљу студенти су истакли сећања на: занимљиве часове српског језика, гостољубиве Србе и њихову слободу, рецепте за укусну храну (посебно за спремање ајвара), лепе проводе и фотографије прелепих пејзажа.

5. Закључак

Важан сегмент студирања на високошколској институцији представља и реализација међууниверзитетских размена. Од тренутка када су универзитети (и факултети) прихватили Болоњску декларацију започела је ера примене европских (и светских) програма мобилности, по којима студенти из

Републике Србије одлазе одређени временски период на друге факултете и универзитете широм света, док студенти из (тих) других земаља долазе на наше универзитете. Из тог разлога се појавила потреба организације часова српског језика за странце, која представља неизоставан део њиховог боравка и студирања. Филолошки и филозофски факултети, заједно са својим центрима за изучавање српског као страног језика, препознати су као места на којима странци могу учити наш језик, због чега су понудили своје (обично бесплатне) курсеве свим страним студентима који желе да савладају српски језик и себи олакшају студирање на неком од српских универзитета. Захваљујући одличној сарадњи са Универзитетом у Нишу, Центар за српски као страни и нематерњи језик при Филозофском факултету понудио је (двосеместралан) курс српског језика. Од оснивања Центра (2013. године) број страних студената се из године у годину повећава, а Филозофски факултет и Универзитет у Нишу добијају на угледу и значају, с обзиром на одличну организацију свих наставних и ваннаставних активности.

Реализовано истраживање међу страним студентима, који су током академске 2021/2022. године боравили на Универзитету у Нишу, пружило нам је важне информације о њиховим ставовима према организацији саме студентске размене и квалитету наставе српског као страног језика. Наиме, студенти су изузетно задовољни условима и реализацијом студентске мобилности, при чему су као важне чиниоце истакли чланове удружења *Erazmus Student Network* и запослене у *Студентском центру* у Нишу, који су им пружили неопходну подршку у решавању егзистенцијалних питања – проналажењу смештаја и ресторана за исхрану. Ипак, приметно је да нису унапред припремљени за живот у Републици Србији – не познају законе, посебно *Закон о странцима*, којима се регулише њихов боравак и функционисање, односно не поседују основна знања о српском језику, култури и историји, због чега студенти из западних земаља (САД и Европе) имају предрасуде (и, врло често, негативне представе). Као прва препорука ради њиховог једноставнијег укључивања у друштвену и културну заједницу намеће се потреба организације припремних курсева: 1) општег курса, на коме би се упознали са основним питањима живота и рада у Републици Србији и 2) припремног курса српског језика, захваљујући коме би страни студенти стекли основна знања и вештине ради обављања свакодневних животних активности.

Чак 76,9% анкетираних студената сматра да је српски језик најважнији предмет на размени, јер им његово познавање омогућава постизање бољих резултата на самим факултетима, али и једноставније укључивање у друштвену заједницу. С обзиром на чињеницу да скоро сви студенти сматрају да је актуелни фонд часова (2 часа предавања и 2 часа вежби) довољан за успешно савладавање српског језика на вишем нивоу, као друга препорука се појављује потреба повећања броја часова, јер су, резултати

показују, студенти и те како мотивисани да похађају часове и развијају своје језичке вештине. Као најважнију карику у реализацији тог циља, студенти препознају наставника, његову личности и стручност, од које зависи и ниво њихове успешности и заинтересованости. Зато се као трећа препорука издваја потреба да наставник буде „пријатељ својим ученицима из иностранства”, који ће својим прилагодљивим приступом разумети њихове потребе, жеље и очекивања, стављајући себе „у њихове ципеле” и прилагођавајући наставу „објективним околностима живота странаца у другој земљи”. Одговори студената сведоче о њиховом позитивном односу према настави српског језика (за странце), који је резултат „одговорног и посвећеног приступа”, као и „коришења адекватних наставних материјала”. Но, као четврта препорука за побољшање квалитета наставе (и боравка) свакако се наметнуло коришћење „уџбеника за преживљавање”. Нажалост, иако је таква уџбеник публикован на Филозофском факултету у Нишу, странци нису били унапред упознати, те им је почетак наставе српског као страног језика био врло „изазован и стресан”, с обзиром на чињеницу да је требало запамтити много нових информација и података.

Мањкавост реализованог истраживања. Имајући у виду да је истраживање спроведено у време пандемије изазване појавом и ширењем вируса корона, узорак на коме је рађено истраживање не можемо сматрати релевантним. Реализација наведеног истраживања у универзитетским центрима широм Републике Србије могла би нам пружити потврду или негирање изнетих запажања и у великој мери помоћ(и) у бољем сагледавању потреба, жеља и могућности студената из иностранства у вези са важним сегментима квалитета наставе српског језика и студентске мобилности уопште.

Цитирана литература

- КРАЈИШНИК, Весна. Нека питања из методике наставе српског као страног језика. У: *Српски као страни језик у теорији и пракси III* / Ур. Весна Крајишник. Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 2016, 7–26.
- НОВАКОВИЋ, Александар. *Полифункционалност уџбеничког комплета за учење српског језика као страног* (одбрањена докторска дисертација). Ниш: Филозофски факултет, 2020.
- НОВАКОВИЋ, Александар. Активности Центра за српски као страни и нематерњи језик Филозофског факултета Универзитета у Нишу од оснивања до данас. *Philologia Mediana* 13, 2021, 949–971.
- BOGDANOVIĆ, Branislava. *Analiza grešaka slušalaca pri izradiprvog testa na početnom tečaju srpskohrvatskog jezika za strance*. У: *Okrugli sto „Srpskohrvatski jezik kao strani”*, Institut za strane jezike, Beograd, 1984, 70–74.

- DIMITRIJEVIĆ, Naum. *Uslovi modernizacije srpskohrvatskog jezika kao stranog*. U: *Okrugli sto „Srpskohrvatski jezik kao strani”*, Institut za strane jezike, Beograd, 1984, 34–40.
- DÖRNYEI, Zoltán. Motivation and Motivating in the Foreign Language Classroom. *The Modern Language Journal*, 78 (3), 1994, 273–284.
- ĐERIĆ, Radoslav. *O nastavi srpskohrvatskog jezika kao stranog u JNA*. U: *Okrugli sto „Srpskohrvatski jezik kao strani”*, Institut za strane jezike, Beograd, 1984, 68–69.

Извори

- Закон о странцима*, Службени гласник РС, бр. 24 од 26. марта 2018.
- Заједнички европски оквир за живе језике: учење, настава, оцјењивање* (2003).
Подгорица: Министарство просвјете и науке.

Прилог 1

Упитник

Размишљања и недоумице страних студената на размени о квалитету наставе српског језика и животу у Републици Србији

Поштована колегинице / Поштовани колега,

Упитник који се налази пред Вама намењен је реализацији истраживања о питању размишљања и недоумица странаца о животу у Републици Србији и настави српског језика.

Предвиђено време за попуњавање упитника је двадесет и пет минута, а учешће у овом истраживању у потпуности је анонимно и спроводи се на добровољној бази, што значи неће имати утицаја на Ваш успех приликом полагања испита и/или наставничково будуће понашање.

Све информације о Вама третираћемо са строгом поверљивошћу и у складу са прописима Европске уније о заштити података (GDPR) и националним законом о заштити података о личности. Сви подаци из Републике Србије се прикупљају, обрађују и чувају у складу са Законом о заштити података о личности („Службени гласник РС“, бр. 87/2018). Национална институција задужена за заштиту података: Повереник за информације од јавног значаја и заштиту података о личности, <https://www.poverenik.rs/sr/>. Свака публикација произашла из овог рада користиће податке који су анонимизирани, односно на основу којих неће бити могуће идентификовати ниједног појединачног учесника. Ваше анонимне одговоре ће научни тим користити у научно-истраживачке стручне сврхе. Имајте на уму да једном када се дати одговори укључе у објављене анализе или у базу података, они се не могу повући јер ми нећемо моћи да идентификујемо Ваше одговоре. Ако имате било каква питања или недоумице у вези са овим истраживањем, можете се обратити истраживачу на адресу: aleksandar.novakovic@filfak.ni.ac.rs.

Испитаник може у било ком тренутку да одустане од процеса анкетирања. Уз то, учесници истраживања не добијају накнаду због учешћа у истом. Добијени резултати након овог истраживања биће искоришћени искључиво у сврху презентовања у часописима лингвистичке оријентације, као допринос унапређењу универзитетске наставе.

Потписивањем овог документа изјављујете да сте у потпуности разумели наведене информације и да прихватате да учествујете у истраживању.

I

Име и презиме:

Пол:

Година рођења:

Земља:

Факултет у матичној земљи:

Факултет у Републици Србији:

Матерњи језик:

Страни језик/језици:

II

1. О чему сте све размишљали када је Ваша пријава за долазак у Републику Србију одобрена? Молим Вас да наведете своја размишљања и недоумице у том тренутку о „будућем” животу у Србији.
2. Коју сте представу имали о Србији и Србима пре него што сте допутовали?
3. Да ли сте имали страховања у вези са „новим” животом у Републици Србији? Уколико сте их имали, молим Вас да их наведете.
4. Због чега сте изабрали Републику Србију и Ниш као дестинацију за свој живот у наредним месецима?
5. Опишите поступак добијања визе (за Србију), укључујући и документацију коју сте припремали.
6. Наведите назив стипендије путем које сте дошли на студентску размену, као и њено трајање.
7. Објасните на који начин сте пронашли стан у Нишу.
8. На који начин попуњавате уплатнице ради плаћања? Образложите свој одговор.
9. На који начин сте упознали окружење у Нишу (локација продавнице, ресторана, факултета, полиције, Хитне помоћи, банке и сл.)?
10. Које локације бисте издвојили као најважније у првим тренуцима након доласка у Ниш?
11. Ко Вам је највише помогао да се организујете у Републици Србији?
12. На који начин сте сазнали за часове српског као страног језика?
13. Шта Вас мотивише да учите српски као страни језик у Србији?
14. Колико Вам значи настава српског језика за боравак и студирање у Републици Србији? Образложите свој одговор.

15. Који је оптималан број часова српског језика (према Вашем мишљењу) на недељном нивоу?
16. Објасните функцију сертификата о познавању српског као страног језика у Вашој будућој професионалној каријери.
17. Наведите своје сугестије ради побољшања часова српског као страног језика. Шта бисте променили у организацији наставе српског као страног језика?
18. Наведите своје предлоге ради једноставније организације живота страних студената на размени у Нишу.
19. Наведите шта ћете понети из Србије (као успомену) када је будете напуштали?

III

Тврдња*	У потпуности нисам сагласан	Углавном нисам сагласан	Неодлучан сам	Углавном сам сагласан	У потпуности сам сагласан
	1	2	3	4	5
Познавање страног језика ми користи ради несметаног функционисања у Републици Србији.					
Имао сам обезбеђен смештај/стан у Нишу пре него што сам стигао у Републику Србију.					
Познате су ми локације важних објеката и институција – продавнице, факултета, полиције, Хитне помоћи, болнице, банке и сл.					
У Републици Србији су ме гостољубиво дочекали.					
Дипломатско-конзуларно представништво ми пружа сигурност и помоћ.					
Имам могућност да контактирам са својом породицом свакодневно.					
Имам обезбеђену храну уговором о студентској размени.					
Универзитет у Нишу ми је пружио све потребне информације за живот и студирање у Републици Србији.					

Размишљања (страних) студената на размени о квалитету наставе српског језика...

Унапред сам добио информацију где могу учити српски језик на Универзитету у Нишу.					
Врло сам мотивисан да учим српски језик.					
Наставника који нам предаје српски језик доживљавам као подршку.					
Сматрам да је број часова српског језика недовољан.					
Српски језик видим као најважнији предмет у оквиру студентске размене.					
Познавање српског језика ми помаже да несметано обављам активности у Нишу.					
Значи ми чињеница да могу добити ЕСПБ поене након положеног испита Српски језик за странце.					
Сматрам да би ми коришћење уџбеника за преживљавање много помогло у организовању живота током боравка у Нишу.					
Поред полагања српског као страног, добијање сертификата ми је веома важно за будући професионални позив.					
Имао сам одређену представу о српској култури пре него што сам стигао у Републику Србију.					
Моја уверења о српској култури су се променила након доласка у Републику Србију.					
Познајем законе који су на снази у Републици Србији (а који се тичу мог боравка у Нишу).					
Упознат сам са садржајем српског Закона о странцима.					

У Нишу имам (српске) пријатеље.					
У Нишу имам пријатеље из своје земље.					
Одлично се проводим у Нишу и Републици Србији.					
Препоручио бих Универзитет у Нишу својим колегама у матичној земљи.					

Aleksandar M. Novaković

THOUGHTS OF (FOREIGN) STUDENTS IN THE EXCHANGE ON THE QUALITY OF TEACHING THE SERBIAN LANGUAGE AND MOBILITY IN THE REPUBLIC OF SERBIA

The paper examines the thoughts of foreign students regarding the importance and quality of teaching Serbian as a foreign language at the Faculty of Philosophy, University of Niš during the mobility program. Since the establishment of the Center for Serbian as a Foreign and Non-Mother Language (2013), the number of foreign students has been increasing from year to year, which enables continuous evaluation of the quality of accredited Serbian language courses as a foreign language. During the academic 2021/2022. We conducted a survey among thirteen foreigners, who attended the Serbian language course for foreigners at the beginner, intermediate or advanced level. The results showed us that students are extremely satisfied with the quality of teaching, but also the student exchange itself, giving four recommendations for raising the quality of teaching: 1) organization of preparatory language courses; 2) increasing the number of Serbian as a foreign language classes on a weekly and monthly basis; 3) maintaining a friendly approach of teachers towards exchange students and 4) creating and using "survival textbooks".

Keywords: Serbian as a foreign language, mobility, exchange, quality of teaching, Center for Serbian as a foreign and non-native language.

СОЦИЈАТИВНА ЗНАЧЕЊА И СЕМАНТИЧКА ОПОЗИЦИЈА РЕФЕРЕНЦИЈАЛНОСТ/ НЕРЕФЕРЕНЦИЈАЛНОСТ У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У чланку се у складу с теоријским начелима функционалне граматике, изложеном у делу А. В. Бондарка и П. Пипера, разматра конфигурација пресека категорија социјативности и квантификације на примеру међуодноса варијантних значења друштва и семантичке опозиције *јединичност/мноштво*. У првом делу рада су у склопу категоријалног декомпоновања инваријантне социјативности и инваријантне квантификације издвојена два типа семантичких диференцијатора – социјативно квантификативни и есенцијално квантификативни. У другом делу рада се путем типологије социјативних конструкција у руском и српском језику стиже до сагледавања статуса *критеријума полисубјектности*, који је у типолошкој лингвистичкој литератури сврстан у секундарне показатеље семантичке опозиције јединичност/мноштво глаголске радње. У следећем кораку метајезички прелазимо на терен изражавања значења друштва и предочавамо под којим условима *критеријум полиагентивности*, очитован у сегментираном и интегралном денотирању социјативног скупа, на једној страни, и разликовању трију основних типова социјативних предиката, на другој, може имати одраз и у конципирању *референцијалности/нереференцијалности* глаголске радње. Анализа материјала показује да социјативна полиагентивност може утицати на *референцијално/нереференцијално* осмишљавање глаголске радње у трима типовима социјативних напоредних конструкција с конјунктором *и* у руском и српском језику, диференцираним према семантичким маркерима примарног, секундарног и дезинтегрисаног типа.

Кључне речи: социјативност, квантификација, интеркатегоријални пресек, *референцијалност/нереференцијалност* глаголске радње, полиагентивност, руски језик, српски језик.

1. Када бисмо истраживања посвећена исказивању категоријалних значења социјативности и квантификације у српској и руској науци о словенским језицима² посматрали у светлу њихове актуелности, могли бисмо уо-

¹ mayapasic@gmail.com

² В. о проучавањима категорије социјативности у руском и српском језику у истраживањима: ОПАЧИЋ 2018: 104–109; ОПАЧИЋ 2019: 343–351; ОПАЧИЋ 2019а. О квантификацији у

чити темељну проученост двеју семантичких категорија током претходних деценија. Функционалноусмерена³ изучавања значења друштва и количине обухватају, као што је познато, и бројне интеркатегоријалне додире, чија конфигурацијска сложеност, неизбежно, оставља простор за нове увиде на плану обличке граматикализације и семантичких преплитања.

На овом месту детаљније ћемо се бавити изражавањем социјативних значења кроз призму категорије квантификације и референцијалности,⁴ што уједно представља и оквире унутар којих посматрамо семантичку опозицију *референцијалност/нереференцијалност*,⁵ у чијој основи лежи разликовање глаголских радњи према обележју *јединичност/мноштво*. Пре него што се посветимо анализи двају основних типова конструкција, диферен-

---

српском језику – семантичким и граматичким квантификаторима, јединичној, нејединичној и приближној нумеричкој квантификацији у именском изразу, квантификацији у именском изразу граматичком категоријом броја, ненумеричкој квантификацији у именском изразу, те квантификацији предикатског садржаја – обавештава нас тематска целина унутар колективне синтаксичко-семантичке монографије, која је усмерена на језичке појаве из квалификативно-квантификативног категоријалног комплекса: ПИПЕР 2005: 870–914. Количинска значења била су предмет проучавања и руске типолошке лингвистике – колективна монографија, настала крајем осамдесетих година XX века, дефинисала је појам *количине*, семантичку опозицију *јединичност ситуација/мноштво ситуација*, изложила класификацију семантичких типова ситуација са обележјем мноштва, указала на теоријске аспекте глаголског мноштва и облике предикатске квантификације, обрадила систем квантификатора и квантитативних карактеристика именских и глаголских морфолошких категорија, описала изражавање понављаних радњи у руском и другим словенским језицима на основу разликовања мултипликатива, дистрибутива и вишекратности (ХРАКОВСКИЙ РЕД. 1989).

³ В. чланак у којем се говори о пријему функционалнограматичких постулата А. В. Бондарка у делу П. Пипера и српској лингвистичкој славистици: ОПАЧИЋ 2021: 188–210.

⁴ О референцијалној квантификацији и локализацији исказа, те о референцијалности као способности језичког знака да издвоји одређени предмет или појаву како из истородне класе, тако и међу другим деловима стварности в. у: ПИПЕР 2005а: 915.

⁵ О одмеравању глаголске радње према моменту референције и заслугама М. Ивић (IVIĆ 1983: 37–56) за увођење овог приступа у синтаксу глагола и српску славистику осамдесетих година XX века писано је и у синтетичком погледу на новију историју српске граматике (ТАНАСИЋ 2017: 239–240; ТАНАСИЋ 2019: 15–18, 199–200). У наредним деценијама, крајем другог миленијума, наука о српском језику изнедриће и монографију о презенту, у којој се овај део система глаголских облика сагледава према референцијалним и нереференцијалним обележјима (ТАНАСИЋ 1996). Српска славистика је учвршћивала и допуњавала теоријско-методолошке темеље синтаксичко-семантичких изучавања глагола и класификације радњи према моменту референције како унутар граматикографских потцелина, тако и у склопу засебних публикација: ТАНАСИЋ 2005: 347–349; ТАНАСИЋ 2009; ТАНАСИЋ 2019: 9–23; ТАНАСИЋ 2021: 7–38, 78–102. У непосредној вези с поменутиим полазиштем јесте и одређење параметричке квантификације предикатског садржаја према количинском параметру, када се у србистичкој граматикографији говори о одређеној јединичној или општој и нејединичној квантификацији (ПИПЕР 2005: 910–914). Такође, о општим проблемима референције, референције и смисла, о референцијалним аспектима реченичне семантике, реализацији једног или другог референцијалног оквира током говорног чина писано је детаљно у књизи о исказу и његовој повезаности са стварношћу: ПАДУЧЕВА 1985: 7–8.

цираних према груписању учесника ситуације са социјативном интерпретацијом, а затим и питању одраза обликовања социјативног скупа на (не) референцијалну концепцију глаголске радње, у првом делу рада ћемо, у главним цртама, објаснити кључне појмове инваријантне социјативности и инваријантне квантификације.

1.1. Како смо о критеријумима диференцирања (ин)варијантне семантике друштва у руском и српском језику већ износили запажања (ОПАЧИЋ 2018; ОПАЧИЋ 2021), овом приликом ћемо у циљу пружања потпуније слике интеркатегоријалног пресека значења социјативности и квантификације најпре, укратко, подсетити на диференцијаторе социјативне семантике, што је и полазна тачка у нашем испитивању, усмереном на проблематику међусобне повезаности социјативног тумачења ситуације и утврђивања (не)референцијалности глаголске радње.

Као што смо управо предочили, полазимо од чињенице да је у подлогу инваријантне социјативности, поред других облигаторних чинилаца, уграђен и квантификативни критеријум, оличен у социјативној несингулативности. Уколико поступак *декомпозиције*⁶ пренесемо на подручје *инваријантне категоријалне семантике*, лако ћемо увидети да се у разлагању социјативног значења квантификативни маркер остварује само уз упоредно јављање с другим обавезујућим критеријумима, чиме се он удаљава како од инваријантног, есенцијалног количинског значења, тако и од његових варијантних типова. Другим речима, чинилац социјативне несингулативности удружује се с двама облигаторним показатељима инваријантног значења друштва – подударношћу семантичких улога учесника предметне ситуације и перцептивним јединством, којим се у свести говорног лица чланови нејединичног скупа и препознају као носиоци социјативног односа. Сва три обавезујућа критеријума, темељне саставнице инваријантног значења друштва, градуелно се отелотворују. Напред предочено полазиште подразумева да количинска компонента социјативне семантике улази у засебну категорију, а тиме и у антропоцентрични⁷ категоријални комплекс, чиме се и јасно одваја од других конкретизованих, варијантних количинских значења, обједињених општом, инваријантном семантиком квантификације. Уп. семантику несингулативности (1) и социјативне несингулативности (2) у следећим примерима.

⁶ В. речнички чланак уз насловну реч „**dekompozicija** ž (*lat.* *decompositio*) *rastavljanje, rastvaranje, razlaganje*” (RSRI 1982: 138). У српској славистици и науци о српском језику термин *декомпозиција* везује се примарно за низ истраживања М. Радовановића о глаголском декомпоновању – процесу карактеристичном за специјалне функционалне стилове – уп. констатације у прилозима проучавању ове језичке појаве у дужем временском распону: РАДОВАНОВИЋ 1977; РАДОВАНОВИЋ 2007.

⁷ Категорија социјативности сагледавана је као део антропоцентричног комплекса и у нашим ранијим истраживањима која смо навели у фусноти бр. 1.

1) *Они вернулись* домой. (Разг.)

Они су се вратили кући. (Разг.) (Превод: М. О.)⁸

2) *Они вернулись* домой *с отцом*. (Разг.)

Они су се вратили кући *са оцем*. (Разг.)

1.2. Уколико поглед усмеримо ка квалификативно-квантификативном категоријалном комплексу⁹ и дефинисању количинских значења, приметимо да је руска типолошка лингвистика, разматрајући варијантну квантификативну семантику, још крајем XX столећа изнела закључке о великом броју проблемских питања, у чији круг улази и класификација семантичких типова мноштва ситуација. Ову чињеницу потврђује и монографија о итеративности, сачињена под руководством В. С. Храковског, у којој је прихваћено одређење појма *количине* засновано на Аристотеловој концепцији,¹⁰ на основу чега су описане количинске одлике језичких израза за обележавање предметног света и радњи, опште одлике семантичке опозиције *јединична ситуација/мноштво ситуација*, као и посебни семантички типови исказивања јединичности и мноштва глаголских радњи (ХРАКОВСКИЙ РЕД. 1989: 5–54).

Паралелна научна интересовања, а доцније и одјек на погледе В. С. Храковског и ауторског колектива, налазимо и у српској лингвистичкој славистици,¹¹ у којој је проблематика семантичке опозиције *јединичност/мноштво* глаголске радње присутна у склопу проучавања синтаксе глагола у српском језику. У српској науци о словенским језицима разврставање глаголских радњи према обележју *јединичност/мноштво* и данас представља актуелан прилаз обимном корпусном материјалу синтаксе глаголских облика, уз напомену да се у метајезику¹² србистичких истраживања ова семантичка опозиција поистовећује с термилошкоки устаљенијом дистинкцијом *референцијалност/нереференцијалност*, тј. односом момента вршења радње према моменту референције (ТАНАСИЋ 2019: 14–15).

⁸ Ова напомена односи се и на превод осталих илустративних примера на српски језик у овом чланку.

⁹ Серија издања утемељена на теоријским принципима функционалне граматике употпуњена је крајем XX века и типолошки оријентисаном монографијом о категоријама квалификације и квантификације (БОНДАРКО РЕД. 1996).

¹⁰ Дефиниција гласи: „Количеством называется то, что делимо на составные части, каждая из которых, будет ли их две или больше, есть по природе что-то одно и определенное нечто. Всякое количество есть множество, если оно считимо, а величина – если измеримо.” (ХРАКОВСКИЙ РЕД. 1989: 6).

¹¹ В. фусноту бр. 4.

¹² Термине из бинарних опозиција *јединичност/мноштво* и *референцијалност/нереференцијалност* у овом раду користимо у складу с наведеним тумачењем.

1.3. Диференцирање семантичке опозиције *референцијалност/нереференцијалност* глаголске радње, такође, почива на више критеријума. У литератури је, у оквиру раније поменуте колективне типолошке монографије о итеративним конструкцијама, предност у идентификацији начелне бинарне опозиције *јединичност ситуација/мноштво ситуација* дата темпоралним и спацијалним критеријумима,¹³ док се диференцијатори, који обухватају сферу агентивности или пацијентивности – попут полисубјектности и полиобјектности – померају у други план (ХРАКОВСКИЙ РЕД. 1989: 16–18). Из тога произлази да се количинско значење исказано именским изразом или спојем именских израза, као и информација о учесницима предметне ситуације не сматрају примарним показатељем ове семантичке опозиције. Ова констатација привлачи посебну пажњу и када се *референцијалност/нереференцијалност* глаголске радње сагледава на примеру социјативних конструкција.

Темељећи се на критеријуму социјативне несингулативности, систем социјативних конструкција у руском и српском језику, у целини гледано, подразумева примарну везаност за реализацију поменутих својстава *полисубјектности* и *полиобјектности*. Уколико дате параметре прилагодимо категоријалној дефиницији социјативности, долазимо и до термиолошке модификације и израза – *полиагентивност* и *полипацијентивност*. Предочена запажања усмеравају нас да управо на примеру социјатива у руском и српском језику испитамо да ли индикатор агентивног типа при утврђивању опозиције *референцијалност/нереференцијалност* глаголске радње може доћи у први план заједно с критеријумима темпоралног и спацијалног типа. Циљ рада је да одговори на неколико питања. Прво, да прикаже начелну типологију социјативних конструкција према денотирању учесника, елемената скупа, повезаних односом друштва. Друго, да одговори да ли се уочавају разлике у исказивању опозиције *референцијалност/нереференцијалност* глаголске радње у конструкцијама које репрезентују два основна типа денотирања учесника у социјативном односу, узимајући у обзир и семантичку варијантност социјативних предиката. Треће, да утврди постоји ли међузависност између социјативне и (не)референцијалне интерпретације ситуације.

¹³ Монографија ауторског колектива на чијем је челу В. С. Храковски нам појашњава да се јединична ситуација дешава у одређеном моменту времена у некој тачки простора, док мноштво ситуација подразумева или мноштво временских момената у којима се реализује свака ситуација, или мноштво просторних тачака у којима се остварује једна ситуација, или мноштво и временских момената и просторних тачака. Ипак, својства *моносубјектности/полисубјектности*, *монообјектности/полиобјектности* не убрајају се у индикаторе разликовања ситуација према јединичности/мноштву, што имплицира и њихову секундарност (ХРАКОВСКИЙ РЕД. 1989: 16–17).

2. Уопште узев, социјативно-квантификативни пресек у системима руског и српског језика обухвата језичке чињенице лоциране у морфосинтаксичком, лексичко-граматичком, лексичком и творбеном центру. Градуелне реализације критеријума полиагентивности, на који ћемо ограничити наше разматрање у овом чланку, огледају се у денотирању елемената социјативног скупа релацијски повезаним именским изразима или свеобухватним именским изразом, при чему се учесници предметне ситуације у свести говорника конципирају по принципу сегментираниости (1–3) и интегралности¹⁴ (4–5). То нам показују следећи примери¹⁵ у којима су представљене референцијалне садашње (1), будуће (2, 4) и прошле радње (3, 5).

[1]

1) О загадочних следах, которые оставляет жизнь, **мы разговариваем с Русланом К.** (Сергей Мостовщиков, *След ятагана, Редкая отметина на сердце – редкий знак перемен*, „Новая газета”, НКРЯ, 2017)

О загонетним траговима, које оставља живот, **(ми) разговарамо с Русланом К.**

2) „Ладно, Муська, – мелькнуло у меня в голове, – [...] **я с тобой** дома *рассчитаюсь!*” (Валерий Медведев, *Баранкин, будь человеком*, НКРЯ, 1957)

„Добро, Муска, – прошло ми је кроз главу, – [...] **ја ћу се с тобом** код куће *обрачунаати!*”

3) ... **он и она** *встретились и познакомились*, а дальше эти двое сядут в машину и поедут куда-то, и будет хорошо снят и этот путь, и то место, куда они приехали... (Анатолий Эфрос, *Профессия: режиссер*, НКРЯ, 1975–1987)

... **он и она** *су се срели и упознали*, а после ће ово двоје сести у ауто и отпутовати некуда, и лепо ће се снимити и овај пут и оно место где су они стигли...

4) Подлинную дату выпуска *будем знать* только **мы двое**... (Мариам Петросян, *Дом, в котором...*, НКРЯ, 2009)

Прави датум издавања *ћемо знати* само **нас двоје**...

5) Огромное и пестрое **сообщество** народов и государств Евразии нечаянно *вступило* в удивительный процесс: из высокой Античности рождалось Раннее Средневековье. (Сергей Смирнов, *Конец серебряного века, Anno Domini 180*, „Знание – сила”, НКРЯ, 2003)

Огромна и шаролика **заједница** народа и држава Евроазије нехотице *је ушла* у чудноват процес: из узвишене антике рађао се рани средњи век.

2.1. Иако се принцип сегментирања елемената социјативног скупа везује за језгро социјативних значења, прво ћемо се осврнути на интегрални тип денотирања учесника ситуације. Наиме, у оба примера (4–5) лако увиђамо законитост – за интегрални тип социјативних конструкција меродаван је

¹⁴ О сегментираниости, интегралности, дистантним и контактним именским групама в. у: ОПАЧИЋ 2019а: 11–16.

¹⁵ Примери који садрже скраћеницу НКРЯ ексцерпирани су из *Националног корпуса руског језика* <<https://www.ruscogroa.ru>> (датум приступа: 10.1.2022. године).

критеријум полиагентивности секундарног типа. Секундарна полиагентивност позиционирана је наспрам временских и просторних чинилаца, примарних за референцијалну или неререференцијалну концептуализацију глаголске радње. Обележје полиагентивности у интегралном типу сигнализира да бројност учесника ситуације није препрека за означавање јединичне радње.¹⁶ Из тога произлази да су у оваквим ситуацијама за све учеснике скупа подударни темпорални и спацијални оквири у којима се остварује социјативни однос, при чему ни својство градуелности у читовању временско-просторних параметара не утиче битније на дату интерпретацију. Такође, запажамо да у примерима (4–5) инхерентно социјативно значење у именским изразима не омета испољавање критеријума полиагентивности у секундарној реализацији пошто значајније не обликује конципирање референцијалне будуће (4) и прошле (5) радње. Осим тога, неодвојиво социјативно обележје у именској фрази омогућава да се ситуација тумачи у границама семантике друштва иако се у примерима (4–5) не реферише о прототипској социјативно-реципрочној релацији, већ о односу посредног (рус. *вступить*, срп. *ући, ступити*) и поларитетски посредног¹⁷ (рус. *знать*, срп. *знати*) типа.

2.2. С друге стране, сегментирани тип (1–3) денотирања учесника повезаних социјативном релацијом захтева и дуже задржавање на дефинисању статуса критеријума полиагентивности при утврђивању семантичке опозиције *референцијалност/неререференцијалност* глаголске радње. Примери (1–2) илуструју прототипско социјативно сегментирање, означено инструменталским конструкцијама с предлогом рус. *с(о)*, срп *с(а)*. Овај тип сегментирања називамо и спољашњим, док би се о унутрашњем сегментирању могло говорити само у случају када је несингулативност обележје барем једне од страна у социјативном односу, и тада се може јавити и унутрашња рашчлањеност – на пример, 1) рус. *мы (я и она) разговариваем с Русланом К.*, срп. *ми (ја и она) разговарамо с Русланом К.* Као што се види, унутрашња рашчлањеност, по правилу, додатно појашњава и модификује примарни социјативни однос у погледу изражавања степена перцептивног јединства међу елементима скупа. Чланови скупа у примерима (1–2) денотирани су дистантним (1) и (варијантно) контактним (2)¹⁸ именским изразима – њихова локализација огледало је сегментираних неутралне (1) или маркиране (2) линеаризације, која повлачи и различите фокализационе могућности.

¹⁶ Уп. примере којима се у литератури илуструје секундарност полисубјектности изван категорије социјативности: *Лошади убежали, Мальчики уехали в деревню, Бутылки упали с полка, Мы прочитали эти книги* (ХРАКОВСКИЙ РЕД. 1989: 17).

¹⁷ Информације о типологији социјативних предиката пружају и наша ранија истраживања, в. фусноту бр. 1.

¹⁸ У српском језику контактност у примеру (2) има варијантни карактер услед копулативног линијског прекида и морфеме *се*, социјативно-реципрочног маркера, у интерпозицији.

Ипак, спољашње и унутрашње обележавање рашчлањености социјативног скупа именским изразима само нас делимично обавештава о отелотворењу показатеља полиагентивности јер о степену повезаности међу елементима скупа закључак доносимо и на основу директности или индиректности односа друштва. Семантичку опозицију *непосредност/посредност* социјативне релације приказује типологија социјативних предиката која се, у основи, своди на разликовање означавања социјативно-реципрочног или факултативно социјативног односа, при чему факултативност у градуелно неочекиваном остварењу социјативне повезаности може бити и поларитетског типа. Тако нам прва три примера (1–3), иако различита по типу сегментирања, показују и базичну варијантност социјативно-реципрочног односа, обликовану, између осталог, и (не)подударним агентивно-пацијентивним улогама учесника, о чему нећемо подробније говорити на овом месту.

2.3. Подразумевајући висок степен повезаности међу члановима скупа, у чему се огледа и степеновање и интензификација критеријума перцептивног јединства, социјативне инструменталске конструкције додатно потврђују секундарни карактер показатеља полиагентивности при утврђивању *референцијалности/нереференцијалности* глаголске радње. Ова одлика испољава се прототипски, системски и нијансирано код три велике групе социјативних инструменталских конструкција, чија се подела базира на раније поменутој типологији предиката. Јединствене темпоралне и спацијалне координате глаголске радње, у којој учествују чланови социјативног несингулативног скупа, очитују се како код социјативно-реципрочних конструкција непосредног типа (1), тако и код социјатива посредног (2) и поларитетски посредног типа (3), које наводимо у одељку под бројем [2]. Уп. референцијално конципиране радње социјативно-реципрочног типа у примерима из прве групе (1–3) са *нереференцијално осмишљеном радњом социјативно-реципрочног типа* у примеру (1) из друге групе, а затим и са *нереференцијалним радњама посредног (2) и поларитетског (3) типа*.

[2]

1) Обично перед праздниками **мы** договаривались с **ними** о поездке. (Разг.)

Обично смо се пред празнике (**ми**) договарали с **њима** о путовању. (Разг.)

2) [...] чаще всего **я** путешествовал с **молодым охотником Вяткиным** [...]. (А. А. Черкасов, *На Алтае* (1884), *На Алтае: Записки городского головы*, НКРЯ, 2004)

[...] најчешће сам (**ја**) путовао с **младим ловцем Вяткином** [...].

3) **Они** плакали с **нами** при каждом отъезде. (Разг.)

Они су плакали с **нама** при сваком одласку. (Разг.)

Све изложено нам указује да градуелно удаљавање социјативних значења посредног и поларитетски посредног типа у односу на најужи нуклеус

и значење социјативно-реципрочне непосредности не модификује секундарни статус социјативне полиагентивности при утврђивању (не)референцијалности глаголске радње. Можемо закључити да се у том погледу социјативно сегментирање инструменталског типа не разликује у односу на интегрално денотирање социјативног скупа – иако социјативна рашчлањеност омогућава исказивање најисцрпније информације о учесницима предметног односа, које је у свим појавним облицима прецизније у односу на интегрални тип, на пољу утврђивања *референцијалности/нереференцијалности* глаголске радње нема другачије рефлексije – статус полиагентивности остаје исти и за рашчлањени тип социјативних инструменталских конструкција и за несегментирани типове.

2.4. Пример (3) из прве групе показује варијантну реализацију спољашње подељености скупа, која се изражава социјативним напоредним конструкцијама с конјунктором рус. *и*, срп. *и*, чија типологија, такође, полази од напред изложене семантике социјативних предиката. Одређење статуса критеријума полиагентивности у склопу (не)референцијалне интерпретације глаголске радње сложеније је код конјункторског сегментирања у социјативним напоредним конструкцијама у односу на социјативне инструменталске конструкције. Статус показатеља полиагентивности сагледаћемо у социјативним конструкцијама непосредне (1), посредне (2) и поларитетски посредне (3) релације, трима типовима напоредног конјункторски маркираног сегментирања. Уп. примере (1–3).

[3]

1) **Отец и мать** Вадима Петровича *расстались* в конце двадцатых годов, мать вновь вышла замуж. (Е. В. Топильская, *Тайны реального следствия, Записки следователя прокуратуры...*, НКРЯ, 2007)

Отац и мајка Вадима Петровича *су се растали* крајем двадесетих година, мајка се преудала.

2) Николаев еще горел, когда туда *пришли она и Филиппов*. (Б. Л. Горбатов, *Весна на юге*, НКРЯ, 1944)

Николајев је још пламтео када су тамо *дошли она и Филипов*.

3) Передайте ей, – дрожащим голосом проговорила Карташева, – что я от всего сердца желаю ей и ее детям никогда не пережить того, что *пережили* сегодня **я и мой сын**. (Н. Г. Гарин-Михайловский, *Детство Темы*, НКРЯ, 1892)
Пренесите јој, – дрхтавим гласом је изустила Карташева, – да од свег срца желим њој и њеној деци да никада не доживе оно што *смо доживели* данас **ја и мој син**.

Чврсто упориште у категоријалном систему социјативности имају само социјативне напоредне конструкције с конјунктором рус. *и*, срп. *и* и предикатом из социјативно-реципрочне класе, који нам у исто време сигнализира значај критеријума социјативне полиагентивности при диференцирању референцијалних/нереференцијалних глаголских радњи. Ово запа-

жање допуњује и шири пресек семантичке типологије јер присуство предиката диференцираних према семантичким обележјима социјативне факултативности, посредности и поларитета имплицира слабење перцептивног јединства и међусобне повезаности учесника са истоветним семантичким улогама. Упоредо са изостајањем прототипског остварења критеријума перцептивног јединства јавља се и удаљавање од прототипски истоветних темпоралних и спацијалних оквира у којима укључене стране остварују предметни однос. На ову језичку појаву указала је још М. Ивић, када је и истакла да је множина шира категорија од социјативности – „*обилазићемо те ја и сестра* не имплицира истовременост вршења радње...” (ИВИЋ 2005: 164–165). У оваквим околностима, социјативна интерпретација темељи се на контекстуалној провери, при чему се њена локализација преплиће са исказивањем варијантних социјативних значења. Предуслов за тражење социјативне потврде у ширем контексту јесте изостанак социјативних маркера и интензификатора, попут прилога рус. *вместе*, срп. *заједно* и његових деривата.¹⁹

2.5. Контекстуално прецизирање семантике напоредних конструкција с конјунктором рус. *и*, срп. *и* сведочи о прелазној природи ових језичких чињеница. Имајући у својој основи ситуацију коју карактеришу подударне семантичке улоге учесника, али и могућност да укључене стране, поједини или сви чланови агентивног скупа врше радњу у различитим временским интервалима и/или просторним тачкама, оне подразумевају и најшири заједнички распон темпоралних и/или спацијалних граница остварења предметне релације, што се рефлектује и на план утврђивања *референцијалности/нереференцијалности*.

У случају када контекст сигнализира социјативно тумачење, у напоредним конструкцијама посредног и поларитетски посредног типа, својство полиагентивности равноправно с темпоралним и спацијалним критеријумима утиче на конципирање (не)референцијалности глаголске радње. Тако се у примерима (2–3) из ширег контекста изводи закључак о социјативном значењу, а тиме и о његовој секундарности у односу на прототипска значења друштва. Осим тога, контекстуална провера нам даје могућност да прошле радње из примера (2–3) сврстамо у референцијални тип – са потврдом у секундарној, изведеној социјативности.

Показатељ полиагентивности одражава се и на осмишљавање радње као референцијалне или неререференцијалне и када контекст искључује секундарно социјативно тумачење услед неистоветних временских и/или просторних параметара остварења радње. Подударност семантичких улога учесника, као и неподударност временског и/или просторног показатеља, напоредне конструкције с конјунктором рус. *и*, срп. *и* локализује на крајњу

¹⁹ О дериватима прилога рус. *вместе*, срп. *заједно* в. у: ОПАЧИЋ 2019а: 67, 90, 187, 189, 208.

категоријалну периферију заједно с другим прелазним језичким датостима, у којима срећемо дезинтегрисану социјативну семантику. В. пример (1).

[4]

1) [...] диалектику *создали Платон и Гегел...* (В. В. Розанов, *На лекцији о Достоевском*, НКРЯ, 1909)

[...] дијалектику *су створили Платон и Хегел...*

Дезинтегрисаност значења друштва и присуство елемената социјативног значења у граничним језичким датостима, по свему судећи, оставља највише недоумица на плану идентификације референцијалних и неререференцијалних радњи. У околностима какве затичемо у примеру (1), постојање истоветних семантичких улога несингулативних учесника отвара простор и за посебан тип референцијалног тумачења – потврђеног дезинтегрисаним чиниоцима социјативности и сасвим ослабљеним својством социјативне ограничене²⁰ нејединичности. Из тога произлази да је градуелно удаљавање од прототипских социјативних обележја сразмерно удаљавању од прототипске референцијалности у оквирима социјативне несингулативности. Овим смо, у најосновнијим цртама, указали на тешкоће које искрсавају при дефинисању статуса полиагентивности код напоредног типа сегментирања у социјативним конструкцијама с конјунктором рус. *и*, срп. *и*. Њихова класификација темељи се на дистинкцији социјативне релације према маркерима примарне, секундарне и дезинтегрисане интерпретације. Напоредне конструкције с конјунктором рус. *и*, срп. *и* са социјативном потврдом у социјативно-реципрочној релацији или изведеној семантици, на једној страни, и дезинтеграција значења друштва, на другој, потврђују значајну улогу показатеља полиагентивности при разликовању *референцијалних/неререференцијалних* глаголских радњи.

3. Полазећи од интеркатегоријалног сустицања, у чланку смо путем семантичког декомпоновања предочили диференцијалне карактеристике количинског показатеља у инваријантној подлози социјативних и квантификативних значења. Анализа статуса критеријума полиагентивности при одређивању семантичке опозиције *референцијалност/неререференцијалност* глаголске радње у социјативним конструкцијама обухватила је представљање базичне типологије, засноване на сегментираним и интегралном типу означавања чланова социјативног скупа. Секундарни статус критеријума полиагентивности системска је одлика интегралног типа обележавања скупа, чији су елементи повезани односом друштва, док код сегментираним типом денотирања учесника не срећемо статусну унифицираност. У социјативним инструменталским конструкцијама и варијантној семантици

²⁰ Уп. поделу референцијално конципираних радњи, ограниченог мноштва под којим се подразумевају дистрибутив, мултипликатив и збирна вишекратност (ТАНАСИЋ 1997).

категоријалног језгра показатељ полиагентивности задржава статус секундарног мерила. Насупрот њима, у прототипским социјативним напоредним конструкцијама с конјунктором рус. *и*, срп. *и* и предикатом социјативно-реципрочног типа статус полиагентивности је равноправан с темпоралним и спацијалним критеријумима. У прилог овој констатацији сведоче још два семантичка типа напоредних конструкција с конјунктором рус. *и*, срп. *и*, која разликујемо по маркерима изведене социјативности и дезинтегрисаности социјативног значења. Периферија категоријалног значења друштва и напоредно сегментирање померају критеријум полиагентивности у први план, када и референцијална интерпретација глаголске радње у високом степену зависи од нијансиране социјативне варијантности и поимања ограничене несингулативности у нестабилним категоријалним границама.

Цитирана литература

- БОНДАРКО, Александр Владимирович (ред.). *Теория функциональной грамматики. Качественность. Количественность*. Санкт-Петербург: Наука, 1996.
- ИВИЋ, Милка. *Значења српскохрватског инструментала и њихов развој*. Београд: 1954. Београд: Београдска књига, Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, 2005.
- ОПАЧИЋ, Марија. „Критеријуми диференцирања социјативних значења у руском језику”. *Славистика* књ. XXII, св. 2 (2018): стр. 104–109. <https://doi.org/10.18485/slavistika.2018.22.2.10>
- ОПАЧИЋ, Марија. „Линеаризација протосоцијативних и псеудосоцијативних конструкција у српском језику”. *Наш језик* књ. L, св. 2 (2019): стр. 343–351.
- ОПАЧИЋ, Марија. *Категорија социјативности у руском и српском језику*. Докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2019а (одбрањена 2. 9. 2020. године).
- ОПАЧИЋ, Марија. „Принцип локализације и проучавање социјативних значења у руском и српском језику”. *Филолог – часопис за језик књижевност и културу* 23 (2021): стр. 188–210. <https://doi.org/10.21618/fil2123188o>
- ПАДУЧЕВА, Елена Викторовна. *Высказывание и его соотносительность с действительностью. Референциальные аспекты семантики местоимений*. Москва: Наука, 1985.
- ПИПЕР, Предраг. „Квантификација”. Пипер, Предраг и Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић. *Синтакса савременог српског језика: проста реченица. У редакцији академика Милке Ивић*. Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска (2005): стр. 870–914.
- ПИПЕР, Предраг. „Референцијална одређеност и неодређеност”. Пипер, Предраг и Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић. *Синтакса савременог српског језика: проста реченица. У*

- редакцији академика Милке Ивић. Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска (2005а): стр. 915–946.
- РАДОВАНОВИЋ, Милорад. „Декомпоновање предиката. На примерима из српскохрватског језика”. *Јужнословенски филолог* XXXIII (1977): стр. 53–80.
- РАДОВАНОВИЋ, Милорад. *Стари и нови списи. Огледи о језику и уму*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2007.
- ТАНАСИЋ, Срето. *Презент у савременом српском језику*. Библиотека Јужнословенског филолога, књ. 12. Београд: Институт за српски језик САНУ, 1996.
- ТАНАСИЋ, Срето. „Збирна виšekратност као синтаксичко-семантички тип мноштва радњи”. *Јужнословенски филолог* LIII (1997): стр. 99–105.
- ТАНАСИЋ, Срето. „Синтакса глагола”. Пипер, Предраг и Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић. *Синтакса савременог српског језика: проста реченица*. У редакцији академика Милке Ивић. Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска (2005): стр. 345–476.
- ТАНАСИЋ, Срето. *Синтаксичке теме*. 2. изд. Београд: Београдска књига, 2009.
- ТАНАСИЋ, Срето. „Српска граматика данас”. *Јужнословенски филолог* књ. LXXIII, св. 3–4 (2017): стр. 229–258. <https://doi.org/10.2298/JF11704229T>
- ТАНАСИЋ, Срето. *Из синтаксе и семантике српског језика*. Нови Сад: Прометеј, 2019.
- ТАНАСИЋ, Срето. *Прилози синтакси српског језика*. Источно Ново Сарајево: ЈП „Завод за уџбенике и наставна средства” а. д., 2021.
- ХРАКОВСКИЙ, Виктор Самуилович (ред.). *Типология итеративных конструкций*. Ленинград: Наука, 1989.
- IVIĆ, Milka. *Lingvistički ogleđi*. Biblioteka XX vek. Beograd: Prosveta, 1983.
- RSRI: *Rečnik stranih reči i izraza*. Sastavio Radomir Aleksić. Beograd: Prosveta, 1982.

Извори

Национальный корпус русского языка, НКРЯ. Доступно на адреси: <<https://www.ruscorgpora.ru>>

Мария М. Опачич

СОЦИАТИВНЫЕ ЗНАЧЕНИЯ И СЕМАНТИЧЕСКАЯ ОППОЗИЦИЯ РЕФЕРЕНЦИАЛЬНОСТЬ/ НЕРЕФЕРЕНЦИАЛЬНОСТЬ В РУССКОМ И СЕРБСКОМ ЯЗЫКАХ

В статье рассматривается конфигурация пересечения категорий совместности и количественности на примере взаимоотношений вариантных социативных значений и семантической оппозиции *единичность/множество*. Исследование опирается на теоретические принципы функциональной грамматики, представленные в произведениях А. В. Бондарко и П. Пипера. В первой части работы в рамках категориальной декомпозиции инвариантной совместности и инвариантной количественности выделены два типа семантических дифференциаторов – социативно количественные и эссенциально количественные. Во второй части работы посредством типологии социативных конструкций в русском и сербском языках анализируется статус критерия многосубъектности, который типологическая лингвистическая литература относит к вторичным показателям семантической оппозиции *единичность/множество* глагольного действия. Материал русского и сербского языков показывает, что социативная полиагентивность может влиять на *референциальное/нереференциальное* осмысление глагольного действия в трех типах социативных конструкций с конъюнктом *и*, семантически дифференцированных первичными, вторичными и дезинтеграционными маркерами.

Првослав Т. Радић¹
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српски језик
са јужнословенским језицима

УДК 811.163.4'26
Оригинални научни рад
Примљен: 10. септембар 2022.
Прихваћен: 1. октобар 2022.
DOI: <https://doi.org/10.46630/gsrj.20.2022.06>

УЛОГА СРПСКЕ ЕЛИТЕ У СТВАРАЊУ ЛИНГВОПОЛИТИЧКОГА КОНСТРУКТА „СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК”

С освртом на Ј. Скерлића и А. Белића
као пропагаторе југословенства

Након прихватања српског језика (тзв. штокавице) за књижевни у Хрвата у време илирског покрета 30-их година XIX столећа, дакле, установљења истог књижевног језика за Србе и Хрвате, у србистици је постепено прихватана лингвополитичка парадигма о заједничком „српскохрватском” језику. Тиме се наука о српском језику на кључним научнотеоријским чвориштима нашла пред неприликама чије ће последице осећати до данашњих дана. Значајну је улогу у овоме имао део српске филолошке елите с размеђа XIX и XX столећа који се определио за југословенство. Тако ће југословенски оријентисани српски лингвисти одбацити Миклошич–Караџићево учење о српском („штокавици”) и хрватском („чакавици”) као различитим језицима, уподобљавајући свој лингвистички приступ новозацртаним идеолошким циљевима. Штавише, њихов пристанак уз југословенску идеју значиће и тада и касније углавном подилажење и додворавање хрватској страни (па и Европи), те чињење уступака на штету српских и научних и националних интереса, из не баш увек до краја јасних разлога. Као добри примери те префињене српске колаборације с југословенском идеологијом могу се издвојити поједини делови учења Ј. Скерлића и А. Белића, чему је, између осталог, и посвећен овај прилог.

Кључне речи: српски језик, „српскохрватски” језички конструкт, идеологија југословенства, лингвополитика, Јован Скерлић, Александар Белић.

1. Из историје питања

Свест да српским језиком говоре и они који тај језик другачије именују и који се и не морају сматрати Србима давнашња је у Срба. Већ је Вук Караџић (1787–1864) био судиоником тих раних социолингвистичких процеса и лингвополитичких престројавања на западном делу српског етничког простора. Он је средишњу јужнословенску област, која ће се у линг-

¹ prvoslavr@yahoo.com

вистичком смислу после њега све чешће називати тзв. штокавицом (/ „штокавштином”), рачунао у српски етнички и пре свега – *српски језички простор*, разликујући га, на пример, од хрватског („чакавице”) или словеначког („кајкавице”).² Уосталом, српски етнички карактер „штокавице” нису тада оспоравали ни многи знаменити Хрвати (Љ. Гај, И. Вебер-Ткалчевић и др.), а пре свега гласовита европска филолошка имена. Заправо је ово Караџићево учење у својој основи и било тек изданак европске филологије тога времена, а он следбеник својих европских учитеља и сарадника (Ј. Копитара, П. Шафарика, Ф. Миклошича и др.). Караџић није видео могућност другачијег именовања језика којим се говори на средишњим јужнословенским просторима осим – *српски језик*, макар то морало важити само за Србе и њихову науку. На то најбоље указују сами наслови његових дела која се тичу тог језика, односно културне баштине настале на њему: *Писменица сербскога језика* (1814), *Српска граматика* – заједно са *Српским рјечником* (1818), *Први српски буквар* (1827), *Народне српске приповјетке* (1821), *Народне српске пјесме* (1823–1833), *Народне српске пословице* (1836) итд.³ Чак и у условима прихватања српскога језика („штокавице”) за књижевни у Хрвата и с тим у вези заједничке српско-хрватске сарадње под жезлом Беча (Књижевни договор, 1850), није се препознавала Караџићева спремност да попусти пред питањем назива тог надаље заједничког књижевног језика за Србе и Хрвате. Вероватно је из тог разлога документ Књижевног договора, око кога су учесници били окупљени у Бечу, остао нем пред кључним питањем – питањем назива језика о којем се договара. Уосталом, и Франц Миклошич (1813–1891), професор на славистичкој катедри у Бечу, отац упоредне граматике словенских језика и Караџићев блиски сарадник, те и учесник Књижевног договора, био је против некаквог заједничког, двонационалног назива језика, несумњиво планираног за политичке потребе Запада на Бал-

² Ово термилошко разликовање је направљено према репрезентативној језичкој одлици која се тиче територијалне расподеле упитних заменица *што* (/ *шта*), *ча* и *кај*, што је, наравно, праћено многим другим, далеко крупнијим језичким разликама, нарочито између „штокавско-чакавског” и „кајкавског” блока (исп. ИВИЋ 1985: 31–33). Опште је познато да „штокавица” / „штокавштина” у основи захвата област Србије, Босне, Херцеговине, Црне Горе и већег дела Хрватске (Славонија, Далмација), док је „чакавица” / „чакавштина” углавном заступљена на далматинском острвљу и у деловима Истре. „Кајкавица” / „кајкавштина” (ако ту не рачунамо и словеначки, који је такође заправо „кај-кавски”) се простире у северозападном делу Хрватске, у оквирима некадашње тзв. цивилне Хрватске, некоћ доброно прошаране српским („штокавским”) елементом.

³ Додуше, у оквиру личне Караџићеве преписке може се гдекад пронаћи и другачије именовање српског језика, као у једном његовом писму из 1850. год. Ј. Гриму на немачком (исп. „serbisch-croatische”, КАРАЏИЋ 1848–1850: 607), што је свакако био део Караџићева куртоазног приступа великом Гримовом ауторитету и његовом виђењу овога термилошког питања. (Но, и у том случају остаје питање виђења самог садржаја појма „хрватски”, исп. фус. 8).

кану.⁴ Миклошич није био противан таквом називу из политичких разлога, јер је као аустријски поданик (што је, уосталом, био и Караџић) морао бити опредељен за политичко повезивање Срба и Хрвата, већ из научних, будући да су за њега као врхунског слависту српски и хрватски (као и словеначки), односно „штокавски” и „чакавски” (као и „кајкавски”), у основи били различити народни језици.

Прихватање српског језика за књижевни у Хрвата у време клерикалистички обележеног тзв. илирског покрета 30-их година XIX столећа те тиме и фактичко установљење заједничког књижевног језика за Србе и Хрвате, наметнуће уобичајену лингвистичку парадигму која се тиче успостављања хијерархијског односа између књижевног језика и стања у народним говорима. По њој, све што је на територијално-административном плану подведено под „покровитељство” једног књижевног језика треба да се и у научном смислу подведе *под исти народни језик*, колико год он био дијалекатски, но евентуално и језички нејединствен, пре свега, наравно, када је реч о сродним и блиским идиомима. Тако ће се с нарастајућом лингвополитичком парадигмом о заједничком „српскохрватском” књижевном језику Срба и Хрвата, као и самим знацима њиховог у будућности чвршћег, југословенског политичког суживота, некадашња три лингвистичка система (заправо језика) с овога простора, српски, хрватски и словеначки, надаље све чешће увезивати у један народни језик, подељен на „дијалекте” представљене анационалним лингвистичким терминима „штокавица”, „чакавица” и „кајкавица”. (Притом ће последњем термину временом бити одузето право да представља словеначки језик у Словенији, исп. фус. 1). Ови термини, дакле, почињу обележавати тек различита „наречја”, тј. основне дијалекте једног наводно заједничког народног језика, иако договора о његовом назвању неће бити ни тада. Није тешко закључити зашто је пре свега хрватска пажња у духу илиризма била усредсређена на овакав приступ, који је српски језички простор („штокавицу”), као далеко распрострањенији од хрватског („чакавица”) и (дела) словеначког („кајкавица”), намеравао увести у корпус *етнички и лингвистички заједничке*, српско-хрватске баштине.⁵ А тај српско-хрватски језички простор није могао бити јединствен ни по етничким ни по лингвистичким мерилима, јер је, на пример, учешће оних који се Хрватима зову међу ијекавцима, дакле у „штокавици”, међу српскоговорећима, тада било тек симболично. По хрватском политичару Ј. Смодлаки, хрватски је удео међу „штокавцима” пре једног века износио тек једну

⁴ Миклошич, наиме, овакве називе (исп. већ тада у западним областима: „hrvatski ili srpski”, „hrvatsko-srpski” и сл.) сматра лингвистички погрешним (МИКЛОШИЋ 1879: 202).

⁵ Притом ће се хрватска природа „чакавице”, а временом све више и источнога дела „кај-кавице” (са Загребом као политичким центром, исп. фус. 2), све више узимати за неупитну.

тридесетину (КОСТИЋ 1964: 50),⁶ па није чудо што су и после Караџића, макар били и југословенски оријентисани, Срби под „штокавицом” подразумевали српски језик (нпр. НОВАКОВИЋ 1871: 297), штавише „прави српски говор” (КАРИЋ 1887: 204). Из свега овога, дакле, није тешко наслутити да је и сам термин „штокавица” створен и(ли) искоришћен за *политичке потребе* измештања српског имена из српског лингвистичког садржаја.⁷ Тиме је отворан простор за усталичавање двонационалних термина (нпр. „српскохрватски” / „hrvatskosrpski” / „hrvatski ili srpski” и сл., исп. фус. 3), који су главнином свога територијалног домета такође имали покрити назив „српски језик”.

Иако ће идеја југословенства, долазила она од Срба или Хрвата, у нади да буде трајно или привремено решење, као искрена или као потворна намера, добијати у предстојећем периоду на своме замаху, посебно у Хрвата, остала су поједина крупна лингвистичка питања која је требало уподобити југословенским политичким плановима. Међу тим питањима, која су представљана као важна за даље југословенске интеграције, два су се издвајала као најзначајнија. Прво се тицало потребе усклађивања српских и хрватских ставова о националној нерепрезентативности „штокавице”, дакле, српског језичког простора, док се друго тицало одабира обема странама погодног назива за тај „заједнички” народни, као и књижевни језик. Ова национално-језичка питања била су кост у грлу југословенској идеологији, због чега је српска страна гурана у отклон од Караџићевог (и не само његовог) учења о „штокавици” као српском језику, као и од његовог (и не само његовог) доследног чувања назива „српски језик”. Трбало је, дакле, у србистици постепено и неприметно напуштати караџићевски курс и правити заокрет у новом правцу, а ако је могуће Караџића временом прогласити и основоположником југословенске идеје, што ће се касније и десити. На решење овог првог питања није се дуго чекало. Караџићев ученик и сарадник, српски филолог Ђура Даничић (1825–1882), и сам радећи једно време на позив „хрватскога” бискупа и политичара Ј. Штросмајера (в. фус. 25) у новооснованој хрватској академији наука (под називом *Jugoslavenska akademija znanosti i*

⁶ И П. Ивић ће крајем XX ст. забележити да је проценат ијекаваца, када је реч о корпусу народних говора, међу Хрватима сасвим низак: „Свега можда 3 или 4 процента има ијекавицу као свој матерњи говор” (ИВИЋ 2014: 331 /1995/). То, међутим, неће омести хрватску страну да на појединим језичким мапама читав ијекавски простор западног Балкана данас представља као (велико)хрватски (исп. МАТАСИЋ 1994).

⁷ Може се претпоставити да су најпре постојали народни облици „чакавци” и „кајкавци” (/ „кекавци”) као именована за Хрвате и Словенце, можда унеколико и пејоративна, која су се најпре међу Србима усталила, а онда су за лингвополитичке и друге потребе аналошки сачињени именованима „штокавци” и „штокавица” организовано потискивани термини „Срби” и „српски језик”. Иако лингвистичко питање настанка и природе ангажмана термина „штокавци” и „штокавица” није до краја разјашњено, Караџић је оставио (своје?) запажање да се Срби „према *Чакавцима* и *Кекавцима* могу звати *Штокавци*” (КАРАЏИЋ 1849: 143).

umjetnosti, исп. фус. 9, 25), напустиће учитељев курс након његове смрти и одредити се за начело српско-хрватске етничке недељивости. А по овом начелу су „Срби и Хрвати један народ, само имају два имена, па се један дио зове Србима, а други Хрватима” (ДАНИЧИЋ 1874: 309). Тако је дата и подршка брисању национално-језичког разграничења између „штокавице” и „чакавице” као српског односно хрватског језика. Даничић је тиме подржао нову, лингвополитичку парадигму, а с тим је, опет супротно Караџићу и Миклошичу, паралелно ишло и његово опредељење за назив „хрватски или српски језик”, што ће давати додатни подстицај Хрватима да српски језик именују (краће) и само „хрватским”. Даничићевим учешћем начињен је, дакле, заокрет од Караџићева и Миклошићева учења, иако ће већ тада поједини критичари (нпр. С. Бјелановић, 1883) у његовим побудама препознавати превласт политике над науком (према КОСТИЋ 1964: 56). Остало је само још да у српским срединама нова псеудолингвистичка парадигма заживи пуним плућима, иако то неће ићи баш тако глатко.

Што захваљујући Даничићевим наследницима, што деловањем ауторитативног хрватског филолога Ватрослава Јагића (1838–1923), Миклошићева ученика и наследника на катедри за славистику у Бечу, парадигма о наводно српско-хрватском заједништву и недељивости крчила је пут у србистику, у исто време је изнутра разарајући. На то су утицали и други по Србе често седативни чиниоци, који су у овој српско-хрватској вези сугерисали српску етничку и другу надмоћ. За овај период посматрано, такви су били, на пример, поједини ставови европске науке, поред осталих и *Велике опште енциклопедије* П. Ларуса (1875), где је оперисано „општим именом Срба”, под које се подводе Хрвати и хрватски језик као „један искварени дијалекат српскога” (према КОСТИЋ 1964: 25). Овде се српски језик дели на херцеговачки, рашки, сремски и – хрватски дијалекат (!), што ће као класификациони модел једно време бити прихваћено и у српској дијалектологији (нпр. Ј. Живановић, А. Белић). Не мање вредна ставка у овим дешавањима била је и појава значајних филолошких дела тзв. хрватских вуковаца, као *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* (Загреб 1899) Т. Маретића, сачињена на грађи Караџићевих и Даничићевих дела (рачунајући и Караџићеве фолклористичке изворе), или у истом духу, према Караџићевим и Даничићевим начелима сачињен *Hrvatski pravopis* И. Броза (1892), као и Ивековић–Брозов *Rječnik hrvatskoga jezika* (1901), настао на грађи из књижевних дела српских писаца. Све се ово српској елити могло чинити као њено уважавање од стране Хрвата, па можда и као снажно хрватско приближавање Србима, а свакако јој је све то поред лажног угођаја могло давати и лажну наду у своју културну и политичку превласт у будућој српско-хрватској (југословенској) политичкој заједници. Српски интелектуалци тога времена, како пише М. Миловановић крајем XIX столећа, „могли су очекивати с правом да ће Хрвати, који су већ узели језик српски за свој књижевни

језик, који су за свој културни живот морали црпили снагу у српским обичајима, српским народним традицијама и умотворинама, пристати најзад да се без резерве и без погодаба сакупе око српског народног центра” (према КОСТИЋ 1964: 70). У сличном тону, на самом почетку XX столећа, млади Н. СТОЈАНОВИЋ (1902: 496), будући српски првак из Босне, процењује да ће у међусобним политичким трвњима морати да победе Срби или Хрвати (као заправо тек две различите партије!), те верује да ће на крају Хрвати, немајући националне свести,⁸ и поред снажне католичке бране прихватити српско опредељење. То гарантује „њихова мањина, географски положај, околност, што живе свуда помешани са Србима, и процес опште еволуције, по коме идеја Српства значи напредак” (496).

Додуше, српски интелектуалци су послушкујући стање на терену могли од Хрвата очекивати и нешто друго, посве супротно, што се читовало и на Првом хрватском католичком конгресу у Загребу (1900), посвећеном ширењу хрватства на исток (исп. МЕДАКОВИЋ 1901, в. фус. 25), као и у потоњим догађајима. На тој су линији, уосталом, поодавно биле танане методе панхрватизма, чак и под плаштом идеологије југословенског заједништва, и то управо путем преузимања српскога језика (под етикетом „hrvatski ili srpski”, „hrvatsko-srbski”, „hrvatski” и сл.⁹) за књижевни у Хрвата. Тиме би се у хрватској политици, не без снажнога бечко-ватиканског покровитељства (исп. и тадашњу нем. геостратегију *Drang nach Osten*), могао постићи низ важних стратешких решења, почев од држања Срба што даље од „прљавих руских руку”, како се једним сличним поводом изразио Ј. Копитар, до уклањања „прекобројних” православних Срба у Хрватској, Славонији и Далмацији („Хрваћана”), – дакле на западним српским стаништима. Вероватно су управо тиме руковођени, држећи стално и углавном лицемерно иницијативу српско-хрватског и југословенског заједништва (исп. фус. 9), Хрвати („да се Власи не досете”) чак почесто осуђивали успореност развоја југословенске мисли међу Србима, на пример кроз критике упућене тадашњим србијанским институцијама због тога што у својим лингвистичким издањи-

⁸ О непостојању (јасне) националне свести у Хрвата говори више аутора и различитим поводима. Већ се В. Дворниковићу, иако југословенски оријентисаном, изотело запажање да *што, ча и кај* „претстављају не само три наша дијалектска него и три психичка и карактеролошка типа” (ДВОРНИКОВИЋ 1939: 642). П. Ивић уочава да код католика „српскохрватског језика” нема ни „заједничког етничког имена ни заједничке народне свести” (ИВИЋ 2014: 250/1991/), а за М. Екмечића „недостатак етничког јединства” у Хрвата „остаће трајно обележје хрватске националне свести” (ЕКМЕЧИЋ 2011: 450). Све то, међутим, само даје за право бројним историјским подацима и назнакама који говоре о вештачком стварању хрватске нације за политичке потребе Запада, што на узаврелом балканском полигону неће бити неубичајено ни у потоњим временима, рачунајући и ова данашња.

⁹ Још раније се једно време овај народни, одн. службени језик међу Хрватима одлуком Хрватскога сабора (1861) званично називао и „jugoslavenski”, баш као и њихова потоња академија наука, што је свакако и резултат тамошње снажне заступљености српског народа (исп. фус. 2, 8).

ма у називу језика не укључују и хрватско име. Тако, бринући наводно о равноправности у филолошким пословима између српске и хрватске стране, хрватски филолог Т. Маретић, у вези с објављеном првом огледном свеском Речника Српске краљевске академије под насловом *Српски речник књижевнога и народнога језика* (Београд, 1913), замера овом издању, између осталог, то што се у његовом називу не налази и хрватско име (према Речник САНУ I: XII), иако су разлози за ову примедбу могли бити само политичке, а не научне природе. Надолазећи српски интелектуалци, чија је магловита југословенска оријентација била снажнија од њиховог сопственог националног осећања, а понекад и од њихове научничке части, биће склони томе да овакве захтеве у недоглед испуњавају. Утолико пре што им је то често широко крчило путеве и властитих друштвених амбиција. (*Nihil novi sub sole.*)

2. Ј. Скерлић и А. Белић: Из методологије лингвополитикологије

2.1. За разлику од стања након Берлинскога конгреса (1878), које се у науци оцењује као период заостравања односа између Срба и Хрвата, чинило се да после доласка Карађорђевића на власт наступа повољнија клима у односима између ова два народа. Јован Скерлић (1877–1914), српски историчар књижевности и књижевни критичар, професор Велике школе и потом Београдског универзитета, у то време бележи: „Политичко зближавање Срба и Хрвата од 1904. године значило је почетак решавања најважнијег проблема нашег двоименога народа” (СКЕРЛИЋ 1914: 435, исп. 353–354). Већини тадашње српске елите, макар оној најгрлатијој, такво виђење нису могли помутити ни погроми над српским народом у Загребу на самом почетку века (1902, 1909).¹⁰ Тако је и Скерлић у то време био окупиран плановима о српско-хрватском (одн. српско-хрватско-словеначком) културном јединству. Колико је језик у овим питањима једна од кључних појава, без које се не може разумети никаква културна и национална политика, показује и чињеница да је та спознаја нагнала Скерлића да се почетком XX столећа позабави и низом језичких питања. „За свакога који уме да мисли и који зна за последње и несумњиве резултате науке, – пише аутор – јасно је да су Срби

¹⁰ Р. Грујић ће управо као одговор на дешавања у Хрватској из 1909. год. написати читаву књигу о српском народу у западним крајевима, који се, и по њему као раније и по В. Караџићу, не именује Хрватима већ покрајински (провинцијално) Сремцима, Банаћанима, Бачванима, Барањцима, Славонцима, Хрваћанима, Далматинцима, Бошњацима, Херцеговцима (ГРУЈИЋ 1909: 144), што ће, уосталом, потврђивати и потоња историјска наука (исп. ЕКМЕЧИЋ 2011: 178). Ипак, чаша југоилузионизма, чак и у оваквим тренуцима, није мимоишла Грујића, као ни многе његове српске савременике, иако ће, на другој страни, српски иселјеници оштро осуђивати ова антисрпска дешавања (исп. нпр. реаговања у *Srpskom odjeku*, српским новинама у САД, на догађаје из 1902. год.).

и Хрвати један исти народ, да је оно што је српско у исто време и хрватско, и обратно: што је хрватско то је и српско, и да је сва наша и народна и књижевна будућност у што бржем и потпунијем међусобном прожимању и саједињавању” (СКЕРЛИЋ 1908: 24). У његовим радовима су, тако, уобичајени изрази „српско-хрватски дијалекти”, „српско-хрватски књижевни језик”, „српско-хрватска књижевност”, као и „српско-хрватски народ”, „српско-хрватска народна особеност” (исп. „Србо-Хрвати и Словенци”) итд. Под изразом „наша браћа римскога закона”, под којим је Караџић подразумевао Србе католике, односно католике српскога језика, у Скерлићевим радовима се почињу недвосмислено подразумевати и „чакавци” и „кајкавци” (СКЕРЛИЋ 1913: 342), – они који нису ни Срби ни говорници српскога језика. Паралелно с низом критичких опаски на Караџићев рад, Скерлић је, ипак, показивао тежњу да Караџића подведе под југословенску политичку мисао.

Одушевљен идејом о потреби стварања још уједначенијег књижевног језика у Срба и Хрвата (па и Словенаца), Скерлић пред Први светски рат покреће анкету (*Анкета о јужном или источном наречју у српско-хрватској књижевности*, 1914), чија је основа био његов програмски чланак *Источно или јужно наречје*,¹¹ у коме предлаже *екавицу* и *латиницу* за обједињујуће чиниоце новог, јединственијег књижевног језика. У Анкети ће учествовати знатан број интелектуалаца са српске и хрватске стране, а прилог овој дискусији даће и водећи српски лингвист А. Белић.¹² Скерлић је пошао од чињенице да се *збирно посматрано* екавица јавља на ширем јужнословенском простору, и код Срба и код Хрвата и код Словенаца: она је обележје источних „штокавских” говора, северних „чакавских”, а екавском се сматра и „кајкавска” област, те се екавским, дакле, „говори [...] на Словенском Југу од Триглава па до Солуна” (СКЕРЛИЋ 1913: 349).¹³ Скерлић је, тако, у екавици препознао спону која је у области заједничкога књижевног језика могла – макар симболички, на лингвополитичком плану – чвршће повезати Хрвате и Словенце са Србима, тачније Србијанцима и српском матицом. Овде су се, с тим у вези, додатно нашли и ауторови аргументи који је требало да представе ијекавицу, једну од најтипичнијих српских језичких особина, тежом за усвајање од екавице. Обједињујући органски различите идиоме (тј. језике) са западнојужнословенскога простора, аутор пажљиво заобилази Караџићеву парадигму о српско-хрватско-словеначком („штокавско-чакавско-кајкавском”) разнојезичју. Тако, док су пређашња Караџићева

¹¹ Још по Караџићеву виђењу, „источно наречје” је као главну одлику имало екавицу, а „јужно” ијекавицу.

¹² Истоветност Белићевог и Скерлићевог лингвистичког погледа упућује на претпоставку о њиховом мање-више усклађеном деловању у вези с овим и сличним питањима.

¹³ Бугарска је територија, очито из политичких разлога, изостајала из оваквих промишљања иако њен знатан део није мање „екавски” од, нпр., доброг дела српске („штокавске”) или хрватске („чакавске”) области.

и Новаковићева иступања о предностима ијекавице или екавице била сагледавана са *српског* националног становишта (не доводећи у питање опстанак ћирилице код Срба), ово је питање сада у Срба покренуто с наднационалног, *југословенског* гледишта и носило је другачија решења, односно другачију аргументацију.

Ипак, Скерлићев предлог о јединственом словенском књижевном језику на западном Балкану није уродио плодом.¹⁴ Иако је аутор ову идеју вероватно добио од Хрвата, већина тамошњих интелектуалаца ће је одбацивати, а касније ће она бити проглашена и унитаристичком („великосрпском”). Предлог је, осим тога, и на српској страни донео неке резултате који се не би могли сматрати повољнима по српску науку и српски национални идентитет. Српска ијекавица, коју су Хрвати пригрлили (в. фус. 6), а коју ће напустити један број српских књижевника ијекаваца, почела се, у односу на екавицу, утемељивати као симбол (ново)хрватства. Скерлићевим инсистирањем на екавици, која долази из београдскога културног и политичког центра (и тзв. београдског стила), настављено је њено уздизање на примарни симбол српства, чиме ће се додатно отворити пут претакању српства у србијанство. Утолико пре што аутор сматра да је Караџићево „јужно наречје” (в. фус. 11), којим је Караџић и писао, било „дотле у српској књижевности *неупотребљавано* наречје” (СКЕРЛИЋ 1913: 331, курс. П. Р.), што се може тумачити Скерлићевом спремношћу да из српског књижевног корпуса искључи ијекавску књижевност Дубровника, Босне, Славоније и других српских крајева. А то су области у којима и данас, у мањој или већој мери, има Срба и у којима се, у сваком случају, и данас говори српски. То је, можда, са стране српских интелектуалаца такође требало да буде својеврстан уступак, залог будућем српско-хрватском, тј. југословенском јединству, иако ће то чинити штету осталим српским етничким гранама, препуштеним нарастим апетитима несрпских културних центара и њихових елита. Предлажући латиницу за заједничко писмо Срба и Хрвата, иако он у томе није био први међу Србима, Скерлић није био обзирнији ни према српској ћириличној баштини, према којој су чак и поједини Хрвати тада показивали више поштовања. Ово ће унеколико најавити злу судбину српске ћирилице у потоњим временима, почев од самих дешавања у окупираној Србији током Првог светског рата.

2.2. Међу научницима који су се почетком XX столећа ангажовали на припремању атмосфере за уједињење Срба с Хрватима и Словенцима посебно место припада лингвисти Александру Белићу (1876–1960), професору Београдског универзитета и академику Српске краљевске академије (потом

¹⁴ Формално, на лингвополитичкој разини, трагови тога приступа наћи ће се једно време у називу службеног језика југословенске краљевине („српско-хрватско-словеначки језик”), у Уставу из 1921. године.

и САН(У)), те многогодишњем њеном председнику. Белићева студија *Србија и јужнословенско питање*, објављена у Нишу почетком 1915. године, у жеку рата (који је Белић углавном провео у Италији), представља својеврстан политички манифест намењен уједињењу Срба, Хрвата и Словенаца. Студија је требало да покаже „како дубоко леже клице српскохрватскога јединства и како је старо питање о једној државној заједници Срба, Хрвата и Словенаца” (БЕЛИЋ 1915: 86).¹⁵ Значај језичког питања у овим пословима потврђује чињеница да је управо прво поглавље Белићеве књиге, под насловом *Јединство српскохрватско са тачке гледишта језика* (87–99), посвећено језику. У првом одељку овога поглавља,¹⁶ аутор на самом почетку истиче да је језик „несумњиво најјаснији знак једне етничке целине” (87), мада већ у потоњим пасусима пише да је „један од најпоузданијих критеријума за то био [...] језик” (89, курз. П. Р.). Он се, међутим, труди да ту „етничку целину” назива „српскохрватским народом”, који настањује „српскохрватску област” и говори „српскохрватски језик” (са „штокавским”, „чакавским”, те и „кајкавским дијалектом” унутар себе). Аутор се овде кроз анализу хрватскога тројезичја, те критичке осврте на Миклошича и тзв. филолошки метод на који се Миклошич ослањао (88–89),¹⁷ заправо позабавио *хрватским* националним питањем, које је требало као заокружен пројекат у најбољем светлу понудити Хрватима и унети га у конкретне југословенске планове већ током рата. Утолико пре што се знало да међу Хрватима није било свеопштег одушевљења за ово уједињење и што су међу њима постојали и другачији планови, па и потхрањиване идеје о хрватском уједињењу с Босном и Херцеговином у оквирима реформисане Аустроугарске монархије, чиме би западни Срби остали у туђој, углавном непријатељској држави. Бавећи се кроз призму језика поглавито хрватским националним питањем, Белићу неће засметати што је у нарастајућој лингвополитичкој парадигми Србима остајао прилично неидентификован језички простор „штокавице”, коју деле с Хрватима (односно „српскохрватски”), док су Хрвати, поред тог са Србима заједничког „српскохрватског”, имали и своје посебне језике – у првом реду своју „чакавицу”, а потом и „кајкавицу” са загребачким средиштем, макар и даље добрано германизованим. И поред уопштених тежњи ка јединству, на помолу је било стварање непринципијелне терминолошке опозиције, одржане готово до данас, – *српскохрватски* за Србе : *хрватски* за Хрвате, иако су лингвистички критерији говорили нешто сасвим друго,

¹⁵ По налогу србијанске владе, Белић је (с Ј. Цвијићем, С. Јовановићем, Н. Стојановићем и др.) учествовао и у осмишљавању Југословенског одбора, званично представљеног 1915. год. у Паризу с циљем стварања југословенске државе.

¹⁶ Његов наслов је: *Практично решење тога питања код Срба и Хрвата. – Даничић и хрватски или српски речник Југославенске Академије знан. и уметности* (87–89).

¹⁷ Овим методом се критериј националног одређења чвршће везивао за филолошку, тј. језичку препознатљивост.

заправо супротно – *српски* за Србе и српске етничке просторе, а *српскохрватски* (*хрватскосрпски* и сл.) за Хрвате.

За уграђивање оваквог филолошког виђења српско-хрватских односа Белић сматра подобним Јагићево учење, посебно његова поједина језичка тумачења. Што се више проучавао „чакавски дијалекат”, пише Белић у јагићевском духу (в. 3), све се јасније утврђивало да ни у морфологији, ни у лексици, ни у акцентуацији нема ничега „што не би чакавски дијалекат у *непосредној прошлости* спајало са штокавским” (90, курз. П. Р.). Да је аутор из дневнополитичких и пропагандних потреба забраздио у језички историцизам, сведочи и начин на који он овде дефинише појам „српскохрватски”: „Како штокавским дијалектом говоре и Хрвати и Срби, а чакавским само Хрвати, то ја називом српскохрватски језик не означујем штокавско-чакавске дијалекте него *један језик по пореклу*, чијим данашњим дијалектима говоре они који се називају Србима и Хрватима” (91, курз. П. Р.). „Из овога се види – признаје, ипак, Белић – да је *назив српскохрватски језик врло релативне вредности*.¹⁸ Ми њиме називамо групу оних народних говора који при поређењу са оближњим словенским језицима чине *по својој пореклу целину*” (91, курз. П. Р.). Уз очито мешање синхроније и дијахроније, аутор, дакле, такву „целину по пореклу” није био спреман да прихвати за однос српског према којем другом јужнословенском језику, на пример према суседном бугарском (в. фус. 13). Но, на другој страни, пуно ће труда Белић уложити да у овако зацртану лингвистичку скицу „српскохрватског” укључи и „кајавски дијалекат”, – „један словеначки дијалекат у Хрватској, северно од Купе”, који је постао „језиком једног дела Хрвата” (91). Ауторово признање „кајавскога” за „један словеначки дијалекат у Хрватској” значило је управо уважавање филолошког метода, а тај исти метод у „штокавском” случају (у поставци „штокавски” = српски) Белић није био спреман да примени.¹⁹ Јер, то би га неминовно вратило Миклошич–Караџићевој парадигми о „штокавици” као српском језику, што тек не би било у интересу хрватског националног програма, по којем је „штокавица” улазила у домен посебних хрватских политичких интереса.

¹⁸ То би могли имати на уму они на српској страни, у српским институцијама, који и данас виде ово језичко именовање као најпогодније решење (исп. РАДИЋ 2017, в. фус. 4). У том довијању да овај термин преживи међу Србима, макар у српској науци, заступници те идеологије у нас упорно изналазе нова оправдања кад им понестану стара. Једно од њихових новијих тумачења своје упориште за опстанак термина „српскохрватски” (сада и „српско-хрватски”) налази у наводно добро представљеној територијалној распоређености једног језика којим на истоку говоре Срби, а на западу Хрвати, што би формално узев можда могло важити само за заједнички књижевни језик. На плану, пак, дијасистема такво тумачење нити се може довести у везу с каквим јединством ова два језика, нити с учитаним географским распоредом ова два народа, јер се српске етничке области и данас простиру и западније од хрватских станишта.

¹⁹ Додуше, тек стидљиво исказано, препознаваће се у овој студији да је и српски језик („штокавица”) такође временом постајао језиком једног дела Хрвата.

Белић схвата да је хипотетичка конструкција о *некадашњем* „штокавско-чакавском” језичком јединству прилично слабо место у његовој теорији, те он зато у илирском духу види одступницу у садашњости – на књижевнојезичком плану.²⁰ И кад се према стању народних говора не би могло доказати да они код Срба и Хрвата чине какву целину, пише аутор, – „данас би било ипак изван сваке сумње њихово национално јединство. Јер они данас имају један, заједнички књижевни језик” (93). Белић је, тако, управо према чињеници да Срби и Хрвати имају заједнички *књижевни* језик (тачније да су Хрвати за књижевни језик усвојили српски) вољан да заступа тезу и о јединственој нацији – или чак наднацији. Он је, дакле, спреман да трага за легитимитетом филолошког метода на нивоу „србохрватства” (југословенства) као наднације и њеног књижевног језика, али не и да прихвати овај приступ на нивоу „српства”, па унеколико и „хрватства”. Аутор, најзад, у (де)градацијском низу за „непобитни доказ” томе да Срби и Хрвати чине један народ наводи и то да они – „по својим жељама, *то хоће да буду*” (93, курз. П. Р.). То је несумњиво одраз већ познатих тадашњих политичких планова о установљењу југословенске државе чију нацију тек треба створити. А стварање тог заједничког књижевног језика аутор ће покушати да објасни Књижевним договором (1850), на којем су учесници предложили „да књижевним језиком Срба и Хрвата буде херцеговачко наречје којим је писао Вук Караџић” (95), чиме је, по Белићу, Караџић „извршио велико *уједначавање* књижевног језика свих Срба и Хрвата” (96, курз. П. Р.). Оваква лингвополитичка терминологија, којом је Белић већ тада добро владао и коју ће завештати будућим генерацијама српских лингвиста на штету србистике,²¹ широко ће отворити пут и за непрестано откривање духа југословенства у Караџићеву раду (исп. фус. 12).

Врло брзо ће се, међутим, показати да Белићеве лингвистичке процене, као ни Скерлићеве, не могу проћи озбиљнији испит времена, те да су оне имале само политичкопропагандну вредност.²² Додуше, оне ће, као и парадигма југословенства у целини, на српској страни наћи плодно тло, што није имало истог одраза међу Хрватима. Јер, хрватска страна ће заправо све време бити заокупљена управо питањем свог националног идентитета (исп. нпр. фус. 8, 24), у чему ће јој језик, – а пре свега *питање његовог назива*, – бити у томе кључна полука. Југословенство ће бити Хрватима само средство у остваривању својих политичких циљева, нарочито оно Брозово, које ће им за те циљеве бити посебно благодатан оквир (в. 4).

²⁰ О томе пише у трећем одељку, под насловом *Књижевни језици. – Црквени језик. – Народни дијалекти у књижевности. – Вук Караџић, илирски покрет и јединство књижевног језика Срба и Хрвата* (93–96).

²¹ Исп. овде о „караџићевском” (м. „српском”) књижевном језику у Хрвата, о Караџићеву стварању „српскохрватског књижевног језика” и др.

²² О овом Скерлићевом и Белићевом приступу, укључујући и шири контекст историјских дешавања, в. и РАДИЋ 2021.

3. Уместо закључка: српски језик од готовине до вересије

Прихватање парадигме о „српскохрватском језику” и његовим „на-речјима” (тзв. штокавском, чакавском и кајкавском) од стране српских фи-лолога, – при чему је само српско („штокавско”) обележено као *заједнич-ко*, и српско и хрватско, док су остала два (п)остајала искључиво хрватска, – наметнуће логичан закључак да је српски као „штокавски” тек саставни део ширег, по свему судећи *хрватског* језичког дијасистема.²³ Иако се на-ивним или идеолошки добро мотивисаним српским интелектуалцима ти закључци о српском језику, изведени из „српскохрватске” лингвополитичке парадигме, данас чине невероватним и можда унеколико бесмисленим, они су резултат прилично логичнога следа. Уосталом, они нису без корена ни у старијим хрватским политичким плановима. Тако је великохрватски идеол-ог, херцеговачки Хрват Анте Старчевић (1823–1896), иако Србин по порек-лу (по несрећи и својој и српскога рода), на јужнословенском простору од Триглава до Солуна признавао само једну, хрватску нацију, српски етнички простор видео као тек локално хрватско обележје, а српски језик као „јед-ну вараличку измишљотину” (према СКЕРЛИЋ 1912: 115, исп. фус. 6). У свом расистички обележеном панхрватству он је Србе, „нечисту пасмину”, „балканску фукару” или „сталез робова”, што их је предводила наводно хрватска династија Немањића, те кнез Лазар „похерваћеник” (или, по њему, Хрвати „Милош Кобилић”, „Арсеније III Црнојевић” и др.), видео као народ без икаквих вредности (116). Не много другачије, но с далеко више и знања и такта, наступаће В. Јагић. Он је управо 1864. године, поводом Карациће-ве смрти, порицао поједине делове Карацићева и Миклошичева учења, од-бијајући могућност сагледавања „штокавице” и „чакавице” кроз језичко-на-ционалне категорије. За њега су то само два идиома једне исте језичке це-лине која су успоставила свој хијерархијски однос тек по критерију протока времена („чакавски” као старији стадијум „штокавскога”), те отуда одвајати у лингвистичком смислу шта је ту хрватско а шта српско, по аутору, нема смисла (исп. JAGIĆ 1864: 262–264). Зато ће он, представљајући се југосло-венски оријентисаним интелектуалцем, будуће српско-хрватско приближа-вање оставити времену и духу његовога напретка. Ипак, „Jagić je već 1864 ispravno učio svoje gimnazijalce, da je ’tako zvano narečje čakavsko’ ’stariji hervatski jezik’, a ’štokavsko narčje’ da je noviji hervatski jezik” (SKOK 1949:

²³ Но, хрватски филолози неће пропустити да подсети Србе да и на књижевнојезичком плану термин „српскохрватски”, који су Срби здушно прихватили, може само значити „хрватски на српски начин” (BROZOVIĆ 2001: 26). Тиме постаје јасније зашто је у Хрвата термин „хрватскосрпски” тешко заживљавао и поред одредби тзв. Новосадскога договора (1954) које су овај термин сугерисале хрватској страни (насупротив термину „српскохрватски”, намењеном српској, тачније србијанској средини, исп. фус. 25).

49).²⁴ Тиме се хрватски антисрпски лингвополитички круг, снажно обновљен од стране искреног хрватског шовинисте Старчевића, успешно затворио с наводно југословенски оријентисаним Јагићем.

Парадигми о заједничком „српскохрватском” народном и књижевном језику добрано су кумовали и српски научници југословенски оријентисани, који су одбацили Миклошич-Караџићево учење о српском („штокавици”) и хрватском („чакавици”) као различитим језицима. Притом је њихов пристанак уз југословенску идеју значајно и тада и касније углавном подилажење и додворавање хрватској страни и чињење уступака на штету српских и научних и националних интереса, из не баш увек до краја јасних разлога. Део српских интелектуалаца се, на другој страни, не разумевајући ствари до краја, можда погрешно понео (или је само успешно представљао „самоубилачку српску толерантност”, О. Луковић Пјановић) кад је са симпатијама гледао како Хрвати оно што је српско подводе (и) под хрватско (исп. СТОЈАНОВИЋ 1902: 495). Паралелно је с тим у вези део Срба био склон и да се поузда у некадашњу славу и бројност свога народа, потценивши моћ и милитантне амбиције католичке цркве. А њен је главни клерикалистички пројекат на Балкану управо био обликовање и ширење хрватске нације, као католичке (исп. фус. 8), пре свега на штету широко распрострањенога српског народа (исп. ŽUTIĆ 2020: 59, 90–93 и др.). Тако ће и аминовање парадигме о заједничком „српскохрватском језику” од стране српских научника (рачунајући и прихватање дијал. термина „штокавско наречје” / „штокавски дијалекат” као замене за „српски језик”) дати слободна крила новохрватској експанзионистичкој идеологији. Идеологији подупртој широким процесима католизације, тј. хрватизације српскога становништва Славоније, Далмације, но и Босне, Херцеговине, укључујући Дубровник, приморску Црну Гору, те Срем и друга места која је требало подвести под свеколику власт Загреба.²⁵ Дobar пример те високоинтелектуалне, префињене српс-

²⁴ Идући том логиком, подржаном већ помало пословичном српском интелектуалном лењошћу, немачки социолингвист Л. Аубургер је извео закључак како варварски српски народ у XIX ст. „Hrvatima otima jezik”, односно (што је још теже појмљиво) како је „preuzeo hrvatski književni jezik i onda Hrvatima brutalno nametnuo serbokroatizam” (ОКУКА 2006: 291). Томе би можда још понеко у свету и поверовао да највећи домет хрватске мисли према Србима није тек у традицији простих замена теза (кривотворења): да се, нпр., под словенским „Илирима” у прошлости нису подразумевали Срби него Хрвати, да стара дубровачка, далматинска и славонска књижевност није била српска него хрватска, да нису Хрвати преузели књижевни језик од Срба него Срби од Хрвата, да није хрватски („чакавски”) био део српског језика него је српски („штокавски”) део хрватског, да Н. Тесла није био Србин него Хрват, па чак и, како је недавно обзнањено у хрватској науци, да нису Срби били изложени геноциду од стране Хрвата у Другом светском рату него су Срби спровели геноцид над Хрватима. Итд., итд.

²⁵ По Ј. Штросмајеру је Загреб у време слабљења Турске империје требало да постане будуће средиште „не само Славоније и Далмације него и целог јужног Славенства”, јер су, по самим бискуповим речима, божјом провидности управо Хрвати позвани „da budu kvasac u ruci Boga i Svete Apostolske Stolice koji će, tijekom vremena, prožeti tijesto južnih Slavena te

ке сарадње, својеврсне колаборације с оваквом идеологијом, управо су Ј. Скерлић и А. Белић, што је најбоље исказано њиховим односом према српско-хрватском језичком питању па чак, не случајно, и према самом Старчевићу, кога су обојица покушавали одбранити пред српским јавним мњењем (в. фус. 12).

Но, ни ту није крај ове приче, јер ће изданци овакве лингвополитике још дуго остати у Срба, а посебно повољне услове за њен опстанак омогућиће период титоизма својом комунистичко-атлантистичком концепцијом борбе против Срба и српског историјског памћења, који ће се снагом неке врсте дубоке државе цилитнути до данашњих дана (исп. РАДИЋ 2019; РАДИЋ 2021а; РАДИЋ 2022). Отуда, те не мале трагове суптилно негованог југословенског „(србо)хрватства” у науци о српском језику и данас препознајемо на многим местима, почев од лошег и непримереног статуса ћирилице у Србији, те упорног чувања идеологизованог наслова Академијиног речника (*Речник српскохрватског књижевног и народног језика*), до низа лингвистичких издања у којима се негује „српскохрватска” идеолошка матрица (нпр. у *Правопису српскога језика, Нормативној граматици српског језика*, оба у издању Матице српске, исп. фус. 25). То даље иде у ширину до појединих популарних издања (нпр. београдског *Политикиног забавника*) у којима се организовано уклања из употребе лингвоним „српски језик”. Отуда се недавне најаве из јула 2022. године, потекле из самог врха србијанске власти, о предстојећим кључним променама у овдашњем просветном систему ради заштите српског националног идентитета, не би смеле свести само на потребу ученичког фактографског упознавања са по Србе заиста многим трагичним историјским догађајима. Заштита српског националног идентитета морала би шире укључити препознавање и регистровање штетних остатака прошлих времена, што подразумева шири фронт борбе против српске духовне клонулости и оронулости, којима је често корен у хроничној неспособности да се искорачи из мочваре југословенства.²⁶ А то се попут каквог рецидива континуирано провлачи до наше *савремене научне и културне збиље*, што се, као и увек, најбоље читује управо стањем у науци

---

ih privesti jedinstvu Svete katoličke Crkve” (КРЕСТИЋ 2019: 180, 358, према С. Милетићу). Кад је о језичком питању реч, није тешко закључити да је и потоњи Новосадски договор (1954), намењен пре свега Србијанцима и спроведен под покровитељством Матице српске, био на линији Штросмајеровог екстремног хрватства. Утолико је разумљивији податак да је (наводно) управо Матица српска предложила овај састанак проблематизујући језичко питање у Срба и Хрвата, одн. питање назива језика у Србији, иако је по тада важећем уставу (1947) у НР Србији у службеној употреби био традиционални назив – „српски језик”.

²⁶ Трагови југословенског духа међу Србима остали су и у називима низа институција који и даље чувају придев *југословенски* (нпр. „Југословенско драмско позориште”, „Југословенска кинотека”, „Југословенско речно бродарство”, исп. и ТАНЈУГ као скр. од некадашње партизанско-комунистичке „Телеграфске агенције нове Југославије”), а чак два главна србијанска фудбалска клуба („Партизан” и „Црвена звезда”) и даље се у земљи и свету такмиче под титонстичком називном симболиком.

о српском језику – и, нарочито, односом државне политике према српском језику и његовој баштини (исп. Радић 2022).²⁷

Цитирана литература

- БЕЛИЋ, Александар. „Србија и јужнословенско питање.” [1915] Александар Белић, *Историја српског језика – студије, расправе, критике*, Изабрана дела Александра Белића, 7. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1999, стр. 77–171 (репринт).
- ГРУЈИЋ, Радослав. *Апологија српскога народа у Хрватској и Славонији и његових главних обележја*. Нови Сад: Штампарија учитељског деоничар друштва „Натошевић”, 1909.
- ДАНИЧИЋ, Ђуро. „Диоба словенских језика.” [1874] У Петар Милосављевић, *Срби и њихов језик. Хрестоматија*. Београд: Требник 2002, стр. 307–310 (репринт).
- ДВОРНИКОВИЋ, Владимир. *Карактерологија Југословена*. [1939] Београд: Просвета, 2000 (репринт).
- ЕКМЕЧИЋ, Милорад. *Дуго кретање између клања и орања. Историја Срба у новом веку (1492–1992)*. Београд: Evgo–Giunti, 2011.
- ИВИЋ, Павле. *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и итокавско наречје*. – 2. изд. Нови Сад: Матица српска, 1985.
- ИВИЋ, Павле. *Полемички и други сродни списи* (прир. Р. Стијовић). Павле Ивић – Целокупна дела, IX/1. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2014.
- КАРАЦИЋ, Вук. „Срби сви и свуда.” [1849] У Петар Милосављевић, *Срби и њихов језик. Хрестоматија*. Београд: Требник 2002, стр. 129–146 (репринт).
- КАРАЦИЋ, Вук. *Сабрана дела Вука Караџића. Преписка, VIII (1848–1850)* (прир. Г. Добрашиновић и др.). Београд: Просвета, 1994.
- КАРИЋ, В. *Србија. Опис земље, народа и државе*. Београд: Краљевско-српска државна штампарија, 1887.
- КОСТИЋ, Лазо, М. *Крађа српског језика*. [1964] Нови Сад: Добрица књига, 1999 (репринт).
- КРЕСТИЋ, Василије, Ћ. *Грађа о српскохрватским односима и Србима у Хрватској, 1848–1914*. Београд: САНУ – Архив Србије, 2019.

---

²⁷ Ова ме је последња тврдња подсетила на једно искуство везано за моје лингвистичко излагање у Британској библиотеци у Лондону 2014. год. на тему *The language reform of Vuk Stefanović Karadžić and the national question among the Serbs* (в. RADIĆ 2015). Након што сам започео предавање, представивши претходно на видеобиму етничку карту српског народа према Лондонском споразуму из 1915. год., делегација србијанске амбасаде напустила је салу. (У то се необично добро уклопило претходно одбијање институције у којој радим да финансијски подржи моје учешће на овом међународном скупу.)

- МЕДАКОВИЋ, Михаило. „Конгрес Хрватско-римске цркве у Загребу.” [1901] У *Satena mundi, Књига IV. О националном идентитету Срба* (прир. Б. Нешкић). Пирот: Рi-press, 2020, стр. 559–561 (репринт).
- МИКЛОШИЋ, Франц. „Српски и хрватски.” [1879] У Петар Милосављевић, *Срби и њихов језик. Хрестоматија*. Београд: Трeбник 2002, стр. 201–202 (репринт).
- НОВАКОВИЋ, Стојан. *Историја српске књижевности. Преглед угађан за школску потребу*. Београд: Издање и штампа државне штампарије, 1871.
- РАДИЋ, Првослав. „О тзв. Великом речнику САНУ и неким другим питањима.” *Књижевност и језик*, LXIV/1–2 (2017): стр. 25–37. doi: org/10.18485/kij.2017.64.1_2.2
- РАДИЋ, Првослав. „О србистичким међама и размеђама и нашој савременој збиљи. Од В. Караџића до А. Белића и назад.” У *Вуковим трагом на Косову и Метохији* (ур. Г. Јашовић). Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини с привременим седиштем у Косовској Митровици – Градска библиотека „Вук Караџић” у Косовској Митровици, 2019, стр. 133–147.
- РАДИЋ, Првослав. „Филолошка парадигма Вука Караџића о српском језику и југословенска идеологија. У периоду до стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.” У *Крај рата, Срби и стварање Југославије* (ур. М. Војводић). Београд: Српска академија наука и уметности, 2021, стр. 537–552.
- РАДИЋ, Првослав. „О буњевачком језичком питању у Језикофилу Института за српски језик САНУ и још понешто о српској икавици.” <<https://petrovgrad.org/kultura-srp/проф-др-првослав-радић-о-буњевачком-је->> 2021a (25. 12. 2021).
- РАДИЋ, Првослав. „О српским граматикама између науке и политике и о неким другим питањима : Поводом питања о месту хрватског језика међу јужнословенским језицима.” <<https://naukaikultura.com/o-srpskim-gramatikama-izmedju-nauke-i-politike-i-o-nekim-drugim-pitanjima/>> 2022 (15. 03. 2022).
- РЕЧНИК САНУ-И: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика, I* (с Уводом А. Белића, VII–XXVI). Београд: Српска академија наука, Институт за српскохрватски језик, 1959.
- СКЕРЛИЋ, Јован. „Откуд Вуку Зидање Скадра – написао др Никола Андрић.” [1908] Јован Скерлић, *Писци и књиге, II* (ред. М. Ризвић и М. Бегић). Београд: Просвета, 1964, стр. 22–25 (репринт).
- СКЕРЛИЋ, Јован. „Керубин Шегвић: Др Анте Старчевић. Његов живот и његова дјела.” [1912] Јован Скерлић, *Писци и књиге, II* (ред. М. Ризвић и М. Бегић). Београд: Просвета, 1964, стр. 107–129 (репринт).
- СКЕРЛИЋ, Јован. „Источно или јужно наречје.” [1913] Јован Скерлић, *Писци и књиге, II* (ред. М. Ризвић и М. Бегић). Београд: Просвета, 1964, стр. 328–358 (репринт).
- СКЕРЛИЋ, Јован. *Историја нове српске књижевности*. [1914] Београд: Просвета, 1964 (репринт).

- СТОЈАНОВИЋ, Никола. „Срби и Хрвати.” [1902] У *Catena mundi, Књига IV. О националном идентитету Срба* (прир. Б. Нешић). Пирот: Pi-press, 2020, стр. 492–496 (репринт).
- BROZOVIĆ, Dalibor. „Lingvistički nazivi na srednjojužnoslavenskom području.” У *Језик и демократизација* (ур. S. Mønnesland). Сарајево: Institut za jezik, 2001, стр. 25–32.
- JAGIĆ, Vatroslav. „О заслугама Вука Штефановића Карadžића.” [1864] У Петар Милосављевић, *Срби и њихов језик. Хрестоматија*. Београд: Требник, 2002, стр. 239–264 (репринт).
- MATASIĆ, Tomo. *Dobar dan! Ein Lehrbuch des Kroatischen mit Anhang für Serbisch*. München: Max Hueber Verlag, 1994.
- OKUKA, Miloš. *Srpski na kriznom putu. (Povjesnica, ideologija, jezička zbilja)*. Istočno Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006.
- RADIĆ, Prvoslav. “The language reform of Vuk Stefanović Karadžić and the national question among the Serbs.” *Филолог – часопис за језик, књижевност и културу*, VI/11 (2015): стр. 46–55. doi: 10.7251/fil1511046r
- SKOK, Petar. „Jagić u Hrvatskoj.” *RAD JAZU*, 278 (1949): стр. 5–76.
- ŽUTIĆ, Nikola. *Ilirski zavod svetog Jeronima. Od srpsko-rimokatoličkog do hrvatskog 1453–1971*. Београд: Институт за савремену историју, 2020.

Prvoslav T. Radić

THE ROLE OF THE SERB ELITE IN THE CREATION OF THE LINGUISTIC-POLITICAL CONSTRUCT “SERBO-CROATIAN LANGUAGE”

With special regard to J. Skerlić and A. Belić as advocates of the Yugoslav idea

After the adoption of the Serb language (the so-called Shtokavian) as a literary language among Croats under the Illyrian movement of the 1830s, namely after the establishment of a shared literary language for Serbs and Croats, the linguistic-political paradigm of a common „Serbo-Croatian” language was gradually accepted in Serb language studies. As a consequence, Serb language studies faced difficulties regarding crucial academic and theoretical issues, the effects of which would be felt to this day. A significant role in this was played by a part of the Serb philological elite in the 19th and 20th centuries, who opted for the Yugoslav idea. Consequently, the Yugoslav-oriented Serb linguists rejected the Miklošič-Karadžić theory about the Serb language („Shtokavian”) and the Croat language („Chakavian”) as different languages, adjusting their linguistic approach to the newly set ideological goals. Moreover, the adoption of the Yugoslav idea involved, both then and later, mostly a condescending and flattering approach to the Croats (and even Europe), and concessions to the detriment of Serb academic and national interests, for reasons that were not always entirely clear.

As good examples of the sophisticated Serb collaboration with the Yugoslav ideology we may cite some parts of Jovan Skerlić's and Aleksandar Belić's theories. Fascinated by the idea that it was necessary to create an even more uniform literary language for Serbs and Croats (including even Slovenians), Skerlić launched immediately before World War I a survey on the literary language, proposing the Ekavian speech and Latin alphabet as the unifying factors of a new, more unified literary language. In this respect, Belić's study *Srbija i južnoslovensko pitanje* (*Serbia and the South Slavic Issue*), published at the height of the war (1915), served as a kind of a political manifesto aimed at the unification of Serbs, Croats and Slovenians, where the author tried to frame the language issue as the guiding idea of the Yugoslav political enterprise.

Keywords: Serb language, „Serbo-Croatian” linguistic construct, Yugoslav ideology, linguistic-political studies, Jovan Skerlić, Aleksandar Belić.

АНТРОПОНИМИ ДВЕЈУ ЛЕСКОВАЧКИХ ГЕНЕРАЦИЈА (КОМПАРАТИВНИ ПРИСТУП)

Предмет рада су лична имена двеју генерација у временском распону од десет година. Грађа за језичку обраду ексцерпирана је из матичних књига Економске школе у Лесковцу. У раду ће бити извршена компаративна анализа антропонима (личних имена) генерације која је уписала поменућу школу током школске 2008/2009. године (рођени 1993. године) и генерације која је уписана школске 2018/2109. (рођени 2003. године). Циљеви рада су да се на ексцерпираним узорку спроведе семантичко-мотивациона и структурно-творбена анализа, да се утврди фреквентност имена у првој и у другој генерацији и да се упореде ова два антропонимска система. Анализом антропонима двеју генерација покушава се доћи до одговара на питања: колико се антропонимски систем променио за десет година, до каквих је померања дошло и због чега је дошло до тих промена.

Кључне речи: српски језик, антропоними, лично име, Лесковац.

1. Увод

Лична имена одувек су предмет интересовања лингвиста. У српској филологији занимање за лична имена показао је и Вук Караџић, а у новијој ономастици антропонимија заузима важно место пре свега захваљујући радовима Милице Грковић. Њен *Речник личних имена код Срба* незаобилазна је полазна литература за све који се баве антропонимијом, те ће и за нас бити главни извор на основу којег вршимо поделу антропонима. Значајни су и речници В. Михајловића, В. Лазаревића, М. Шимундића. Велики је број радова о антропонимима у српском језику, а посебно су се њима бавили С. Стијовић, М. Шћепановић, Љ. Ћирић, Н. Богдановић.

Антропонимски систем је подложен промени, посебно у делу који се тиче женских имена. Динамика се у антропонимији манифестује двојако: на нивоу конкретне јединице и на нивоу система. Први случај имамо онда када се незванично име осамостали и постане званично (нпр. *Маја* према *Марија*). Антропонимски систем пак има своје језгро, имена која се понављају, која чине традиционални репертоар и обезбеђују његову стабилност,

¹ radovanovic.danijela@ekonomskale.edu.rs

на једној страни, и периферију са именима која излазе из употребе, која губе популарност, на другој страни (KNAPPOVÁ 1989: 72). У раду ћемо имена која су онедавно део српског ономастикона посматрати као модерна имена.

2. Теоријско-методолошке основе истраживања

2.1. О подели личних имена

Различити аутори су у својим радовима давали поделе антропонима (А. Пецо, М. Грковић, М. Шћепановић, Љ. Ћирић), а ми ћемо у раду користити следећу поделу:

1. имена *словенског порекла* наслеђена из општесловенске језичке заједнице;
2. имена *несловенског порекла* и
3. *хибридна* имена (имена са једним словенским језичким елементом, као што је нпр. име *Томислав*).

Имена несловенског порекла, према томе на који начин и у које време су улазила у српски ономастикон, можемо поделити на:

1. *хришћанска*, при чему под хришћанским подразумевамо сва имена која су се усталила у народу по прихватању хришћанства, па се тако у оквиру ових могу наћи имена која су према свом пореклу *грчка, латинска* или *хебрејска*. Таква су нпр. имена: *Аранђел, Марко, Лука, Димитрије*;
2. *европска* имена, као што су *Саша, Моника, Жаклина, Тања*;
3. *модерна* имена, као што су *Ена, Мина, Ема, Лана, Леа* (углавном двосложна имена која су онедавно део српског ономастикона).

Према творбеној структури имена можемо поделити на:

1. монолексемна (неизведена) каква су нпр. имена *Вук, Дуња*;
2. изведена: *Милица, Драган, Бошко*;
3. сложена, у оквиру којих разликујемо три подгрупе:
  - а) двотематска (она која имају две основе): *Миодраг, Братислав*;
  - б) сложена имена са префиксом: *Предраг, Обрад*;
  - в) имена сложена са негацијом: *Ненад, Небојша*.

2.2. Методологија истраживања

Истраживањем су обухваћена имена 366 ученика, која су преузета из матичне евиденције Економске школе у Лесковцу. Од поменутог броја, 191 ученик је из генерације рођене 1993. године, генерација ученика уписана школске 2008/2009. (у даљем тексту: *прва генерација*) и 175 ученика из генерације рођене 2003, који су уписани школске 2018/19. (у даљем тексту: *друга генерација*).

Семантичко-мотивационом анализом биће обухваћена само имена словенског порекла. Словенска имена у својој основи имају разумљиве словенске речи које су имале своју симболику (МАРОЈЕВИЋ 1984: 185). Мушка словенска имена су посведочена у најстаријим словенским споменицима, за разлику од женских. Разлози за то су изванјезичке природе и тичу се углавном друштвеног положаја жена. Зато се, како тврди Радмило Маројевић, за мали број женских имена може са сигурношћу рећи да су прасловенска (МАРОЈЕВИЋ 1984: 185).

Један од циљева рада је и регистравање, односно сагледавање промена у антропонимском систему (уколико је до њих дошло). Временски распон од десет година је кратак, посебно ако се узме у обзир чињеница да у посматраном периоду није дошло до значајнијих друштвено-политичких промена, те су фактори који утичу на одабир имена, а тичу се ванјезичке стварности, занемарљиви. Остаје једино помодни моменат који је актуелан у свако доба, а везује се за жељу родитеља да се детету да неко необично име или име које је посебно актуелно у том тренутку. Данас су сва модерна имена кратка, обично двосложна, као што су нпр. имена *Ена*, *Нађа*, *Тара* и могу се уклопити не само у српски него и у ономастикон других европских или светских земаља. Овакав одабир имена може бити мотивисан и све чешћим контактима са иностранством.

Антропоними ће најпре бити анализирани унутар посматраних. Анализом ћемо обухватити мушка и женска имена. Од тога су 124 женска и 64 мушка имена у првој, односно 124 женска и 51 мушко име у другој генерацији. Намера нам је да на основу посматраног узорка:

- утврдимо који су антропоними најфреквентнији у првој, односно другој генерацији;
- посебно издвојимо оне антропониме који се у другој генерацији појављују као нови;
- представимо колики је удео словенских, односно несловенских имена у свакој генерацији и који творбени обрасци преовлађују;
- маркирамо значајнија померања која се тичу фреквентности неког имена;
- утврдимо да ли су померања изразитија у систему мушких или женских имена;
- да ли се битно мења однос словенских према несловенским именима;
- извршимо компаративну анализу антропонима двеју генерација.

Резултати истраживања биће приказани табеларно и графички.

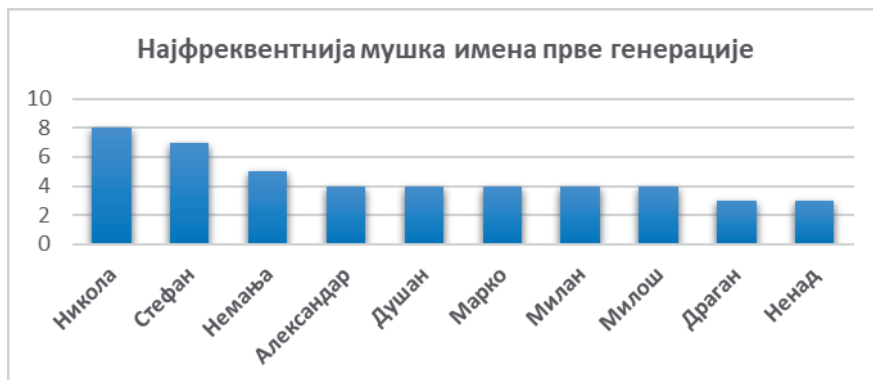
3. Резултати истраживања и дискусија

3.1. Семантичко-мотивациона анализа мушких имена прве генерације

Укупан број ученика који су обухваћени анализом је 191 из прве генерације. Најпре дајемо преглед свих мушких имена, а онда и поделу мушких

имена према пореклу. Прикупљена су укупно 64 лична мушка имена, од тога 26 различитих антропонима.

Слика 1. Фреквентност мушких имена прве генерације

У групи мушких имена прве генерације према пореклу препознају се словенска и несловенска имена.

Табела 2. Преглед мушких имена према пореклу (прва генерација)

<i>Имена словенског порекла</i>		<i>Имена несловенског порекла</i>	
Владан	Милорад	Алекса	Марко
Владимир	Милош	Александар	Мартин
Дејан	Миљан	Анрија	Никола
Драган	Миодраг	Димитрије	Саша
Душан	Немања	Јован	Стефан
Зоран	Ненад	Костадин	
Милан	Предраг	Лазар	

Слика 2. Порекло мушких имена прве генерације

На основу графичког приказа јасно је да у групи мушких имена прве генерације благу превагу односе имена словенског порекла (54% словенских према 46% несловенских мушких имена).

С обзиром на чињеницу да су нека од ових имена наслеђена још из прасловенске језичке заједнице, поменућемо значења њихових мотивних речи, које су се могле односити на пожељне особине које дете треба да поседује, жељу родитеља да дете буде заштићено, али је мотивна основа могла бити и неки од апстрактних појмова. Ова имена била су дакле лексичко-семантички мотивисана и „у њиховој структури су биле резумљиве словенске речи које су имале своју симболику” (МАРОЈЕВИЋ 1984: 185). Тако су се мушка имена *Владан* и *Владимир* доводила у везу са жељом да се има власт, име *Драган* да особа којој је такво име наденуто буде драг, док би име *Предраг* требало да означи највећи могући степен те особине. Имена типа *Милан*, *Милорад*, *Милош*, *Миљан*, с обзиром да у својој основи имају корен *мил-* требало би да асоцирају на нешто мило. Име *Зоран* доводи се у везу са именицом зора, а са апстрактним појмом доводи се у везу и лично име *Душан*. Милица Грковић за име *Душан* у свом *Речнику личних имена* каже да је изведено од именице *душа*, али као другу могућност износи да није искључено да се име повезивало са празником *Духови* (ГРКОВИЋ 1977: 85). За имена *Ненад* и *Немања* верује се да су давана као заштитна имена, а име *Дејан* доводи се у везу са старим словенским глаголом *дејати*, што значи радити, па би, према том тумачењу, значило онај који је радан.

Сва несловенска мушка имена припадају подгрупи хришћанских мушких имена, тј. оних имена које су Словени прихватили са хришћанством, иако међу њима има оних која су хронолошки старија, као што је нпр. мушко име *Александар*, које је иначе грчког порекла. Тако смо и хипокористик од истог имена (*Саша*) сврстали у групу несловенских, али европских хришћанских имена, иако је и питању руски хипокористични облик за име *Александар* и под утицајем руске културе и језика постаје део антропонимског система српских мушких имена. Занимљиво је да се у нашој средини ово име даје и као женско, али у нашој грађи потврђено је само као мушко име. Већина имена су заправо календарска и везују се за Библију. Узорак за мушка имена је мали, јер у генерацији има много више девојчица него дечака, али оно што се може приметити је да је већи број мушких имена словенског порекла.

Као најфреквентније у овој генерацији показало се име *Никола*, које се појављује 8 пута, затим следи име *Стефан* (7); *Немања* (5); а онда имена *Александар*, *Душан*, *Марко*, *Милан*, *Милош* (4). Нека имена не губе на актуелности. Такво је на пример име *Милош*, за које Милица Грковић каже да је, поред имена *Радослав*, било међу најчешћим мушким именима у 14. веку (ГРКОВИЋ 1984: 214).

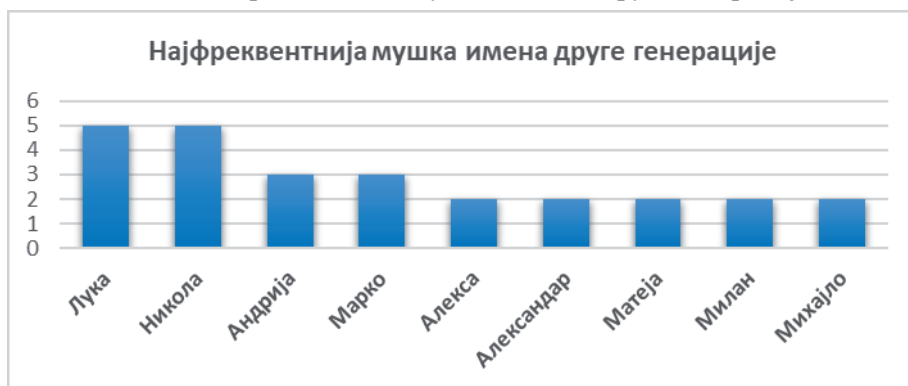

3.2. Семантичко-мотивациона анализа мушких имена друге генерације

У другој генерацији приметно је мањи број дечака, па тако и мушких имена, али су она далеко разноврснија у односу на прву генерацију.

Из друге генерације издвојен је 51 мушки антропоним, а од тог броја 34 различита, што упућује на закључак да је у другој генерацији у већој мери заступљена разноврсност у одабиру имена, тј. да се систем допунио новим антропонимима.

Слика 3. Фреквентност мушких имена друге генерације

Задржавамо принцип поделе који смо применили у анализи антропонима прве генерације. Најпре наводимо поделу антропонима према семантичко-мотивационом критеријуму:

Табела 3. Преглед мушких имена према пореклу (друга генерација)

<i>Имена словенског порекла</i>		<i>Имена несловенског порекла</i>		<i>Хибридна имена</i>
Богдан	Жарко	Алекса	Лука	Јанко
Борис	Милан	Александар	Марјан	Јовица
Бранислав	Немања	Андреа	Марко	
Братислав	Огњен	Андреја	Матеја	
Вељко	Предраг	Андрија	Михајло	
Вук	Страхиња	Андрија	Никола	
Горан		Ђорђе	Петар	
Душан		Јован	Стефан	

Слика 4. Порекло мушких имена друге генерације

У групи имена друге генерације за нијансу су заступљенија имена несловенског у односу на имена словенског порекла (50% према 44%), а издвајају се и два хибридна имена.

Приметно је да се једно мушко име појављује у више варијанти: *Андреа*, *Андреја*, *Андрија*, *Андриа*, а појављивање неколико ликова овог имена, између осталог за последицу има да се име *Андреа* појављује и као мушко и као женско име у овој генерацији.

У групу хибридних имена, са несловенском основом и словенским суфиксом могу се убројити имена:

Јанко (*Јан* и словенски суфикс *-ко*),

Јовица (несловенска основа и хипокористични суфикса *-ица*).

Осврнућемо се на мотивно значење имена о којима није до сада било речи.

Име *Вук* је по речима Милице Грковић „општесловенска реч индоевропског порекла од најстаријих времена узета за лично име у словенској заједници”. Име је дакле деапелатив од апелатива *вук* и убраја се у групу заштитних имена са магијским значењем, односно доводи у везу са примитивним веровањима да се давањем имена опасне животиње застрашују зли духови, након чега они више никако детету не би могли наудити (ГРКОВИЋ 1977: 59). Како иста ауторка наводи (ГРКОВИЋ 1986: 57), лично име *Вук* посведочено је у средњовековним документима свих словенских народа.

Име *Богдан* значи онај који је дат од бога (сложено од именице *бог* и трпног придева *дат*). Милица Грковић га сматра преводом грчког имена *Теодор* (ГРКОВИЋ 1977: 38). Поједини аутори, међутим, сматрају да је *Богдан* старо словенско претхришћанско лично име од псл. *bogodań / *bogъdanъ, и одбацују претпоставку да је име превод грчког имена *Theodotos* 'дат од бога' (ЖУГИЋ 2016: 98).

Име *Борис* сматра се скраћеним обликом сложеног словенског имена *Борислав* (ГРКОВИЋ 1984: 42) и доводи се у везу са борбом. Иначе, веома је често у руској ономастици.

Име *Братислав* у вези је са терминологијом сродства, а *Бранислав* се доводи у везу са особином храбрости, на шта асоцира корен глагола *брани-ти* у првом делу композита.

Вељко се, према семантици основе, везује за придев *велик*, па је мотив за давање таквог имена могао бити жеља родитеља да онај ко носи ово име поседује баш ту особину.

Име *Горан* доводи се у везу са именицом *гора*, *Жарко* са именицом *жар*, односно са ватром, као уосталом и име *Огњен*, које има функцију заштитног имена, а за име *Страхиња* мотивна реч је именица *страх*.

3.3. Семантичко-мотивациона анализа женских имена прве генерације

У првој генерацији има укупно 127 женских имена, од којих 39 засебних антропономских јединица.

Као најфреквентније у систему издваја се женско име *Јелена* (18 пута), затим следе *Милица* и *Марија* (13 пута) и *Александра* (11 пута), име *Драгана* (7), *Јована* (6) и *Катарина* (5).

Слика 5. Фреквентност женских имена прве генерације

У првој генерацији женских имена доминарају имена несловенског порекла у односу на имена словенског порекла. Имена несловенског порекла чине 64% нашег узорка, имена словенског порекла 26% посто, а 10 % је хибридних имена.

О словенским женским именима која према себи имају одговарајуће мушке облике, од којих су могла настати додавањем суфикса *-а*, *-ица* или *-ена* на основу *мил-*, о чијем значењу је већ било речи, овом приликом неће бити говора, јер је у основи иста мотивна реч. Таква су женска имена: *Бранкица*, *Горица*, *Драгана*, *Душица*, *Милена*, *Милица*, *Миљана*.

Табела 4. Преглед женских имена према пореклу (прва генерација)

Имена словенског порекла	Имена несловенског порекла		Хибридна имена
Бранкица	Александра	Маја	Сашка
Горица	Ана	Марија	Аница
Даница	Андријана	Маријана	Мирјана
Драгана	Анђела	Мина	Анђелка
Душица	Анита	Моника	
Милена	Валентина	Наталија	
Милица	Вања	Наташа	
Миљана	Дијана	Нина	
Стојанка	Жаклина	Сандра	
Тијана	Јелена	Сања	
	Јована	Сузана	
	Катарина	Тамара	
	Кристина		

Слика 6. Порекло женских имена прве генерације

У основи имена *Тијана* је придев *тих(а)*, а корен имена *Стојанка*, у чијој је основи глагол, значењски се доводи у везу са нечим постојаним (мушко име *Стојан* у овој генерацији није забележено).

Име *Даница* у *Речнику личних имена* Милице Грковић означено је као „опшесловенски назив за јутарњу звезду узет за лично име”. Уз то стоји напомена да је могуће да је *Даница* била астрална богиња словенског пантеона (ГРКОВИЋ 1977: 241). Ако ово имамо на уму, онда можемо закључити да је име *Даница* од космонима постало лично женско име.

Женска имена несловенског порекла можемо поделити на мање подгрупе: хришћанска, европска, модерна.

Табела 5. Преглед несловенских женских имена према пореклу (прва генерација)

<i>Хришћанска</i>	<i>Европска</i>	<i>Модерна</i>
Александра	Анита	Мина
Ана	Вања	Нина
Андријана	Дијана	
Анђела	Жаклина	
Валентина	Маријана	
Јелена	Моника	
Јована	Наташа	
Катарина	Сандра	
Кристина	Сања	
Марија	Маја	
Наталија		
Сузана		
Тамара		

У групи женских имена несловенског порекла доминирају хришћанска (52%), затим следе европска (40%) и модерна (8%). Дакле, међу женским антропонимима влада већа разноврсност и систем женских антропонима подложнији је променама у поређењу са системом мушких антропонима.

Хибридна (имена са несловенском основом и словенским суфиксом): *Сашка, Аница, Мирјана, Анђелка*.

Ова четири имена издвојили смо као хибридна, јер у основи имају несловенску реч и словенски суфикс, мада име *Сашка* у основи има хипокористик који је преузет из руског језика. Разлог томе је што је *Саша* хипокористик од имена *Александар*, а име *Александар* сврставамо у несловенска хришћанска имена. Имена овога типа су према Маројевићу творбено-семантички немотивисане речи, што сматрамо додатним разлогом да их сврстамо у посебну групу. Он за примере таквих имена (за која експлицитно не употребљава термин хибридна) наводи имена: *Иванко, Томица* (МАРОЈЕВИЋ 1984: 186).

Слика 7. Порекло несловенских женских имена прве генерације

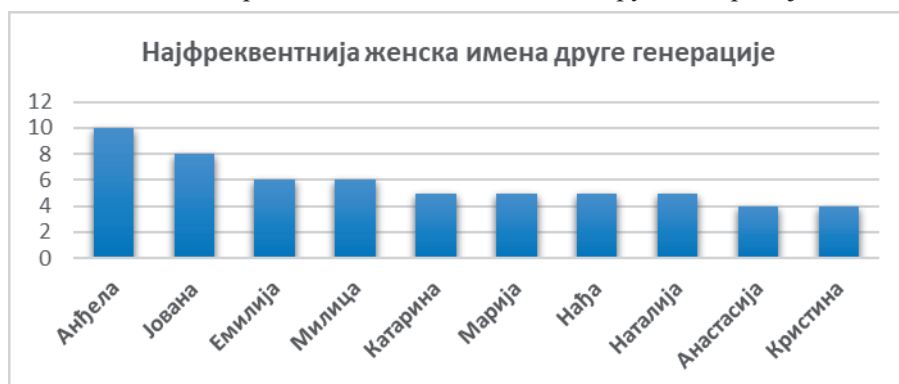

3.4. Семантичко-мотивациона анализа женских имена друге генерације

У другој генерацији су 124 женска имена, од тога 53 засебне антропонимске јединице.

Најфреквентије име друге генерације је *Анђела* (10), затим следе *Јована* (8), *Милица* и *Емилија* (6), *Марија*, *Нађа*, *Наталија* и *Катарина* (5). Име *Јелена* појављује се свега три пута, што је значајно померање овог имена од центра ка периферији, јер је се у првој генерацији појављује чак 18 пута, а ову врсту померања региструјемо и код имена *Александра* (11:1), као и код имена *Драгана* (7:1). Мање је фреквентно и име *Марија*, као и име *Милица*, а антропонимски систем допуњује се неким новим женским именима као што су: *Нађа*, *Леа*, *Сара*, *Теодора*, *Ива*, *Мина*, која ћемо из тог разлога третирати као модерна. Ова имена су модерна за испитивани период, али су нека од њих заправо стара хришћанска (*Теодора*, *Сара*, *Мина*).

Слика 8. Фреквентност женских имена друге генерације

У другој генерацији још је упечатљивија доминација женских имена несловенског у односу на женска имена словенског порекла (75% према 21%), што значи да у поменутом десетогодишњем периоду постоји тенденција да родитељи чешће бирају несловенско женско име.

Као два хибридна имена из ове генерације издвајају се имена *Николија* и *Анђелија* (од несловенске основе и словенског суфикса).

Табела 6. Преглед женских имена према пореклу (друга генерација)

<i>Имена словенског порекла</i>	<i>Имена несловенског порекла</i>			<i>Хибридна имена</i>
Бојана	Александра	Ива	Марика	Анђелија Николија
Владана	Ана	Ивана	Марта	
Даница	Анастасија	Јана	Меланија	
Драгана	Андреа	Јелена	Мина	
Дуња	Андријана	Јована	Нађа	
Јасна	Анђела	Јулија	Наталија	
Мила	Ања	Катарина	Сандра	
Милица	Вања	Кристина	Сања	
Миљана	Дамјана	Леа	Сара	
Мирослава	Дијана	Маја	Софија	
Тијана	Димитра	Мајда	Тамара	
	Емилија	Марија	Тања	
	Емина	Маријана	Теодора	

Слика 9. Порекло женских имена друге генерације

Међу несловенским женским именима друге генерације најбројнија су она која су хришћанског порекла.

Табела 7. Преглед несловенских женских имена према пореклу (друга генерација)

<i>Хришћанска</i>		<i>Муслиманска</i>	<i>Европска</i>	<i>Модерна</i>
Александра	Јулија	Емина	Дијана	Ања
Ана	Катарина		Маја	Вања
Анастасија	Кристина		Сандра	Ива
Андреа	Марија		Сања	Јана
Андријана	Марика		Тања	Леа
Анђела	Марта			Мајда
Дамјана	Меланија			Мина
Димитра	Наталија			Нађа
Емилија	Софија			
Ивана	Тамара			
Јелена	Теодора			
Јована	Сара			

У оквиру групе имена несловенског порекла: 62% односи се на хришћанска, 14% на европска, 22% на модерна и 2% на муслиманска.

Слика 10. Порекло несловенских женских имена прве генерације

3.5. Структурно-творбена анализа мушких имена прве генерације

За потребе разврставања грађе применићемо већ усвојену поделу на основна (моноксемна), скраћена имена, изведена и сложена имена.

Од 14 словенских мушких имена, већина припада групи изведених имена, основних (моноксемних) нема, а свега је неколико примера за сложена.

Изведена су мушка имена:

Владан (словенски основа *влад-* и суфикс *-ан*);

Дејан (основа *деј* и суфикс *-ан*);

Драган (од основе *драг* и суфикса *-ан*);
Душан (основа *душ-* или *дух-* + наставак *-ан*)²;
Зоран (изведено од основе *зор* из имена *Зоривој* или *Зорислав* помоћу суфикса *-ан*);
Милан (од корена *мил* и суфикса *-ан*);
Милош (од корена *мил* додавањем суфикса *-ош*) (Клајн 183);
Миљан (од основе *миљ(а)* + суфикс *-ан*).

Најфреквентији у грађењу мушких личних имена је суфикс *-ан*, док се суфикс

-ош појављује у само једном примеру. Радмило Маројевић наводи име *Милош* за пример како је некадашњи хипокористик постао право име (МАРОЈЕВИЋ 1984: 186) и притом констатује да су тако настала многа мушка и женска имена.

Када говоримо о суфиксу *-ан*, Клајн га издваја као „важан суфикс у грађењу мушких личних имена који је првобитно био хипокористичан, какав је и данас у *Вукан*, *Владан*, *Микан*, *Мићан*, али су многа од тих имена стекла такву учесталост да су потиснула првобитне дуже облике: *Зоран*, *Милан*, *Бојан*” (КЛАЈН 2003: 38).

Сложена имена у нашој грађи:

Владимир (сложено име од двеју словенских основа: *влад-* и *мир-*);
Милорад (сложено име од двеју словенских основа: *мил-* и *рад-*);
Миодраг (сложено име од двеју словенских основа: *мио* и *драг*: ономастичка сраслица настала простим срастањем основа);
Предраг (префикс *пре-* и основа *драг-*, суперлатив придева *драг*).
Имена настала негацијом: *Ненад* и *Немања*.

У другој генерацији број изведених имена двоструко је већи од броја сложених имена.

3.6. Структурно-творбена анализа мушких имена друге генерације

Према творбеном критеријуму међу наведеним именима издвајају се основна, изведена, скраћена и сложена.

По творбеној структури:

Основна имена: *Вук*.

Скраћена имена: *Борис* (од старог сложеног словенског имена *Борислав*).

Изведена:

Вељко (основа *вељ(а)* и суфикс *-ко*);

Горан (основа *гор-* и суфикс *-ан*);

Душан (основа *дух* или *душ* и суфикс *-ан*);

² За ово име Милица Грковић у свом *Речнику личних имена* износи и могућност да је настало од назива празника *Духови*.

Жарко (основа *жар-* и суфикс *-ко*);
Милан (основа *мил-* и суфикс *-ан*);
Огњен (*огњ* + *-ен*, мотивна реч *огањ*);
Страхиња (од основе *страх* + суфикс *-иња*);
Јанко (основа *Јан-* и суфикс *-ко*);
Јовица (основа *Јов-* и суфикс *-ица*).

Сложена имена:

У оквиру сложених имена издвојићемо три групе: двотематска сложена имена, имена сложена са префиксом и имена сложена са негацијом.

У двотематска мушка словенска имена спадају:

Бранислав (од двеју словенских основа *бран-* и *слав-*);
Братислав (од двеју словенских основа *брат-* и *слав-*).

И у првом и у другом примеру две основе повезује спојни вокал *и*.

Мушка словенска имена сложена са префиксом: *Предраг* (сложено од префикса *пре-* и основе *драг*).

Мушка имена са негацијом: *Немања*.

3.7. Структурно-творбена анализа женских имена прве генерације

Сва женска имена словенског порекла ове генерације су изведена. Творбеној анализи словенских имена придружујемо и имена са несловенском основом и словенским суфиксом, каква су нпр. *Аница* и *Анђелка*.

Изведена имена из наше грађе настала су:

- суфиксом *-ица*: *Бранкица*, *Даница*, *Душица*, *Милица*, *Горица*, *Аница* (*Ан(а)* и суфикс *-ица*);
- суфиксом *-а*: *Драгана* (од мушког имена *Драган*), *Миљана* (од мушког *Миљан*);
- суфиксом *-ка*: *Стојанка* (од мушког имена *Стојан*), *Анђелка* (основа *анђел-* и суфикс *-ка*), *Сашка* (основа *Саш-* и суфикс *-ка*);
- суфиксом *-ана*: *Тијана* (од основе *тих* + суфикс *-ана*, где се губи *х* и развија *ј*);
- суфиксом *-ена*: *Милена* (од корена *мил-* и суфикса *-ена*);
- суфиксом *-јана*: *Мирјана*.

Најпродуктивнији у грађењу женских личних имена прве генерације је суфикс *-ица*, за који Стевановић тврди да спада „међу најпродуктивније наставке у српскохрватском језику” (СТЕВАНОВИЋ 1986: 524).

Суфикс *-ка* је у примерима *Стојанка*, *Анђелка*, *Сашка* моциони суфикс. Овај суфикс Клајн убраја у најважније моционе суфиксе, а као пример моционог *-ка* наводи и женска имена као што су *Јованка*, *Стојанка*, *Душанка* итд. (КЛАЈН 2003: 133).

Напомињемо да би се за имена *Драгана* и *Миљана* могло рећи и да су изведена суфиксом *-ана* уколико се за мотивну реч не узимају мушка имена *Драган* односно *Миљан*. Клајн истиче да су популарности имена са овим за-

вршетком „сигурно допринела и страна женска имена као *Татјана, Сузана, Маријана* итд.” (КЛАЈН 2003: 40).

Ради прегледности посебно наводимо изведена женска имена: (словенска и хибридна): *Бранкица, Даница, Милица, Горица, Драгана, Стојанка, Тијана, Милена, Аница, Анђелка, Сашка, Мирјана*.

Творбеном анализом обухватили смо и имена *Анђелка, Аница, Сашка* и *Мирјана*, чија основа није словенског порекла, али су постала део српског ономастикона као сасвим прилагођена, можда зато што су изведена типично словенским суфиксима. Име *Сашка* је хипокористичког порекла.

Јасно је да у процесу творбе женских имена доминира један творбени образац – суфиксација.

3.8. Структурно-творбена анализа женских имена друге генерације

У основна имена спадају:

Дуња (од фитонима *дуња*, као деапелатив);

Јасна (конверзијом, тачније супстантивизацијом од *придева*);

Мила (конверзијом од *придева мила*)³.

Извођењем су добијена имена:

Тијана (основа *тих* и суфикс *-ана* са фонолошком променом: губљење сугласника *х* и замена сонантом *ј*);

Владана, Бојана, Драгана, Миљана (суфиксом *-а* од *Владан, Бојан, Драган*);

Даница, Милица добијена су додавањем суфикса *-ица* на основе *дан-*, односно *мил-*).

Николија, Анђелија (додавањем суфикс *-ија*).

Сложена имена: *Мирослава*.

4. Закључне напомене

Компаративном анализом антропонима посматраних двеју генерација утврдили смо да је у првој генерацији најфреквентније лично мушко име *Никола*, а у другој такође *Никола*, са којим је по фреквенцији појављивања изједначено и име *Лука*, што значи да ово мушко име не губи на својој популарности. Име *Лука*, које је у другој генерацији међу најфреквентнијим именима, не појављује се пак у првој генерацији. Када су у питању женски антропоними, ту се могу уочити извесна померања. Та померања тичу се пре свега женских имена: *Јелена, Марија, Александра, Драгана*. Име *Јелена*, које се у првој генерацији појавило чак 18 пута, у другој ће се појавити свега три пута; име *Александра*, које се у првој генерацији појављује 11 пута,

³ Име *Мила* могло је настати и скраћивањем од неког сложеног женског имена у чијем је првом делу композита основа *мил*, нпр. *Миосава*.

у другој се појављује само једанпут; име *Марија* 13 пута у првој, 5 пута у другој; *Драгана* 7 пута у првој, а једанпут у другој. Ова имена губе популарност, а систем се допуњује неким новим модерним женским имена, углавном краћим (двосложним) као што су нпр. *Ива, Нађа, Сара, Мина, Леа*. У другој генерацији као најфреквентније женско име издваја се име *Анђела*.

У групи мушких личних имена прве генерације благу превагу односе имена словенског порекла (54% словенских према 46% несловенских). Сва словенска мушка имена прве генерације припадају подгрупи хришћанских, док хибридни имена у овој генерацији нема. У другој генерацији су нешто заступљенија имена несловенског порекла у односу на имена словенског порекла (50% према 44%), а забележена су и два хибридна имена. Када смо говорили о фреквенцији личних имена, закључили смо да у групи мушких имена нема битних промена, а промене смо маркирали у систему женских имена. То ће важити и за критеријум поделе према пореклу. Најпре се може уочити да је знатно већи удео несловенских него словенских имена (и у првој и у другој генерацији) у односу на мушка имена. У првој генерацији 64% женских имена је несловенског, а свега 26% словенског порекла, док је удео оних која смо издвојили као хибридна 10%. У групи несловенских имена 52% чине хришћанска, 40% европска и 8% је модерних. У другој генерацији је још упечатљивија доминација имена несловенског порекла (75%); 21% су словенска, а 4% чине хибридна женска имена. У оквиру групе несловенских женских имена 62% су хришћанска, 14% европских, 22% модерна и 2% муслиманска. У овој генерацији већину имена чине несловенска хришћанска имена, а проценат модерних имена се повећао у односу на прву генерацију. На основу напред наведених података закључујемо да је женски антропонимски систем разноврснији, највероватније зато што је и подложнији променама, а мушки се показује као традиционалнији.

Структурно-творбена анализа личних имена упућује нас на закључак да је у ексцерпираној грађи највећи број изведених имена, како мушких тако и женских, а међу женским именима готово да и нема сложених, осим имена *Мирослава*, које смо забележили у другој генерацији. Најпродуктивнији суфикс за извођење мушких имена је суфикс *-ан*, а за извођење женских имена то су суфикси: *-а, -ана, -ка, -ица*.

Цитирана литература

- ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна. „SH. ARZAN, ARZOVAN, RZAN.“ *Јужнословенски филолог XLVI* (1990): стр. 63–68.
- ГРКОВИЋ, Милица. „Неке нове појаве у српској антропониимији.“ *Ономатолошки прилози*, књ. 5 (1984): стр. 211–215.
- ГРКОВИЋ, Милица. *Речник имена бањског, дечанског и призренског властелинства у XIV веку*. Београд: Народна књига, 1986.

- ГРКОВИЋ, Милица. *Речник личних имена код Срба*. Београд: Вук Караџић, 1977.
- ЖУГИЋ, Радмила. „Лична имена у микротопонимији јабланичког краја.“ *Годишњак за српски језик* бр. 14 (2016): стр. 95–113.
- КЛАЈН, Иван. *Творба речи у савременом српском језику* књ. II. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Матица српска и Институт за српски језик САНУ, 2003.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмиле. „Словенски антропоними.“ *Ономатолошки прилози*, књ. 5 (1984): стр. 183–195.
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило. *Савремени српскохрватски језик I*. Београд: Научна књига, 1986.
- КНАРПОВА́, Miloslava. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha: Československá akademie věd, 1989.

Danijela Z. Radovanović

ANTHROPONYMS OF TWO LESKOVAC GENERATIONS (A COMPARATIVE APPROACH)

The subject of this paper is proper names of two generations within a timespan of 10 years. The materials have been excerpted from registry records of the Leskovac School of Economics «Đuka Dinić». In the paper, a comparative analysis of the anthroponyms (personal given names/surnames) of the generation enrolled at the school in the year 2008/2009 (born in 1993) and the generation enrolled in 2018/2019 (born in 2003) will be performed. The aims of the paper are to conduct a semantic-motivational and structural-derivational analysis, and then determine the frequency of names among the first and the second generation of students and compare the two anthroponymic systems — that is, to summarize how much the anthroponymic system has changed in the last ten years, the sort of alterations that have been made and the nature thereof.

Key words: Serbian language, anthroponyms, personal name, Leskovac.

ЈУЖНОСЛОВЕНСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У НАСТАВНОЈ ПРАКСИ: НАЦРТ ИСТРАЖИВАЊА

Сплет друштвено-историјских и књижевних прилика након распада СФРЈ-е интензивирао је раслојавање и дезинтеграцију бивших југословенских република. Довољна временска дистанца омогућава да се поузданије преиспитају промене које су наступиле и скицирају оне које су још увек актуелне. У уводном делу рада указано је на застој компаративних изучавања јужнословенских књижевности који се манифестује, између осталог, и у виду непостојања чврстих теоријско-методолошких полазишта. Размотрен је статус јужнословенске компаратистике на студијама националне филологије у Србији кроз последњу акредитацију. На крају рада изнет је елаборат који би, у апликативној фази, требало да омогући поузданији и систематичнији увид у присуство јужнословенских књижевности у (пост)југословенском контексту и то кроз следеће аспекте: наставни програми, уџбеничка литература, методичка литература, односно научна мисија у целини.

Кључне речи: јужнословенска компаратистика, наставни програми, уџбеници, методичка литература, научна мисија.

1. Јужнословенска компаратистика између кризе и нових перспектива

Зачеци писане речи међу Јужним Словенима обично се везују за ћирилометодијевску традицију, из које се „постепено развило неколико међусобно тијесно повезаних, испреплетаних, често сасвим сраслих, готово неразлучивих књижевних целина” (ТУТЊЕВИЋ 2011: 11). Верска припадност, регионалне особености и државна идеологија препознати су као кључни узроци процеса сједињавања и разједињавања. Конституисање и раслојавање књижевних идентитета у оквиру јужнословенске литерарне заједнице вршено је по различитим основама: на подлози сопствене националне свести и сопственог језика (нпр. македонска, муслиманска (бошњачка) или црногорска књижевност), на комбинацијама идентитета националне, језичке, државне и регионално-покрајинске природе (нпр. српска књижевност

¹ s.simonovic-18487@gmail.com

у БиХ), што у крајњој линији доводи до различитих и противречних аргумената, а суштински сведочи о „темељном и дугорочном разграђивању и редистрибуцији једног вида књижевнокултурног идентитета” и „међусобне повезаности и прожимања које данас напросто није могуће разлучити и подијелити без кусура” (ТУТЊЕВИЋ 2011: 45–52).

Познато је да је идеја о компаративном изучавању јужнословенских/југословенских књижевности реактуелизовала крајем 70-их и почетком 80-их година XX века². Поред термина *јужнословенска компарати(ви)стика*, у радовима срећемо и друге називе: *југословенска компарати(ви)стика*, *регионална књижевна компаратистика*, *регионална компаративистика*, *интеркултурно изучавање књижевности*, *балканска компаратистика*, и др. Сви потоњи називи заправо обухватају изучавања онога што се именује као постјугословенске, регионалне, западнобалканске, односно јужнословенске књижевности. Свака научна област, па тако и јужнословенска компаратистика (и алтернативни термини), тежи да има дефинисан предмет проучавања, садржај и обим, метод, теорије и хипотезе, те низ посебних питања:

„Konkretno, istorija jugoslovenske književnosti bi pre svega trebalo da kaže šta tačno podrazumeva pod pojmom *jugoslovenska književnost* i da precizira da li o svom predmetu razmišlja u jedнини или u множини, као о југословенској књижевности или као о југословенским књижевностима. Она би такође требало да каже *које поједине националне књижевности улазе у састав те синтетичке цeline*, ма како се она звала, који су *књижевни и eventualно неки други критерији* на основу којих се одређује припадност овој књижевности, *jezički, teritorijalni или неки трећи, kakav је међуоднос ових књижевности*, како би се требало односити према *питанју канона, uticaja, жанрова, periodizacije*, који *појединачни piscи и која дела* представљају ову књижевност. Najзад, jedan од најважнијих задатака историје југословенске књижевности био би да *sistematsки priкаже evoluciju, nastanak и razvoj celine* коју представља југословенска књижевност као књижевност (или југословенске књижевности као такве).” (МАРЧЕТИЋ 2019: 42, kurziv S. S.).

Марчетић јасно наглашава да југословенска (југословенске) књижевност(и) са чисто књижевног, филолошког аспекта није постојала,

² Идеја је институционално подржана од стране Завода за знаност о књижевности и Одсека за југословенске језике и књижевности, те су на Филозофском факултету у Загребу организовани научни скупови у оквиру којих се дискутовало о конституисању засебне дисциплине и потенцијалним токовима, што је резултирало и објављивање четири зборника (*Компаративно изучавање југославенских књижевности*) у распону од 1983. до 1991, а највећа заслуга припала је Фрањи Грчевићу и Ернесту Фишеру. Деценију пред распад Југославије обележила је „компаратистичка перспектива међусобног супротстављања, суочавања југословенских књижевности” (МИТРОВИЋ 2017: 88). Једина катедра за компаративну југославистику у социјалистичкој Југославији била је у Осиеку (1981–1991), којом је руководио Јоже Погачник, док у постјугословенском периоду имамо само једну, и то на Филозофском факултету у Загребу – Катедру за поредбену повијест јужнословенских језика и књижевности, коју је утемељио Звонко Ковач (МАРЧЕТИЋ 2017: 104). Удео и учешће других катедри/универзитетских центара је такође значајан те би их требало подробије испитати.

док је са политичког и културолошког становишта заузимала значајно место. Под књижевношћу југословенског простора подразумевао се књижевни саобраћај, издавачка делатност, књижевне вечери, програми и награде и сл.; јавна сфера у Југославији била је прегледнија него данас будући да је приступ јавности био ограниченији у смислу препознатљивости високих културних домета (GVOZDEN 2019: 191, 193).

Југословенска књижевност је перципирана као интерлитерарна заједница српске и хрватске књижевности, за чије место се делимично изборила и словеначка књижевност, на шта упућују и радови поменутих зборника, али и низ касније насталих студија. Статус књижевности осталих народа и народности (македонска и муслиманска књижевност БиХ, црногорска) је периферан баш као и улога других народа Југославије (Албанаца, Мађара, Словака и др.) у контексту југословенског књижевног живота. Дакле, југословенска књижевност³ се практично поистовећивала са најмоћнијим ентитетима социјалистичке Југославије (српском и хрватском, делимично словеначком књижевношћу) који су представљали центре књижевног и културног живота. О јужнословенским књижевностима се говори у множини, према критерију поделе словенских језика, а осим књижевности југословенских народа ту се убраја и бугарска књижевност.

Крајем 70-их година XX века јављају се књижевноисторијски прегледи и историје националних књижевности (најпре у Хрватској, потом у Србији, а у Словенији је одвајкада негован такав приступ) уместо дотадашњих прегледа и избора⁴ из југословенске књижевности. Македонска, црногорска

³ А. Марчетић (2019: 43–46) се надовезује на теоријске претпоставке Светозара Петровића и експлицира четири концепта југословенске књижевности у социјалистичкој Југославији: (1) *унитаристички модел*: националне књижевности народа Југославије, пре свих српска и хрватска, представљају једну јединствену целину што имплицира да се поједине националне књижевности морају одрећи својих посебних идентитета у корист изградње југословенског књижевног идентитета; схватање никад није прихваћено, а јављало се „у тренуцима повишене југословенске еуфорије, као у илирском покрету или у годинама непосредно после Првог, односно Другог светског рата” (44), тумачено је као „израз централистичких тежњи највеће југословенске републике, Србије, односно као израз великосрпског хегемонизма” (44); (2) *плуралистички модел*: књижевности јужнословенских народа се тумаче као независне и самосталне целине, и то схватање је најраширеније прихваћено; (3) *филолошки модел*: заснован на принципима историјске књижевне науке у смислу да су југословенске књижевности различите али међусобно сродне националним традицијама (део су шире заједнице); (4) *југословенска књижевност као канон*: корпус најрепрезентативнијих дела из различитих националних књижевности; чува идеју о аутономности појединих националних књижевности и идеју југословенског заједништва; на нашим подручјима ова концепција се прећутно подразумевала, а експлицитно је заживела међу страним славистима. „У извесном смислу, могло би се рећи да у социјалистичкој Југославији није било историје југословенских књижевности зато што није било праве, књижевне историје књижевности.” (МАРЧЕТИЋ 2019: 49)

⁴ Најчешће је реч о уџбеничким (лектирским) прилозима који „нису били ни налик правој, систематски написаној и на научним темељима заснованој историји књижевности”, где су

и босанско-херцеговачка књижевна традиција, које су се и конституисале у послератном периоду, представљене су у виду парцијалних прегледа националне књижевности (МАРЧЕТИЋ 2019: 42–43).

Политички инструментализованим говором се, након распада СФРЈ, дезинтегрисала југословенска култура – „povučene su državne granice, podeljen je jezik, podeljene su i zlatne rezerve, a u maksimalnoj meri podeljena je i tradicija, čak i ona koja je objektivno nedeljiva” (PANTIĆ 2011: 163).

Јужнословенска (југословенска) заједница је данас раслојена до те мере да се некадашње јединство готово занемарује или сасвим потискује. У социјалистичкој Југославији се 80-их година XX века јавила потреба за прецизнијим разматрањем идеје о компаративном изучавању југословенских књижевности, али је, због распада заједничке државе и деловања политичко-идеолошких фактора (и самих научних радника!) у протекле три деценије, парадоксално остала пре у зачецима него у процвату. Југословенске републике су се окренуле властитој култури или европским токовима књижевности, те је несумњиво угрожен регионални дијалог и потенцијал⁵. Све то утиче да се уметничким појавама прилази са негативним националним предзнаком, а не према начелу уметничког предмета који припада свеопштој култури. Какав ће однос и исход југословенских заједница бити у будућности не знамо, али би ваљало говорити о потреби да се књижевна прошлост испита на релевантан начин, како не би долазило до својатања и прекројавања књижевне историје. Југословенски књижевни материјал треба прочитати у новом руху, у складу са теоријским контурама које би изградиле југословенски компаратисти кроз сарадњу у виду заједничких пројеката и уз институционалну подршку. Рад постјугословенских компаратиста би тако био препознат, афирмисан и мотивишући, и свакако би допринео систематичнијем увиду у њихова залагања. Дакле, итекако има смисла бавити се на научно релевантан начин и у духу универзалне хуманистичке димензије оним што је разједињено по политичко-идеолошкој основи:

„идеолошки критеријуми владајуће комунистичке партије односили убедљиву превагу над књижевним и естетским мерилима у избору и тумачењу представљених дела” (МАРЧЕТИЋ 2019: 42–43).

⁵ Протекла деценија 21. века сведочи о напорима јужнословенских компаратиста да утврде методолошка упоришта својих изучавања и питања специфична за наставни (универзитетски) контекст. У низу радова такве књижевно-културне оријентације могу се издвојити следећи: темати „Интеркултурно-поредбено изучавање књижевности” (*Sarajevske sveske*, 32/33 (2011)), „Суусједство ријечи – класици других” (*Sarajevske sveske*, 37/38 (2012)), „Књижевност у егзилу, прогонству, емиграцији” (*Sarajevske sveske*, 45/46 (2014)), „Књижевност постјугословенског времена: судбине и коментари” (*Култура: часопис за теорију и социологију културе и културну политику*, бр. 156 (2017)), „Југославија и култура – културна политика, промене, феномени” (*Култура: часопис за теорију и социологију културе и културну политику*, бр. 161 (2018)); зборник *Jugoslovenska književnost: prošlost, sadašnjost i budućnost jednog spornog pojma* (2019) и други радови.

„Razvijati dobrotu i prisnost, među ljudima, narodima i kulturama. Zato se sramiti moramo svoje ksenofobije i mržnje koja kao da se prenosi s koljena na koljeno, a nakon svega stidjeti se moramo i svoga nacionalizma: za njega više nemamo opravdanja niti prava, čak iako bi prilika još bilo. U njegovo ime naše su zemlje osiromašene, u njegovo smo ime odvođeni u ratove i pokradeni, u njegovo smo ime trpjeli i trpimo takve uvrede i poniženja, da je bolje zatajiti i svoju nacionalnost nego se busati u prsa kao veliki rodoljubi i mali ljudi.” (KOVAČ 2011: 79–80).

2. Јужнословенска компаратистика из угла студија националне филологије на универзитетима у Србији: осврт на протеклу акредитацију

Након распада заједничке државе, културно интересовање и дијалог међу југословенским народима значајније опада. Дубља анализа би требало да открије зашто је то тако. Зашто се култура у све већој мери поима као националистичка, а Други се посматра као непријатељ? Ко је створио такве наративе? Да ли су се интелектуалци придружили испуњавању парapolитичких интереса? Погледајмо програме универзитета у Србији, посебно студија србистике кроз последњу акредитацију (2014/15).

У структури студијских програма националне филологије у Србији нема довољно места за јужнословенске језике и књижевности. То се види, пре свега, из статуса необавезности слушања ове групе предмета. У Србији нема јединствене катедре која се бави компаративним изучавањем јужнословенских књижевности. Проучавања су сведена на појединачне научне раднике који своја научна интересовања усмеравају ка парцијалним националним књижевностима, делајући евентуално у оквиру ширих пројеката и углавном унутар институција у којима раде. У наставку рада осврнућемо се на наставне предмете на универзитетима који се примарно баве књижевностима југословенских народа. При томе, треба нагласити да компаративни метод функционише као универзални приступ, те се јавља и код предмета који у свом називу садрже стилску формацију са националним (српским) предзнаком, али и оних предмета код којих студенти имају прилике да по свом литерарном сензитивитету одаберу писце и дела који не морају нужно да припадају српској књижевности (нпр. књижевност и историја, књижевност и приватни живот, књижевност и религија и сл.) – овакви предмети нису ушли у ово разматрање.

У оквиру новосадских катедри⁶ студенти имају прилике да похађају двосеместралне курсеве словеначког и македонског језика, прегледе хрват-

---

⁶ У обзир су узети следећи студијски програми: *Српска филологија: српски језик и књижевност*; *српска књижевност и језик*; *Компаративна књижевност са теоријом књижевности* на ОАС; *Српска књижевност и језик*, *Компаративна књижевност са теоријом књижевности* на МАС; *Језик и књижевност* [модул књижевност] и *Интердисциплинарне докторске студије у пољу друштвено-хуманистичких наука* на ДАС.

ске, словеначке и македонске књижевности, те оне који су посвећени проучавању поезике писаца друге народности у упоредној перспективи, па све до односа српског фолклора према словенским културама⁷. На постдипломским студијама понуђени су предмети којима су обухваћене (новије) методолошке и проблемске појаве – имагологија и књижевност егзила. Књижевне предмете потписују Бојана Стојановић Пантовић, Ивана Живанчевић Секеруш, Жељко Милановић и Соња Веселиновић, док курс словеначког језика држи Жељко Марковић, а македонски језик предаје Жарко Бошњаковић. Фонд часова је углавном уједначен тако да студенти имају по два часа предавања и вежби; предмети се слушају на вишим годинама студија; број кредита се креће од три до шест.

Београдске катедре⁸ студентима нуде слушање македонског, бугарског и словеначког језика у двосеместралном трајању, као и обавезне курсеве који су засновани на прегледу хрватске, словеначке, бугарске и македонске књижевности током два семестра на трећој години студија. Постдипломце очекују предмети посвећени имаголошким истраживањима или проучавању модернистичког романа у послератној српској и хрватској књижевности. Поменуте предмете држе Михајло Пантић, Тихомир Брајовић и Горан Коруновић. Студенти слушају предмете са два часа предавања и два часа вежби, а број кредита варира од три до шест.

На Филозофском факултету у Нишу⁹ изучава се македонски и бугарски језик током два семестра на првој години студија. На обавезном предмету изучава се преглед хрватске и македонске књижевности у упоредној перспективи, док се на изборним курсевима предвиђа проучавање хрватске модерне и савремене македонске поезије (Данијела Костадиновић, Христина Аксентијевић), односно курс о Марку Краљевићу у балканском контексту (Данијела Поповић Николић, Христина Митић). Протеклих година студенти су, у оквиру мастер академских студија, имали прилике да похађају бугарски или македонски језик код изворних лектора (Валентина Седефчева, Моника Илкова). Новоакредитовани програми ОАС Србистике (2021) обогаћен је обавезно-изборним курсевима *Македонски језик у књижевно-културном контексту* (2+2; 4 ЕСББ; Данијела Костадиновић и Моника Илкова), *Бугарски језик у књижевно-културном контексту* (2+2; 4 ЕСББ; Данијела Кос-

⁷ Тематски дијапазон оваквих и сродних истраживања подједнако се може сматрати и фолклористичким (компаративним) изучавањима. Ипак, држаћемо се велековске терминологије и посматрати их у компаративном кључу.

⁸ Размотрени су програми: *Српски језик [филолошки, наставнички профил]*, *Српска књижевност са јужнословенским књижевностима* (ОАС), *Српска књижевност са јужнословенским књижевностима* (МАС).

⁹ Анализом су обухваћени студијски програм *Србистика* (ОАС), *Филологија [модул српска и компаративна књижевност]* (МАС), као и новоакредитовани програми из 2021. на свим нивоима студија.

тадиновић и Валентина Седефчева) који се слушају током прва четири семестра. Обавезни предмет *Упоредно проучавање јужнословенских књижевности* (2+2; 5 ЕСББ; Данијела Костадиновић, Христина Аксентијевић) се слуша на трећој години студија, а куриозитет овог предмета, у односу на раније акредитације, се односи и на допуну корпуса текстовима словеначких аутора и другим канонским ауторима хрватске и македонске књижевности. Изборни курсеви о савременој македонској поезији (5. семестар, 2+2; 3 ЕСББ) и приповедачима хрватске модерне (7. семестар; 2+2; 4 ЕСББ) углавном су реакредитовани и допуњени новијом секундарном литературом. На следећем нивоу студија, у оквиру модула српски језик, студенти имају могућност да се одреде за курсеве *Увод у проучавање бугарског/македонског језика, књижевности и културе*, *Бугарски/македонски језик – специфичности превођења* (2. семестар; 2+2; 4 ЕСББ). Отворено је питање зашто ови курсеви нису понуђени и у изборном блоку за модул српска и компаративна књижевност. На србистичком модулу за српску и компаративну књижевност понуђен је изборни курс *Јужнословенски интеркултурни и књижевни контекст* (1. семестар; 2 + 2; 4 ЕСББ; предавачи: Горан Максимовић, Данијела Костадиновић). У оквиру ДАС Србистике (2021) предвиђен је курс *Српско-јужнословенске књижевне везе* (3 + 0; 7 ЕСББ). Најновија акредитација студија србистике на свим нивоима студија на Филозофском факултету у Нишу показује да су предмети из области јужнословенске компаратистике зналачки осмишљени, да одражавају потребу за интердисциплинарношћу, те да су прилагођени најновијим компаратистичким тенденцијама (студије превођења, интеркултуралност).

Филозофски факултет у Косовској Митровици на основним студијама (модули: српски језик и књижевност; српска књижевност и језик) нуди обавезно слушање македонског језика у првом семестру (2 + 0; 5 ЕСББ; Станислав Станковић), као и прегледа македонске и хрватске књижевности у петом семестру (2 + 2, 4 ЕСББ; Бојан Јовић). На постдипломским студијама држе се обавезни теоријски курсеви о методологији компаративног изучавања књижевности уопште (2 + 2; 7 ЕСББ; Слађана Алексић, Небојша Лазић) и други актуелни курсеви (*Проучавање култура: нови поглед на мултикултурализам и међукултуралну комуникацију*; *Имагинарна географија Балкана из супротних перспектива и њихове манифестације у књижевним делима*; *Књижевност српске дијаспоре у Канади*; 3+0), које држе гостујући професори.

Катедра у Крагујевцу студентима на основним академским студијама нуде изборне предмете: *Увод у компаратистику* (Слободан Лазаревић, Душан Живковић), *Српска фолклорна и књижевна баштина у Хрватској* (Славица Гароња Радованац), те *Европски идентитет српске књижевности* (Драган Бошковић, Часлав Николић), који су предвиђени за четврту годину студија, са фондом часова од два предавања и једним часом вежби, односно 3 ЕСББ.

Јужнословенски језици и књижевности се у оквиру националних катедри у Србији изучавају изборно, што доводи у питање не само опстанак постојећих проучавалаца и лектора, већ угрожава регионални дијалог и поти-ре југословенско наслеђе (поготово у свести млађих нараштаја). Македонски језик се слуша на свим катедрама, бугарски у Београду и Нишу, а словеначки језик у Новом Саду и Београду. Највише је заступљена хрватска књижевност, која се изучава на већини универзитета, потом македонска, а најмање словеначка (Нови Сад) и бугарска (Београд). Најчешће је реч о прегледним курсевима националних књижевности, у распону од почетка 19. до последњих деценија 20. века. Јављају се и предмети посвећени одређеном жанру у оквиру националне (или више националних) књижевности. Значајан удео има и проучавање фолклорне традиције у регионалном контексту, као и упознавање студената са актуелним методолошким и проблемским струјањима (имагологија, књижевност егзила и др.). Евидентно је да изостају обавезни теоријски предмети (макар једносеместрални) којима ће се студенти увести у јужнословенску компаратистику, где ће се сугерисати поједина методолошка решења која су применљива тек онда када се познају фундаментални појмови и значај дисциплине. Зато настава књижевности бивших југословенских држава прети од опасности да се изводи једносмерно (исто као да проучавамо магичну националну књижевност), а компаративно изучавање јужнословенских књижевности остаје привилегија (и задовољство) само за научне раднике, али не нужно и за студенте. Дакле, на студијама националне филологије задржано је плуралистичко схватање југословенске књижевности, а примат заузима најмоћнија и најближа – хрватска књижевност. Зашто је једино хрватска култура делимично присутна и проучавана у РС? Ваљало би ићи и у обрнутом смеру – какав је статус српске културе код других југословенских народа.

Описана кризна ситуација је у великој мери условљена спољашњим (не)приликама, првенствено друштвено-политичким контекстом, али и унутрашњим факторима – понајпре у оквиру институција/појединих јединица (укључујући и појединце) које немају разумевања за значај и очување регионалних књижевно-културних веза. Статус саме дисциплине је до те мере маргинализован и релативизиран да је све мањи број научних радника са примарно јужнословенско-компаратистичким усмерењем, а непостојање особеног научно-наставног кадра отвара путеве за многе неправилности и штету која се наноси развоју универзитета/култури уопште.

Јасно је да овакви прегледи јесу информативног карактера, али и да је неопходан систематичнији увид у студијске програме (нпр. однос групе предмета из јужнословенске компаратистике према програмима националне литературе; писци који улазе у опсег компаративних изучавања; анкете о ваљаности наставе и усклађености програма, итд.), како у синхронијској тако и дијахронијској равни, не би ли се добила поуздана слика о статусу јужнословенске компаратистике на нашим универзитетима. Могуће је ис-

траживати и (међу)институционалну подршку, (заједничке) пројекте, научне скупове и пратеће зборнике радова итд. не би ли се дошло до синтезе о деловању и значају јужнословенских компаратиста, како у домену (пост) југословенског контекста, тако и у контексту националних књижевних радника, те других иностраних компаратиста.

3. Статус књижевности других југословенских народа у регионалном контексту: истраживачке теме

Познато је да се наставни садржаји формирају на основу мишљења стручног кадра (претежно са универзитета и других институција од јавног значаја). Наставна пракса¹⁰ показује да су планови и програми, у мањој или већој мери, утемељени на научним спознајама и/или прилагођени политичко-идеолошким циљевима. У овом поглављу настојимо да скицирамо поједине истраживачке теме везане за статус јужнословенских језика и књижевности у школама и на факултетима¹¹. Елаборација се првенствено односи на период друге Југославије, на примеру СР Србије, али се осврћемо и на постјугословенске универзитетске тенденције у РС.

1. Наставни програми из матерњег језика и књижевности у основним и средњим школама¹²:

- Размотрити однос између општих и посебних циљева наставе;
- Показати статистички у којој мери су присутни текстови из корпуса националне књижевности (српске), књижевности других југословенских народа и светске књижевности;
- Уочити доминантни критеријум (или више њих) избора аутора/текстова у наведеним корпусима и повезати са узрастом ученика;

---

¹⁰ Појам наставна пракса користимо да означимо предметну наставу матерњег језика и књижевности у основним и средњим школама, те студије србистике на универзитетима у Србији.

¹¹ Проблематика проучавања јужнословенских језика и књижевности нарочито заокупља пажњу истраживача у постјугословенском контексту. Уп. Саша Шмуља, „Научни и наставни аспекти компаративног проучавања јужнословенских књижевности”. Зборник са Међународне научне конференције „Настава јужнословенских језика и књижевности у данашњој Европи” („Výuka jihoslovanských jazyků a literatur v dnešní Evropě”), Филозофски факултет Масариковог универзитета у Брну (Masarykova univerzita, Filozofická fakulta Brno), 2013: 111–118.

¹² Значајне резултате понудила је Јелена Д. Михајловић одбравивши тезу „Наставни планови и програми за матерњи језик на некадашњем српскохрватском говорном подручју – контрастивна анализа” на Универзитету у Београду, 2013. године. Доступно на: <<https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/4071/Disertacija.pdf?sequence=4&isAllowed=y>> 4. 8. 2021.

- Утврдити концепцијске промене у синхронијској и/или дијахронијској равни;
- Открити носиоце/потписнике промена и шире разлоге таквог поимања наставе матерњег језика и књижевности; итд.

2. Уџбеничка литература

- Истражити у којој мери су се аутори (првенствено читанки) придржавали прописаног програма, уносили сродне поетике и сл.;
- Испитати да ли се разликују методичке апаратуре у текстовима посвећеним другим југословенским народима;
- Утврдити постоје ли стереотипи о Другом;
- Размотрити издавачку делатност у области лектире (и додатног штива) и уређивачку политику;
- Анализирати књижевноисторијске приручнике¹³ и друге помоћне уџбенике у светлу научно-наставних домена; итд.

3. Методичка литература

- Истражити у којој мери се у општим методичким приручницима појављују примери из других југословенских књижевности;
- Испитати да ли постоје методичке студије које се баве књижевношћу других југословенских народа, односно специјалном наставном методологијом;
- Указати на сарадњу која је постојала међу југословенским стручњацима (методичарима) и указати на њихове најрелевантније резултате¹⁴; итд.

4. Научна мисија

- Анализирати наставне програме на студијским програмима југословенских књижевности на универзитетима и пратити како се мења однос који универзитетски професори успостављају према књижевном канону појединих националних књижевности;
- Указати на најзначајније научнике,
- Пописати и утврдити значај пројеката, конференција, зборника радова, посебних институција и сл. које су произашле из изучавања књижевности југословенских народа;
- Утврдити ко је сматран за југословенског класика;

---

¹³ Мислимо првенствено на Преглед југословенске књижевности, чији су аутори Драгутин Стефановић и Вукашин Станисављевић. Прва издања из 60-их година су касније допуњивана и прерађивана.

¹⁴ Део тих резултата свакако се односи и на библиотеку Портрет књижевног дела, која је 80-их година прошлог века покренута у оквиру издавачке куће Завод за уџбенике и наставна средства.

- Размотрити издавачку политику у смислу других југословенских аутора (научника), њихових студија и сарадњу која је успостављена; али и значај издавачких кућа¹⁵ на промовисању белетристичких текстова југословенске књижевности;
- Пратити линију књижевних награда од југословенског периода до данашњих дана, итд.

Поменуће истраживачке теме захтевају панорамски захват, коришћење дијахронијско-синхронијског и аналитичко-синтетичког приступа. Сваки други парцијални приступ сводио би се на непоуздане закључке. Условљеност специфичним контекстом наметнула је потребу за обимном и разноврсном грађом (отвара се питање о доступности тих извора). Интердисциплинарне везе би се могле свести на књижевност–историја; књижевност–идеологија–политика.

Цитирана литература

- МАРЧЕТИЋ, Адријана. „Компаративна југославистика или може ли се преживети апокалипса”. *Kultura: časopis za teoriju i sociologiju kulture u kulturnu politiku*, бр. 156 (2017): 96–110.
- МИТРОВИЋ, Марија. „Југословенско књижевно наслеђе – постјугословенско читање”. *Kultura: časopis za teoriju i sociologiju kulture u kulturnu politiku*, бр. 156 (2017): 81–95.
- ТУТЊЕВИЋ, Славиша. *Размеђа књижевних токова на Словенском Југу*. Београд: Службени гласник, 2011.
- GVOZDEN, Vladimir. „Pisanje posle trijumfa etnicizma: može li književnost (ponovo) biti emancipatorska na Balkanu?”, у: *Jugoslovenska književnost: prošlost, sadašnjost i budućnost jednog spornog pojma*. Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2019: 191–202.
- KOVAČ, Zvonko. „Slavistika vs. regionalna književna komparativna. Teze i komentari (rizici i nuspojave)”. *Sarajevske sveske*, 32/33 (2011): 130–136.
- МАРЧЕТИЋ, Адријана. „Југословенска књижевност после Другог светског рата: теоријски модели Светозара Петровића”, у: *Jugoslovenska književnost: prošlost, sadašnjost i budućnost jednog spornog pojma*. Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2019: 41–50.
- PANTIĆ, Mihajlo. „Da li su danas moguće južnoslovenske komparativne studije?”. *Sarajevske sveske*, 32/33 (2011): 163–166.
- Наставни план и програм за студијске програме на Филозофском факултету у Новом Саду, <<http://www.ff.uns.ac.rs/>> 22. 11. 2021.
- Наставни план и програм за студијске програме на Филолошком факултету у Београду, <<http://www.fil.bg.ac.rs/>> 22. 11. 2021.

---

¹⁵ Нпр. „Просвета”, „Нолит”, „Рад”, итд.

- Наставни план и програм за студијске програме на Филозофском факултету у Нишу, <https://drive.google.com/drive/folders/1OOwnB5IzP6TaPnoBXOfAO_jSsfAUsBM_> 22. 11. 2021.
- Наставни план и програм за студијске програме на Филозофском факултету у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, <<https://fifa.pr.ac.rs/studije/>> 22. 11. 2021.
- Наставни план и програм за студијске програме на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, <http://filum.kg.ac.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=65&Itemid=114&lang=sr> 22. 11. 2021.

Stefan S. Simonović

SOUTH SLAVIC LITERATURE IN TEACHING PRACTICE: RESEARCH DRAFT

The complex mix of socio-historical and literary circumstances after the disintegration of the SFRY intensified the stratification and disintegration of the former Yugoslav republics. Sufficient time distance makes it possible to more reliably review the changes that have occurred and sketch those that are still current. The introductory part of the paper points out the stagnation of comparative studies of South Slavic literatures, which is manifested, among other things, in the form of the non-existence of solid theoretical and methodological starting points. The status of South Slavic comparative studies at the studies of national philology in Serbia through the last accreditation was considered. At the end of the paper, a study was presented which, in the application phase, should provide a more reliable and systematic insight into the presence of South Slavic literature in the (post) Yugoslav context through the following aspects: curricula, textbooks, methodological literature, ie scientific mission as a whole.

Keywords: South Slavic comparative studies, curricula, textbooks, methodological literature, scientific mission

NOMINA LOCИ У ГОВОРУ БУНАРА КОД ЈАГОДИНЕ²

Предмет рада јесу именице типа *nomina loci* у говору Бунара код Јагодине, који припада косовско-ресавском дијалекту. Због ограниченог простора и бољег прегледа грађе, у разматрање су узете само именице са значењем отвореног простора. Основно средство грађења ових именица јесте суфиксација, па се у истраживању полази од суфикса помоћу којих се оне ограде. Рад има следеће циљеве: 1) да сагледа *nomina loci* у говору Бунара и да утврди који су суфикси продуктивни у њиховом грађењу, 2) да покаже одступања од стандарднојезичког идиома и 3) да покаже конкурентност суфиксалних морфема. Као корпус послужио је попуњени *Упитник за прикупљање nomina loci*. Речници српског језика послужили су као контролни корпус. Спроведена анализа је показала да је у говору Бунара *-иште* најпродуктивнији суфикс. Суфикси *-ар/-јар*, *-ак/-јак* и *-ик* су, такође, продуктивни. Одступања од стандарднојезичког идиома су бројна: уочени су деривати који нису регистровани у речницима српског језика, уочене су значењске разлике између дијалекатских и стандарднојезичких примера, уочена су акценатска неподударња између дијалекатских и стандарднојезичких примера. Три суфикса су конкурентна у оквиру подгрупе *Шума* (*-ар/-јар*, *-ак/-јак* и *-ик*), а два суфикса су конкурентна у оквиру подгрупе *Воћњак* (*-ар/-јар* и *-ак/-јак*). Суфикс *-иште* је без конкуренције, јер је високопродуктиван.

Кључне речи: творбено-семантичка категорија *nomina loci*, суфикс, творба речи, говор Бунара, стандарднојезички идиом.

1. Увод

Предмет рада јесу именице типа *nomina loci* у говору Бунара код Јагодине, који припада косовско-ресавском дијалекту. Ове именице означавају место где се нешто ради с оним што значи основна реч (ако је основна реч именица) или место где се врши радња основне речи (ако је основна реч глагол). То место може бити отворен или затворен простор (BARIĆ i dr. 1979:

¹ jovanica.st@gmail.com

² Рад је настао у оквиру истраживања за докторску дисертацију, чија је израда у току.

253). Због ограниченог простора и бољег прегледа грађе, у разматрање су узете само именице са значењем отвореног простора. Отворени простор се остварује као насад, крај, садашње или некадашње место неке ствари или радње (BARIĆ i dr. 1979: 254).

Основно средство грађења ових именица јесте суфиксација, па се у истраживању полази од суфикса помоћу којих се оне оградe.

Рад има следеће циљеве: 1) да сагледа *nomina loci* у говору Бунара и да утврди који су суфикси продуктивни у њиховом грађењу, 2) да покаже одступања од стандарднојезичког идиома и 3) да покаже конкурентност суфиксалних морфема.

Село Бунар удаљено је око 12 километара од Јагодине. Великим делом је насељено Србима. Мештани села се углавном баве сточарством и пољопривредом. Као што је већ речено, говор Бунара припада косовско-ресавском дијалекту и познаје све његове одлике (екавска замена Ћ; сажимање вокала у групама: *-ao*, *-eo*, *-uo* у корист *-o*; губљење фонеме *x*; наставак *-ши* у компаративу придева; одсуство суплетивне множине на *-ад*; употреба конструкције *с + акузатив* уместо инструментала и др.).

У овом истраживању су комбиновани субјективна техника и рад на корпусу. Као корпус послужио је попуњени *Упитник за прикупљање nomina loci*.³ *Упитник* се састоји од 97 питања и обухвата шест целина: 1) *Воћњак*; 2) *Земљиште, њива, поље*; 3) *Башта, врт*; 4) *Шума*; 5) *Место где се нешто ради, дешава, место вршења неке радње* 6) *Место где се некад нешто налазило*. Приликом састављања *Упитника* ослањали смо се углавном на дефиниције које дају речници српског језика.

Информатори су и мушког и женског пола, старосне границе 70–80 година. Приликом истраживања анкетирано је 10 људи: пет мушкараца и пет жена. Треба напоменути да су сви информатори рођени и одрасли у Бунару и да нису мењали место боравка. *Упитником* је прикупљено око 150 именица типа *nomina loci*.

Као контролни корпус послужили су речници српског језика: *Речник српскохрватскога књижевног језика* (РМС 1967–1976), *Речник српскога језика* (РСЈ 2011) и *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (РСАНУ 1959–).

2. Анализа корпуса

2.1. Суфикс *-иште*⁴

На основу анализе релевантне литературе, можемо закључити да је примарно значење именица са суфиксом *-иште* месно (СТЕВАНОВИЋ

³ У даљем тексту *Упитник*.

⁴ Суфикси су дати по продуктивности.

1986: 537–538; КЛАЈН 2003: 125; СТАНОЈЧИЋ, ПОПОВИЋ 2005: 143). Поменути суфикс се спаја и са именичким и са глаголским основама.

Досадашња истраживања на дијалекатском материјалу сведоче о високој продуктивности поменутог суфикса (ЖУГИЋ 2014: 154; СТЕВАНОВИЋ 2021: 245; СТЕВАНОВИЋ 2022). Суфикс *-иште* гради *nomina loci* и у бугарском (СПАСОВА 2016) и у македонском језику (КОНЕСКИ 1987: 274, 284; УСИКОВА 2000: 60).

Анализирани корпус бележи велики број примера са суфиксом *-иште*. Све примере са поменутиим суфиксом који су настали од именичке основе можемо сврстати у три лексичко-семантичке подгрупе:

- 1) Именице које се односе на одређено земљиште, њиву или поље: *бђбиште, бђстаниште, буњиште, врбиште, гљивиште, детелиште, дђњиште, дуваниште, жђтиште, зобиште, јђчмиште, конопљиште, компђриште,⁵ кромпђриште, кукурузиште, куђусиште, ланиште, лубеничиште, луђерђште, ђвсиште, пђпратиште, пасуљиште, рђниште, рђтиште, рђткђиште, хмђљиште, вађариште, лђћиште, навђтиште, руђиште, црепуљиште, пченђиште.⁶*
- 2) Именице које се односе на одређену башту или одређен врт: *брђћиште, папрђчиште.*
- 3) Именице које се односе на место где се некад нешто налазило: *амђариште, бачђиште, бунђриште, виђњиште, воденичиште, колђбиште, кошђариште, манађђриште, млђниште, пазђриште, пђвничиште, плђвњиште, пођђтиште, тђриште, трђђчиште, црђквиште, гувниште,⁷ лђђиште.⁸*

Сложеним суфиксом *-овиште* изведене су три именице. Једна се односи на воћњак (*јабукђвиште*), друга на земљиште (*бђбђвиште*), а трећа на башту (*луђђвиште*).

Суфикс *-иште* се нешто ређе комбинује са глаголском основом. Анализирани корпус бележи неколико примера. Све примере можемо сврстати у две лексичко-семантичке подгрупе:

- 1) Именице које се односе на место где се нешто ради, дешава, место вршења неке радње: *пђсиште, плђндиште, пођиште, трулиште.*

⁵ Овај пример је фонетски модификован. Реч је о испадању једног од двају сличних или једнаких сугласника (уп. БЕЛИЋ 1905: 238; СИМИЋ 1972: 212).

⁶ И овај пример је, такође, фонетски модификован. Реч је о африкатизацији, тј. појави *ни > лич* (уп. ЈОВИЋ 1968: 74; ПЕЦО, МИЛАНОВИЋ 1968: 273; БОГДАНОВИЋ, МАРКОВИЋ 2000: 68).

⁷ Овде је реч о дисимилацији *-мн- > -вн-* (уп. ЈОВИЋ 1968: 69).

⁸ Овде је реч о метатези *-зј- > -јз-* (уп. ЈОВИЋ 1968: 65; ПЕЦО, МИЛАНОВИЋ 1968: 286; СИМИЋ 1972: 216; ЖУГИЋ 2014: 39).

2) Именице које се односе на одређену шуму: *бра̀ниште*.

У анализираном корпусу су уочени деривати који нису регистровани у горепоменутом речницима српског језика: *хмѐљиште*, *врбѝиште*, *лѐћиште*, *навѝтиште*, *рујиште*, *црепуљѝиште*, *кошѝриште*, *лѝзјиште*, *трљѝчиште*, *напрѝчиште*, *јабукѝвиште*, *лукодѝиште*.

Пример *бунѝриште* је регистрован у *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика*. Поменути пример објашњен је на следећи начин: стари, напуштени бунар (РСАНУ 1962: 284). Ово говори у прилог томе да се дијалекатски и стандарднојезички пример значењски потпуно разликују.

Поједини примери из анализираног корпуса се акценатски подударају са стандарднојезичким примерима, а поједини не (*зливѝиште*, *детелѝиште*, *зобѝиште* и сл.). Акценатско неподударање уочено је и код примера *бобѝвиште* (стандарднојезички пример је *бѝбовиште*) и *колибѝиште* (стандарднојезички пример је *кодѝиште*).

2.2. Суфикс *-ар/-јар*

Поменути суфикс води порекло од прасловенског **арь*. Служи првенствено за грађење *nomina agentis* и у српском (СТЕВАНОВИЋ 1986: 506–507; КЛАЈН 2003: 44–47) и у македонском (КЕПЕСКИ 1946: 26; КОНЕСКИ 1987: 286; УСИКОВА 2000: 57) и у бугарском језику (ИЛИЕВА 2018: 2206). У грађењу *nomina loci* је нископродуктиван (КИРШОВА 1999: 82; КЛАЈН 2003: 41; СТАНОЈЧИЋ, ПОПОВИЋ 2005: 144; ШТАСНИ 2007: 934). Углавном се спаја са именичким основама (КЛАЈН 2003: 44).

Анализирани корпус бележи велики број примера са поменутом суфиксом. Сви примери су настали од именичке основе. Можемо их сврстати у две лексичко-семантичке подгрупе:

- 1) Именице које се односе на одређен воћњак: *купиња̀р*, *малина̀р*, *вишиња̀р*, *дуда̀р*,⁹ *дуња̀р*, *јабука̀р*, *јагода̀р*, *кајсија̀р*, *крушка̀р*, *круша̀р*, *орашѝр*, *шљива̀р*, *трешиња̀р*.
- 2) Именице које се односе на одређену шуму: *багрена̀р*, *багрена̀р*, *багрења̀р*, *бреза̀р*, *бреста̀р*, *бука̀р*,¹⁰ *јасења̀р*, *јела̀р*, *кестења̀р*, *клења̀р*, *леска̀р*, *лешта̀р*, *липа̀р*, *топоља̀р*.

Између појединих дијалекатских и стандарднојезичких примера уочене су значењске разлике. За пример *орашѝр* (стандарднојезички пример је *ѝрашар*) у *Речнику српскохрватског књижевног језика* налазимо следеће објашњење: 1. зоол. врста пуха који једе орахе и лешнике; 2. а. онај који

⁹ Примарно значење овог примера је одгајивач дудова, а секундарно дудињак, односно земљиште, воћњак засађен дудовима (уп. РСАНУ 1968: 2–3). Пример *дудиња̀к* није забележен у говору Бунара.

¹⁰ Пример је фонетски модификован. Реч је о упрошћавању сугласничке групе *кв > к* (уп. БОГДАНОВИЋ 1979: 44–45).

радо једе орахе; б. онај који продаје орахе (РМС 1971: 182). У *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* за пример *малина̄р* (стандарднојезички пример је *малинар*) налазимо објашњење: онај који гаји малине, онај који тргује малинама (РСАНУ 1984: 27). За пример *јагодáр* (стандарднојезички пример је *јагодар*) у *Речнику српскохрватског књижевног језика* налазимо објашњење: онај који бере и продаје јагоде (РМС 1967б: 554). У *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* за пример *брѣзáр* (стандарднојезички пример је *брѣзар*) налазимо објашњење: зоол. мали тегреб (РСАНУ 1962: 143).

Анализирани корпус бележи и деривате који нису регистровани у речницима српског језика: *дуња̄р*, *јабукáр*, *кајсија̄р*, *багрена̄р*, *бреста̄р*, *јасења̄р*, *клења̄р*.

Као што се може видети, сви примери са суфиксом *-ар/-јар* акценатски одступају од стандардног српског језика, јер имају дугосилазни акценат на последњем слогу.

2.3. Суфикс *-ак/-јак*

У стандардном српском језику гради неколико категорија речи (између осталог и *nomina loci*). Додаје се и на придевске и на именичке и на глаголске основе (КИРШОВА 1999: 72; КЛАЈН 2003: 33; ШТАСНИ 2007: 932; BARIĆ i др. 1979: 253). У бугарском језику гради *nomina loci* (ИЛИЕВА 2018: 2207), док у македонском не гради, о чему сведоче граматике македонског језика (КОНЕСКИ 1987; УСИКОВА 2000).

Анализирани корпус бележи велики број примера. Сви примери из анализираног корпуса настали су додавањем суфикса *-ак/-јак* на именичку основу и можемо их сврстати у две лексичко-семантичке подгрупе:

- 1) Именице које се односе на одређени воћњак: *купина̄к*, *купиња̄к*, *малиња̄к*, *вишиња̄к*, *дуда̄к*, *дуња̄к*, *ораша̄к*, *шљива̄к*, *трешиња̄к*.
- 2) Именице које се односе на одређену шуму: *бора̄к*, *бреста̄к*, *горуна̄к*, *горуња̄к*, *граба̄к*, *дрења̄к*, *ива̄к*, *јавора̄к*, *јасења̄к*, *јела̄к*, *кестења̄к*, *клења̄к*, *лешта̄к*, *липа̄к*, *ракита̄к*, *топоља̄к*, *цера̄к*, *шума̄к*.

Три примера из анализираног корпуса нису регистрована у речницима српског језика: *дуда̄к*, *ракита̄к*, *шума̄к*.

За пример *ораша̄к* (стандарднојезички пример је *орашак*) у *Речнику српскохрватског књижевног језика* налазимо следеће објашњење: 1. дем. од орах (плод); 2. орашчић; 3. врста траве из пор. махунарки (РМС 1971: 182). *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* за пример *јавора̄к* (стандарднојезички пример је *јаворак*) даје објашњење: 1. дем. и хип. од јавор; 2. бот. биљка (РСАНУ 1973: 492), док *Речник српскохрватског књижевног језика* за пример *бора̄к* (стандарднојезички пример је *борак*) даје објашњење: 1. хип. од бор; 2. барска зељаста биљка (РМС 1967а: 251).

Као што се може видети, дијалекатски и стандарднојезички примери се значењски потпуно разликују.

На основу анализе корпуса можемо закључити да су суфикси *-ар/-јар* и *-ак/-јак* конкурентни.¹¹ У оквиру подгрупе *Шума* продуктивнији је суфикс *-ак/-јак* (18 примера) (*-ар/-јар* 14), а у оквиру подгрупе *Воћњак* продуктивнији је суфикс *-ар/-јар* (13 примера) (*-ак/-јак* 9). Треба напоменути да се међу поменутим суфиксима често остварује синонимија (*вишња̂р* и *вишња̂к*, *дуд̂ар* и *дуд̂ак*, *брест̂ар* и *брест̂ак* и сл.).

Као и примери са суфиксом *-ар/-јар*, и примери са суфиксом *-ак/-јак* акценатски одступају од стандардног српског језика.

2.4. Суфикс *-ик*

У стандардном српском језику поменути суфикс је умерене продуктивности у грађењу *nomina loci* (СТЕВАНОВИЋ 1986: 483; КЛАЈН 2003: 85; СТАНОЈЧИЋ, ПОПОВИЋ 2005: 144; ШТАСНИ 2007: 930). Додаје се и на именичке и на глаголске и на придевске основе (КЛАЈН 2003: 84–86).

Анализирани корпус бележи велики број примера са суфиксом *-ик*. Скоро сви примери су настали од именичке основе. Можемо их сврстати у четири лексичко-семантичке подгрупе:

- 1) Именице које се односе на одређену шуму: *бор̂ик*, *брез̂ик*, *бук̂ви̂к*, *дрен̂ик*, *зов̂ик*, *ив̂ик*, *јавор̂ик*, *јасен̂ик*, *јас̂ик*, *јел̂ик*, *клен̂ик*, *лип̂ик*, *топол̂ик*, *храст̂ик*, *цер̂ик*.
- 2) Именице које се односе на одређен воћњак: *вишња̂ик*, *шљив̂ик*.
- 3) Именице које се односе на одређено земљиште, њиву или поље: *гљив̂ик*, *кукуруз̂ик*, *пања̂ик*, *шен̂ик*,¹² *реп̂ик*.
- 4) Именице које се односе на одређену башту или одређен врт: *броћа̂ик*, *руж̂ик*.

Од глаголске основе је настао један пример који се односи на шуму (*бран̂ик*).

Три деривата из анализираног корпуса нису регистрована у речницима српског језика: *реп̂ик*, *броћа̂ик*, *кукуруз̂ик*.

У оквиру подгрупе *Шума* конкурентни су суфикси *-ар/-јар*, *-ак/-јак* и *-ик*. Од поменутих суфикса *-ак/-јак* је најпродуктивнији (18 примера) (*-ик* 16 примера). Међу поменутим суфиксима се остварује синонимија (*топоља̂р*, *топоља̂к* и *топол̂ик* и сл.). Између суфикса *-ик* и суфикса *-иште* се, такође, остварује синонимија (*бран̂ик* и *бр̂аниште*, *броћа̂ик* и *бр̂оћиште*, *гљив̂ик* и *гљив̂иште*, *реп̂ик* и *ре̂пиште*, *шен̂ик* и *пчен̂иште*).

¹¹ Конкурентни суфикси су они суфикси који се јављају у оквиру исте лексичко-семантичке подгрупе и који су високопродуктивни (уп. ШТАСНИ 2007: 928).

¹² Пример је фонетски модификован. Реч је о упрошћавању сугласничке групе *ни > и* (уп. МАРКОВИЋ 2000: 97). Упрошћавање сугласничке групе *ни > и* није карактеристично за трстенички говор, који припада косовско-ресавском дијалекту (уп. ЈОВИЋ 1968: 73).

Као што се може видети, сви примери акценатски одступају од стандарднојезичких примера.

2.5. Суфикс *-овик*¹³

Представља сложени суфикс суфикса *-ик* (КЛАЈН 2003: 88). Додаје се на именичке основе и све домаће основе уз поменути суфикс потичу од имена биљака (КЛАЈН 2003: 88).

Анализирани корпус бележи свега четири примера са суфиксом *-овик*. Сви примери су настали од именичке основе и можемо их сврстати у једну лексичко-семантичку подгрупу:

- 1) Именице које се односе на одређену шуму: *боровѝк*, *брезовѝк*, *храстовѝк*, *церовѝк*.

Пример *храстовѝк* није регистрован у горепоменутиим речницима.

Акценатски сви примери одступају од стандардног српског језика.

Због ниске продуктивности, суфикс *-овик* није конкурентан. Између суфикса *-ик* и суфикса *-овик* постоји синонимија (*борѝк* и *боровѝк*, *храстѝк* и *храстовѝк*, *церѝк* и *церовѝк*).¹⁴ Синонимија постоји и између суфикса *-ак/-јак* и суфикса *-овик* (*борѝк* и *боровѝк*, *церѝк* и *церовѝк*), као и између суфикса *-ар/-јар* и суфикса *-овик* (*брѝар* и *брѝарѝк*).

2.6. Суфикс *-њак*

Поједини лингвисти *-њак* не третирају као посебан суфикс, већ именице са завршетком *-њак* сврставају у групу именица изведене суфиксом *-ак/-јак* (КИРШОВА 1999: 72; СТАНОЈЧИЋ, ПОПОВИЋ 2005: 144). Друга група лингвиста *-њак* третира као суфикс (КЛАЈН 2003: 35–36; ШТАСНИ 2007: 933–934). Додаје се на именичке, глаголске и придевске основе (КЛАЈН 2003: 35–36).

Анализирани корпус бележи само три примера са поменутиим суфиксом. Сви примери су настали од именичке основе и можемо их сврстати у две лексичко-семантичке подгрупе:

- 1) Именице које се односе на одређени воћњак: *јагодњѝк*.
- 2) Именице које се односе на одређено земљиште, њиву или поље: *напратњѝк*, *навитњѝк*.

Сви примери су регистровани у речницима српског језика. Значењске разлике између дијалекатских и стандарднојезичких примера нису уочене.

Акценатски сви примери одступају од стандардног српског језика.

¹³ М. Стевановић не третира *-овик* као посебан суфикс, већ именице са овим завршетком сврстава у групу именица које су изведене суфиксом *-ик* (уп. 1986: 484).

¹⁴ Ово уп. ШТАСНИ 2007: 931.

Као и претходни суфикс, ни овај суфикс није конкурентан. Синонимија се остварује између суфикса *-њак* и суфикса *-иште* (*напратњак* и *напратиште*, *навитњак* и *навитиште*). Између суфикса *-њак* и суфикса *-ар* се, такође, остварује синонимија (*јагодњак* и *јагодар*).

2.7. Суфикс *-ло*

Суфикс *-ло* је нископродуктиван у грађењу *nomina loci* у стандардном српском језику (СТЕВАНОВИЋ 1986: 488; КЛАЈН 2003: 151; СТАНОЈЧИЋ, ПОПОВИЋ 2005: 143). Додаје се на глаголску основу (КЛАЈН 2003: 151). Присутан је и у македонском (КОНЕСКИ 1987: 273) и у бугарском језику (ИЛИЕВА 2018: 2207).

Анализирани корпус бележи свега два примера. Оба примера су настала од глаголске основе и можемо их сврстати у једну лексичко-семантичку подгрупу:

- 1) Именице које се односе на место вршења неке радње: *белило*, *топило*.

Други пример је у *Речнику српскохрватскога књижевног језика* објашњен на следећи начин: средство за топљење, растварање, отапало, растварач (РМС 1976: 237). Као што се може видети, дијалекатски и стандарднојезички пример се значењски потпуно разликују.

Акценатски оба примера одступају од стандардне лексике.

Ни овај суфикс због ниске продуктивности није конкурентан.

3. Закључак

Анализирани корпус обухвата око 150 именица типа *nomina loci*. Говор Бунара познаје све суфиксе као и стандардни српски језик. Најпродуктивнији суфикс у говору Бунара јесте *-иште*. Помоћу овог суфикса изведено је више од 60 именица типа *nomina loci*. Поред поменутог суфикса, продуктивни су и суфикси: *-ар/-јар* (27), *-ак/-јак* (27) и *-ик* (25). Остали суфикси су нископродуктивни: *-овик* (4), *-њак* (3) и *-ло* (2).

Спроведена анализа је показала да има одступања од стандарднојезичког идиома: уочени су деривати који нису регистровани у речницима српског језика, уочене су значењске разлике између дијалекатских и стандарднојезичких примера, уочена су акценатска неподударана између дијалекатских и стандарднојезичких примера.

Упитником су прикупљени следећи нерегистровани деривати: *хмелџиште*, *врбиште*, *леђиште*, *навитиште*, *рујиште*, *црепуљиште*, *кошариште*, *лојзиште*, *трљачиште*, *напрџиште*, *јабукдовиште*, *лукдовиште*; *дуњар*, *јабукар*, *кајсијар*, *багренар*, *брестар*, *јасењар*, *клењар*; *дудак*, *ракитак*, *шумаќ*; *репџ*, *броћџ*, *кукурузџ*; *храстовџ*.

Значењске разлике су уочене код примера: *бунàриште*; *орашиàр*, *малина̀р*, *јагодàр*, *брезàр*; *орашиàк*, *јавора̀к*, *бора̀к*; *то̀п̀ло*.

Три суфикса су конкурентна у оквиру подгрупе *Шума* (-*ар/-јар*, -*ак/-јак* и -*ик*), а два суфикса су конкурентна у оквиру подгрупе *Воћњак* (-*ар/-јар* и -*ак/-јак*). Суфикс -*иште* је без конкуренције, јер је високопродуктиван.

На самом крају треба истаћи да овај рад представља само мали допринос науци о језику, односно творби речи у дијалекту. Да бисмо добили целовитију слику о именицама типа *nomina loci* у говору Бунара, треба израдити упитник који би обухватио и именице које се односе на затворен простор и укључити више информатора. Како бисмо добили целовитију слику о именицама типа *nomina loci* у косовско-ресавском дијалекту уопште, треба спровести истраживање на ширем терену и укључити више информатора. Узимајући у обзир све наведено, овај рад треба да подстакне будуће лингвисте да се темељније баве проблемом творбе речи у дијалекту и проблемом дијалекатске лексике.

Цитирана литература

- БЕЛИЋ, Александар. „Дијалекти источне и јужне Србије”. *Српски дијалектолошки зборник I*, (1905): стр. 1–715.
- БОГДАНОВИЋ, Недељко. „Говори Бучума и Белог Потока”. *Српски дијалектолошки зборник XXV*, (1979): стр. 1–178.
- БОГДАНОВИЋ, Недељко и МАРКОВИЋ, Јордана. *Практикум из дијалектологије*. Ниш: Филозофски факултет, 2000.
- ЖУГИЋ, Радмила. *Микротопонимија доњег слива Јабланице (семантичко-творбени аспект)*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2014.
- ИЛИЕВА, Теодора. „Диахронен поглед кџ суфксалната деривација при някои съществителни имена в българския език”. *KNOWLEDGE – International Journal* Vol. 28.7, (2018): стр. 2203–2208.
- ЈОВИЋ, Душан. „Трстенички говор”. *Српски дијалектолошки зборник XVII*, (1968): стр. 1–239.
- КЕПЕСКИ, Круме. *Македонска граматика*. Скопје: Државно книгоиздателство на Македонија, 1946.
- КИРШОВА, Маријана. *Nomina loci у савременом српском језику*. Подгорица: Универзитет Црне Горе, 1999.
- КЛАЈН, Иван. *Творба речи у савременом српском језику, II део, Суфиксација и конверзија*. Београд: Прилози проучавању српскога језика II, 2003.
- КОНЕСКИ, Блаже. *Грамматика на македонскиот литературен јазик, дел I и II*. Скопје: Култура, 1987.
- МАРКОВИЋ, Јордана. „Говор Запања”. *Српски дијалектолошки зборник XLVII*, (2000): стр. 7–307.

- ПЕЦО, Асим и МИЛАНОВИЋ, Бранислав. „Ресавски говор”. *Српски дијалектолошки зборник XVII*, (1968): стр. 241–367.
- СИМИЋ, Радоје. „Левачки говор”. *Српски дијалектолошки зборник XIX*, (1972): стр. 1–619.
- СПАСОВА, Марија. „Производни съществителни със суфикс -IŠT(E) в търновската редакция на Стишния пролог”. *STUDIA PHILOLOGICA UNIVERSITATIS VELIKOTARNOVENSIS* vol. 35, (2016): стр. 81–104.
- СТАНОЈЧИЋ, Живојин и ПОПОВИЋ, Љубомир. *Грамматика српског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2005.
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило. *Савремени српскохрватски језик I (Увод, фонетика, морфологија)*. Београд: Научна књига, 1986.
- СТЕВАНОВИЋ, Јована. „*Nomina loci* у говору Доњег Штипља (поређење са стандардним српским језиком)”. U Neža Kočnik, Lucija Mandić, Rok Mrvič (Ur.), *Mejniki in prelomnice v slovanskih jezikih in literaturah* (str. 237–249). Ljubljana: Študentska sekcija Zveze društev Slavistično društvo Slovenije, 2021.
- СТЕВАНОВИЋ, Јована. „*Nomina loci* у Речнику пиротског говора Драгољуба Златковића”. U Андреа Ратковић Новковић (Ur.), *Слободна тема у (не)слободна времена*. Сремски Карловци: Центар за афирмацију слободне мисли, 2022. (у штампи).
- УСИКОВА, Рина. *Македонски јазык Грамматическиј очерк, тексты для чтения с комментариями и словарем*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески”, 2000.
- ШТАСНИ, Гордана. „*Nomina loci* са називом биљке у творбеној основи”. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* бр. 50, (2007): стр. 927–937.
- BARIĆ, Eugenija, LONČARIĆ, Mijo, MALIĆ, Dragica, PAVEŠIĆ, Slavko, PETI, Mirko, ZEČEVIĆ, Vesna i ZNIKA, Marija. *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Zavod za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku, 1979.

Извор

Упутник за прикупљање nomina loci.

Контролни извори

- РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика*. I–III. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска, 1967–1969.
- РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика*. IV–VI. Нови Сад: Матица српска, 1971–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. I– . Београд: Српска академија наука и уметности, 1959– .
- РСЈ: *Речник српског језика*. Измењено и поправљено издање. Нови Сад: Матица српска, 2011.

Jovana S. Stevanović

NOMINA LOCI IN THE SPEECH OF THE BUNAR NEAR JAGODINA

The subject of the paper are nouns of the *nomina loci* type in the speech of Bunar near Jagodina, which belongs to the Kosovo-Resava dialect. Due to limited space and better overview of the material, only nouns with the meaning of open space were considered. The basic means of building these nouns is suffixation, so the research starts from the suffixes with which they are enclosed. The paper has the following aims: 1) to look at *nomina loci* in speech of Bunar and to determine which suffixes are productive in their construction, 2) to show deviations from the standard linguistic idiom and 3) to show the competitiveness of suffixal morphemes. A completed *Questionnaire for collecting nomina loci* served as a corpus. Dictionaries of the Serbian language served as a control corpus. The conducted analysis showed that the most productive suffix is in speech of Bunar *-ište*. The suffixes *-ar/-jar*, *-ak/-jak* and *-ik* are also productive. Deviations from the standard language idiom are numerous: derivatives that are not registered in Serbian language dictionaries were noticed, significant differences between dialectal and standard linguistic examples were noticed, accent discrepancies between dialectal and standard language examples were noticed. Three suffixes are competitive within the subgroup *Forest* (*-ar/-jar*, *-ak/-jak* and *-ik*) and two suffixes are competitive within the subgroup *Orchard* (*-ar/-jar* and *-ak/-jak*). The suffix *-ište* is without competition, because it is highly productive.

Keywords: the derivation-semantic category of *nomina loci*, suffix, word formation, the speech of Bunar, standard linguistic idiom.

Милица П. Стојиљковић¹
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Докторске академске студије
филологије

УДК 811.163.41`373.231(=214.58)
Оригинални научни рад
Примљен: 15. октобар 2021.
Прихваћен: 20. април 2022.
DOI: <https://doi.org/10.46630/gsrj.20.2022.10>

ЛИЧНА ИМЕНА ВРАЊСКИХ РОМА

Рад представља истраживање порекла личних имена Рома основношколског узраста на територији Врања. За анализу је узета антропонимска категорија личног имена; укупно 76 феминина и 73 мускулонима. Циљеви истраживања јесу представљање именослова ромске националне мањине, утврђивање ком слоју припадају (каталогизација), као и осврт на социolingвистичке утицаје који су извршени приликом асимилације становништва. Приликом истраживања коришћене су методе ексцерције, класификације, индукције и синтезе са статистичком анализом и графичким приказима. Хипотеза постављена на почетку истраживања по којој су лична имена Рома наста(ја)ла услед непосредног утицаја већинског становништва показала се тачном, па се, на овом ареалу може говорити о социокултуролошким и територијалним утицајима у оквиру антропонимијског фонда Рома.

Кључне речи: антопонимија, Роми, лично име, социolingвистика, антропономастикон, Врање.

1. Уводне напомене

Предмет рада представљају лична имена Рома на територији Града Врања², у оквиру антропонимијског система ове националне мањине. Лична имена обухваћена истраживањем су имена ученика основних школа генерације 2008–2016³. Подаци за истраживање добијени су од информатора који се бави имплементацијом Рома и побољшањем њиховог статуса у оквиру заједнице.

¹ m.stojiljkovic-17789@filfak.ni.ac.rs

² Врање се налази на југоистоку Србије, у подножју планина Крстиловице и Пљачковице. Град је смештен на левој обали Лужне Мораве, у северозападном делу Врањске котлине. Обухвата Градску општину Врање и Градску општину Врањска Бања, као и 108 насеља. Врање је административни центар Пчињског округа. Град Врање чини 13 насеља. Према попису становништва из 2011. године у Врању је евидентирано 55.138 становника. Ромска национална мањина чини 4.99% становништва, односно 2.750 становника. Извори: <https://sr.wikipedia.org/sr-ec/%D0%92%D1%80%D0%B0%D1%9A%D0%B5> <24. 7. 2021> / НП 2012.

³ О личним именима и презименима средњошколских Рома у Војводини писале су Александровић Марија и др. 2011. у Зборнику *Из ризнице мултиетничке Војводине*, прир. Данијела Станојевић и Свенка Савић, Нови Сад: Педагошки завод Војводине.

Циљ рада јесте представљање антропонимијског слоја Рома и анализа порекла категорије личног имена, као и осврт на потенцијалне социолингвистичке утицаје који су извршени приликом асимилације становништва и формирања антропомастикона ромске националне мањине.

За анализу је узета категорија имена. Проучавање антропонимске категорије засновано је на употреби метода лингвистичке и ванлингвистичке оријентације. Прикупљена грађа разврстана је на мушка и женска имена, чиме се класификативном методом дошло до инвентара који обухвата 76 женских личних имена и 73 мушка имена. Овим радом биће проучавано порекло имена, док остали нивои (акцентатски, морфофонолошки, семантички) нису предмет истраживања. Индуктивним поступком доћи ће се до резултата, то јест фреквентности одређене категорије. Синтезом ће се дескриптивно и статистичко-графички приказати добијени резултати. На тај начин ономастикон Рома на ареалу Града Врања биће проучен за одређено старосно доба, а тиме ће се дати допринос овој мање истраженој категорији у домаћој ономастичкој литератури.

На крају рада биће дат попис имена коришћених у истраживању.

1.2. Роми

О пореклу Рома нема егзактних доказа у литератури, али се сматра да су непосредно везани за територију Индије. Иако постоје различите теоријске претпоставке о прапостојбини Рома, ипак је доминирала хипотеза по којој ромски народ води порекло из одређених индијских провинција. Борећи се за утврђивање сопственог статуса, Роми су инсистирали да Индија призна њихово порекло и веру. Тек је крајем 20. века (1983) Индира Ганди, тадашња премијерка, „признала Роме као ‘децу Индије’, а њихов језик, ромски, прогласила једним од ‘званичних језика Индије’” (ILIĆ i dr. 2009: 21). Овом декларацијом Роми су добили донекле потврду порекла, али су и даље остали недовољно афирмативног статуса. Њихов номадски карактер није нестао, већ се огледа и данас кроз различите миграције у циљу просперитетнијег живота.

Различите друштвено-историјске (не)прилике утицале су на то да су Роми постали жртве и већ у 11. и 12. веку протерани из домовине Индије, чиме је започео њихов номадски статус. Егзодус који су доживели тада и мигрирање у различитим правцима допринео је томе да су Роми сада расејани и насељени на готово свим континентима (према: РАДОВАНОВИЋ, КНЕЖЕВИЋ 2014: 18–25). С обзиром на чињеницу да су, зарад егзистенције, морали обављати занатлијске послове, Роми нису били у могућности да предано раде на очувању свог националног идентитета. Стални контакти са разним народима извршили су утицај у различитим сегментима живота, како на плану културних контаката, тако и на лингвистичком плану, а посебно у лексичком фонду.⁴

⁴ О ромском језику, али тимочког краја, више у Зборнику *Језик и традиција књажевачких Рома* 2018, где се истиче да „лингвистичка анализа ‘ромског српског’ може да укаже на

Роми у Републици Србији представљају националну мањину⁵ која добија све бољи статус разним актима и законима које Влада доноси у њихову корист⁶, а еманципација Рома одвија се и уз помоћ међународних организација. Међутим, према истраживањима, постоји проблем који се тиче декларације и то оних који још „немају развијену свест у тој мери да одлуче шта стварно хоће, тј. да ли хоће лагану асимилацију са већинским народом у коме живе, или да очувају свој етнички идентитет” (РАДОВАНОВИЋ, КНЕЖЕВИЋ 2014: 33). Због тога долази до разноврсних интергративних аспеката који се огледају и на плану језика, а за наш рад значајно, и у погледу именовања.

Кроз истраживање дела ономастикона Рома видеће се у којој мери су социо-културни аспекти или „проблеми са којима се суочавају деценијама, а пре свих резиденцијална (просторна) сегрегација” (ТОДОРОВИЋ 2011: 1139) утицали на интеграцију и асимилацију са Србима и особеностима већинског народа према којој су вршили адаптацију.

2. Антропонимска категорија личног имена

Лично име је обележје човека, чини основу његовог идентитета, са именом се човек „леgitимише и представља, уписује у књиге рођених, крштених, венчаних и умрлих, као и на гробљу, у школским, војничким и судским књигама” (ЛАЗАРЕВИЋ 2001: 23). Одабир личног имена за родитеље је важна ствар. У зависности од времена и, условно речено, законитости

путеве досељавања, будући да показује неке дијалекатске одлике које нису одлике српских [тимочких] говора” (СИКИМИЋ: 34), а истраживање је показало „да је у току процес редуковања ромског лексичког фонда [...] јер се тек приликом рада на транскрипцији показало колико ромских речи не разумеју (што се посебно односи на термине у домену материјалне баштине)” (Исто: 34–35).

⁵ Тодоровић наводи да су „Роми највећа *паневропска* мањина, како их је први пут назвала финска председница Тарја Халонен у говору одржаном 24. јануара 2001. у Стразбуру на Парламентарној скупштини Већа Европе” (ТОДОРОВИЋ 2011: 1138), јер је „својим специфичностима (непостојање стандардизованог језика и писма, изостанак седелачког начина живота, језичка, племенска и религијска хетерогеност) ромска заједница вечито одударала од критеријума којима се одређује идентитет европских етничких група” (Исто, 1138).

⁶ „Тежиште залагања помера се са модела заштите индивидуалних грађанских права на концепт заштите права националних и етничких мањина, односно на заштиту националних идентитета и колективних мањинских права” да би „коначно, у априлу 2009. године [била] усвојена *Стратегија за унапређење положаја Рома*, заснована на спровођењу мера афирмативне акције из четири приоритетне области” (ТОДОРОВИЋ 2011: 1139, 1140). Такође, треба истаћи да се активно ради на поспешивању културе Рома и то у области превођења како дела светске књижевности, тако и верских списа, посебно хришћанских. (О томе детаљније у: САИТОВИЋ 2018: 31–44)

када је у питању именовање, давала су се имена профилактичког карактера, верски мотивисана, имена историјских личности, имена које презентују неку физичку или карактерну особину, дан рођења, а последњих деценија примећује се тенденција формирања нових имена, која су углавном модификације постојећих. Та варијантност индиректно је условљена помодарством. Неоспорно је да на ономастикон једне нације утичу различити фактори који су у складу са друштвеним приликама и променама.

Посебан тип имена једног ономастикона чине алоглотна имена која, када се „jednom nađu u jezičnom sistemu, tj. U (našem) jeziku, javljaju se i vladaju kao sastavni deo naše antroponimije, pa su, naravno, podvrgnuta i strukturi našeg jezika, tj. Doživljavaju fonetske, morfološke, derivacijske i druge promjene” (PUTANEC, ŠIMUNOVIĆ 1976: X). Управо због тога важно је алоглотна имена посматрати као део антропономастичког фонда одређеног народа, јер се њима одражавају успостављене корелације у погледу друштвених контаката. Преузимање и адаптација страних имена не посматра се као негација етничности и слабљење свести о националном пореклу, већ говори о асимилацијама и контактним релацијама које су последица етнодемографских кретања становништва.

2.1. Типови класификације личних имена

Ономастичка литература нуди различите типове класификације антропонимске категорије имена. Поделе проучавалаца засноване су на врсти мотивације имена (нпр. ŠIMUNDIĆ 1988; PUTANEC, ŠIMUNOVIĆ 1976), структурним, семантичким и/или фонетско-фонолошким алтернацијама (ЋИРИЋ 1997). Шћепановић нуди поделу засновану на спрези елемената творбе и етимологије (ШЋЕПАНОВИЋ 1997), а неки нуде класификацију имена само према пореклу настанка (ПЕЦО у: ЋИРИЋ 1997, ГРКОВИЋ 1983).

Антропонимија као део ономастике сматра се релативно утемељеним сегментом, о чему сведоче бројни научни радови и монографије. Међутим, свако истраживање нуди могућност одређене анализе и одабир нивоа који су у складу са ексцерпираним грађом у зависности од специфичности и циљева.

У овом раду корпус истраживања представља категорија личног имена Рома на територији Враћа, а анализа је заснована на утврђивању порекла имена.

2.2. Лично име код Рома

Сачињавање антропономастикона Рома чини се значајним за ову националну мањину, чиме се, свакако, поспешује и њихов статус. Враће је, донекле, хомогена друштвена средина у којој највећи део популације чине Срби, али у Врању живе и националне мањине. Већински део становништва

је српски и православне вероисповести, па се не може без резерве узети асимилација осталог (несрпског) становништва ка доминантној структури. Из тог разлога анализа антропономастикона Рома на ареалу Града Врања значајна је и за лингвистику како би се видео проценат интеракције и „приклањања” овог народа, те је коректно посветити им пажњу и проучити њихов лексички корпус.

3. Анализа грађе

Грађа за истраживање антропономастикона Рома обухвата 73 мускулонима и 76 феминонима. Најпре ће бити категоризована мушка лична имена према пореклу и то у следеће групе: 1. словенска, 2. несловенска, а потом ће на истом принципу бити разврстана и женска лична имена⁷.

3.1. Мушка лична имена

3.1.1. У прикупљеној грађи је најзаступљенији слој имена словенског порекла која су: сложена од словенских основа, изведена имена од основа и суфикса, скраћена имена која су често хипокористици, преузета имена из осталих словенских језика.

Словенска имена: *Бора, Борислав, Бошко*⁸, *Бранислав, Власта, Војислав, Дарко, Дине*⁹, *Драган, Драги, Драгослав, Дуле*¹⁰, *Душко, Љубиша, Миле, Милијан, Милош, Миљан, Ненад, Раде, Ратко, Слободан, Срба, Станиша, Станко, Тане*¹¹.

3.1.2. „Несловенска имена” (ЋИРИЋ 1997) углавном су „преузета имена” (ШЋЕПАНОВИЋ 1997) и то су сва имена позајмљена из других језика (имена страног порекла која су се адаптирала у наш језички систем посредством различитих утицаја и сматрају се делом ономастикона једног народа). Међу њима има и хипокористика у функцији личних имена.

а) календарска/црквена/хришћанска имена: *Аврам, Адам, Александар, Аџа, Габријел, Давид, Данијел, Данил, Данило*¹², *Дино, Ђулијан, Еману-*

⁷ Анализа порекла имена рађена је према ГРКОВИЋ 1977, SMAILOVIĆ 1990.

⁸ Грковић наводи да је *Бошко* „изведено од Бож(а) + ко”. (1977: 43)

⁹ Хипокористик имена *Костадин, Миладин, Стојадин* (према ГРКОВИЋ 1977: 76).

¹⁰ Хипокористик настао од имена *Душан* – „изведено од истог корена који је у именицама *дух* и *душа*. Није искључено да је име настало од празника *Духови*”, наводи Милица Грковић (1977: 85).

¹¹ *Тане* је хипокористик имена *Танасије* које је „варијанта имена *Атанасије*” (1977: 191).

¹² Милица Грковић истиче да је *Данило* „варијанта имена *Данил. Данил* – грч. Δανιηλ < хебр. Dāni'él”. (1977: 72)

ел, Јашко, Мануел, Марјан, Марко, Мартин, Матијас, Матеја, Михајло, Никола, Перица, Симон, Стефан, Таке¹³, Тимча, Тони, Трајче¹⁴; Филип;
б) имена из неког европског или другог светског језика: Саиша (рус.); Едвард, Едисон (енгл.);
в) муслиманска имена (из арап. и тур. језика): Иса, Исмаил, Мирсад, Назлија, Незад, Ферди, Шериф.
г) имена позајмљена од других народа под савременим утицајима¹⁵: Брендон, Дејвид, Денис, Кевин, Роланд, Роналд, Стивен, Фабијан.

3.2. Женска лична имена

3.2.1. Словенска имена: Биљана, Бисера¹⁶, Грана, Дејана, Дивна, Драгана, Драгослава, Бука, Ђурђина, Златица, Зорица, Милена, Милица, Мира, Мирјана, Невена, Радослава, Радмила, Слађана, Слободанка, Србијанка, Станика, Тијана;

3.2.2. Несловенска имена:

а) календарска/црквена/хришћанска имена: Алабина, Александра, Анка, Дајана, Данијела, Дијана, Булијана, Емилија, Емилијана, Ивана, Ирена, Кристијана, Кристина, Лидија, Љиљана, Маја, Мануела, Марија, Марјана¹⁷, Мартина, Мирјана¹⁸, Нина, Оливера, Рената, Ребека, Тамара;
б) имена из неког европског или другог светског језика: Нађија, Наташа, Соња (рус.); Маријана¹⁹, Силвана (итал.); Рамона (нем.); Клаудија (рим.);
в) муслиманска имена (из арап. и тур. језика): Ајрија, Ајша, Јасмина, Кадуна, Мајмира, Мевлида, Мерима, Мерја, Садија, Санија, Смаја, Суада, Сунита;

¹³ Таке је од Така, према ГРКОВИЋ 1977: 191. Така пак води порекло од Тадија, Танасије итд. (Тадија – грч. Οαββαϊος < хебр. Taddē).

¹⁴ Трајче је изведено од Трај(а) + че. (Грковић 1977: 197) Лично име Траја је „од Трајан, а може бити и од глагола трајати као заштитно име” (Исто: 196). Трајан – рум. Traian < лат. Traianus.

¹⁵ О овој категорији имена говори Милица Грковић (1983: 212).

¹⁶ Када је у питању име Бисера, Милица Грковић упућује на мушку варијанту Бисер (арап. busr < тур. büsre) као „стару словенску позајмицу узету за лично име у новије време према женским именима Бисера и Бисерка” (1977: 36, 222). Међутим, Бисера „може бити и превод имена Маргарета” (Исто: 222), а Маргарета је варијанта имена Маргарита од грч. μαργαρίτα – бисер. (Исто: 276)

¹⁷ Женски облик према мушком имену Марјан < Маријан (лат. Marianus). (ГРКОВИЋ 1977: 277, 127)

¹⁸ Име Мирјана (према ГРКОВИЋ 1977: 281) може бити од хебр. Mīrīām, или је изведено од корена мир + јана као Борјана и Горјана.

¹⁹ Грковић (276) наводи да је женско име Маријана итал. лично име Mariana (сложено од Марија и Ана), а може бити изведено од Мариј(а) + ана као Драгијана, Милијана.

г) имена позајмљена од других народа под савременим утицајима: *Бонита, Касандра, Моника, Саманта, Себастијана, Снежана*²⁰, *Џесица*.

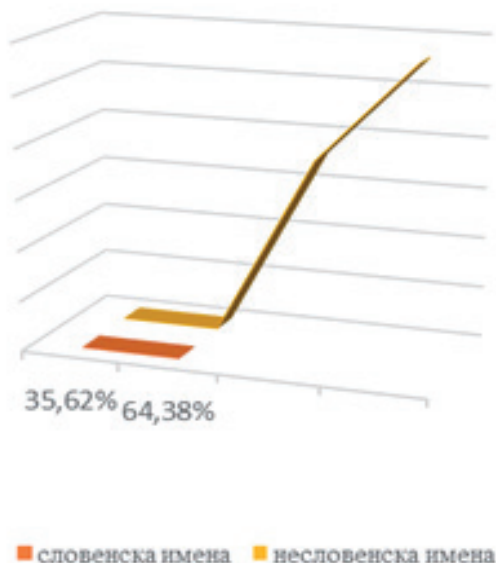
4. Резултати истраживања

4.1. Класификација грађе ромских личних имена извршена је према етимологији.

Мукулонима има 73 и разврстани су на имена словенског порекла – 26 (35,62%) и несловенског порекла – 47 (64,38%). Статистичка анализа показује да је категорија несловенских имена бројнија, а на основу поделе уочено је да доминирају календарска/хришћанска/црквена имена – 29, односно 61,70%. Избројано је 8 имена позајмљених од других народа под савременим утицајима, то јест 17,02%, док су само 3 имена из неког другог језика (6,38%). Имена муслиманског порекла у овом делу корпуса је 7, односно 14,89% укупног броја мушких личних имена Рома.

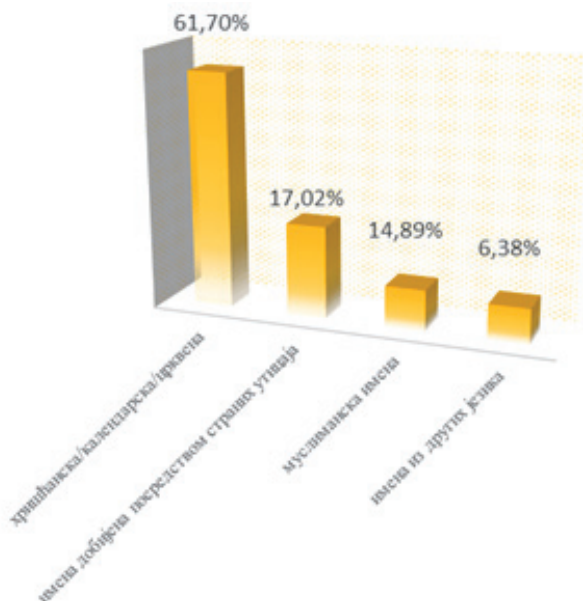
Статистички резултати мушких личних имена Рома представљени су помоћу Дијаграма 1 и 2.

Дијаграм 1. Мукулоними словенског и несловенског порекла

²⁰ *Снежана* је „превод нем. Schneewittchen – снежно бела. Име је распрострањено под утицајем главне личности приче *Снежана и седам патуљака*” (ГРКОВИЋ 1977: 307)

Дијаграм 2. Подела несловенских мушких имена

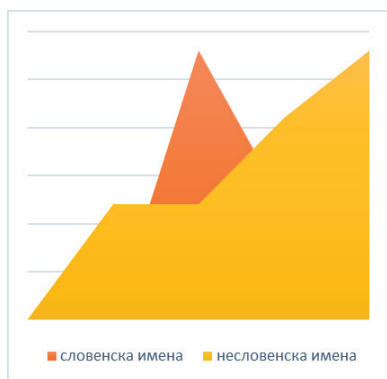

4.2. У обрађеној грађи избројано је 76 феминомина. Класификовање је извршено као и код мушких личних имена – на имена која су етимолошки словенска и она која су по етимологији несловенска. У грађи су евидентирано 23 имена словенског порекла, односно 30,26%, док су 53 имена (69,74%) несловенског порекла.

Опус феминомина несловенског порекла приказује већу заступљеност у овом делу антропономастикона, а највише је евидентирано календарских/црквених/хришћанских имена – 26, то јест 49,05%; следе имена муслиманског порекла из арапског и турског језика – 13 (24,53%). Имена из неког европског или других светских језика има 7, односно 13,21% и исто толико (7) имена која су дошла посредством савремених утицаја (такође 13,21%).

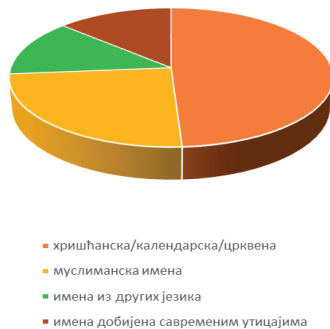
Статистичка анализа женских ромских личних имена представљена је помоћу Дијаграма 3 и 4.

Дијаграм 3.
Феминoмини словенског и несло-
венског порекла

30,26%

Дијаграм 4.
Подела несловенских феминoмина

69,74%

Именовање женских особа ромске популације, након статистичке обраде, указује на чињеницу да је фреквентнија употреба антропонима несловенског порекла.

5. Закључна разматрања

Антропономастикон Рома још увек је недовољно истражена област у лингвистичкој литератури. С једне стране проучавање ромских имена представља изазов, док је са друге стране значајан допринос социolingвистичким истраживањима. Живот Рома у блиској је вези и међузависности са српским становништвом на ареалу Града Врања, па је таква корелација резултирала и на плану именословља.

На почетку истраживања корпуса пошло се од претпоставке да је на антропонимију Рома непосредни утицај извршило већинско српско становништво у погледу антропониимије.²¹ Резултати истраживања показују да доминантне слојеве, и у случају мускулонима и код феминoмина, чине имена словенског порекла и хришћанска/календарска/црквена имена. Дакле, су-

²¹ О томе како су Роми припадали хришћанству још у првом периоду владавине Османлија и да корени 'словенизације' потичу из предосманског доба писао је Драган Тодоровић наводећи записе у којима се изводи закључак да се управо масовна појава словенских имена код Рома још у 16. веку објашњава њиховим насељавањем Балканског полуострва пре Османлијских освајања (детаљније у: ТОДОРОВИЋ 2011: 1151–1157).

живот заједница допринео је томе да српски антропонимски систем утиче на формирање ромског система. То потврђују анализирани примери слоја хришћанских/календарских/црквених имена и, посматрајући такве резултате, могуће је говорити о утицају који врши религијско опредељење. Срби као православни народ претендују да очувају традицију и верске интенције, па се у овом случају уочава резултат контактних релација и асимиловање ромског становништва. Може се рећи да су и имена муслиманског порекла, у проучаваној старосној групи, управо из разлога верске опредељености, мање фреквентна.²²

Слојеви савремених имена и имена преузетих од других народа у ромском антропономастикону нису доминантна, али свакако представљају специфичност и резултат су социјалних утицаја изазваних миграцијама Рома који неретко покушавају да егзистенцију обезбеде привременим или повременим радом ван граница Србије.

Антропонимијски фонд једног народа сматра се једном од важних манифестација културно-језичких корелација и адаптација, те је потребно проучити и овај сегмент лингвистике. Добијени резултати испитиване старосне групе приказују тежњу ромског становништва ка формирању сопственог антропономастикона, без доминантног и/или превладавајућег. О томе сведочи оваква, донекле разнолика, ономастичка ситуација, која, притом, осликава ромски менталитет.

Са друге стране, осим „слободарског” карактера Рома, потребно је узети у обзир њихов досељенички статус, па су потенцијална приклањања словенском народу овог ареала и адаптација ономастикона била очекивана. Хипотеза постављена на почетку истраживања да је антропонимски систем Рома последица различитих социокултуролошких и територијалних утицаја показала се тачном што се уочава и у слоју личних имена истраживаног дела антропономастикона.

²² Видосава Стојанчевић је још 1981. истакла да је „у првим пописима становништва ослобођених предела, нова српска администрација сврставала циганско становништво ових крајева у општу категорију ’турског’ или ’мухамеданског’ становништва, а делом у категорију ’хришћанске вероисповести’ и ’туђе народности’ (СТОЈАНЧЕВИЋ 1981: 140). „Познато је да је после независности Србије (августа 1878), и нарочито после доношења наредбе о покрштавању Цигана у неким крајевима Србије 1892, која је делом примењена (мада непотпуно и површно), и у ослобођеним пределима, један део муслиманског циганског становништва ових предела био преведен у православну веру, односно покрштаван.” (Исто, 142) Дакле, и тада, присилним социјално-верским наметима, долазило је до индиректних трансмисија на лингвистичком плану, што се одражавало и у потоњем, савременом добу. Овим историјским чињеницама потврђује се утицај и конзистенција фактора социјалне, језичке и, у нашем ужем случају, именословне сфере који се, на основу резултата овог истраживања, могу уочити и даље, у мањој мери.

Аврам	Исмаил	Срба
Адам	Јашко	Станиша
Алберт	Кевин	Станко
Александар	Кристијан	Стефан
Бора	Љубиша	Стивен
Борислав	Марјан	Таке
Бошко	Марко	Тане
Бранислав	Мартин	Тимча
Брендон	Матеја	Тони
Власта	Матијас	Трајче
Војислав	Миле	Ћабијан
Габријел	Милош	Ферди
Данијел	Милијан	Филип
Давид	Миљан	Шериф
Данило	Незад	
Дарко	Ненад	
Дејвид	Никола	
Денис	Мирсад	
Дине	Михајло	
Дино	Перица	
Драган	Раде	
Драги	Ратко	
Драгослав	Роланд	
Едвард	Роналд	
Едисон	Саша	
Елдисон	Симон	
Иса	Слободан	

Алабина	Мартина	Саманта
Александра	Мевлида	Санија
Аманда	Мерима	Себастијана
Анка	Мерја	Селенора
Биљана	Милена	Силвана
Бисера	Милица	Слађана
Бонита	Мира	Слободанка
Грана	Мирјана	Смаја
Дајана	Кристијана	Снежана
Данијела	Кристина	Соња
Дејана	Лидија	Србијанка
Дивна	Љиљана	Станика
Дијана	Маја	Суада
Драгана	Мајмира	Сунита
Драгослава	Мануел	Тамара
Ђука	Мануела	Тијана
Ђулијана	Марија	Џесика
Емилија	Маријана	
Емилијана	Марјана	
Златица	Моника	
Зорица	Нађија	
Ивана	Назлија	
Ирена	Наташа	
Јасмина	Невена	
Кадуна	Ребека	
Касандра	Рената	
Клаудија	Садија	

Цитирана литература

- ГРКОВИЋ, Милица. *Речник личних имена код Срба*, Београд: Вук Караџић, 1977.
- ГРКОВИЋ, Милица. „Неке нове појаве у српској антропонимији”. *Ономатолошки прилози V* (1983): 212–215.
- ИВИЋ, Павле. *Дијалекти српскохрватског језика: увод и штокавско наречје*, Нови Сад: Матица српска, 1985.
- САИТОВИЋ, Баја Лукин. „Ромски језик: актуелни процеси стандардизације у Србији”. *Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији*, зборник радова, ур. Тибор Варади и Биљана Сикимић (2018): 31–44.
- СИКИМИЋ, Биљана (ур.). *Језик и традиција књажевачких Рома*. Књажевац: Народна библиотека „Ђегош”, 2018.

- ЛАЗАРЕВИЋ, Велибор. *Српски именовани: одабране руковети*. Земун, Нови Београд: BOOK/MARSO, 2001.
- НП 2012: *Национална припадност – Подаци по општинама и градовима*, Београд: Републички завод за статистику.
- ОБРАДОВИЋ, Жарко В. *Мањине не Балкану*, Београд: Чигоја штампа, 2002.
- РАДОВАНОВИЋ, Светлана и Александар Кнежевић. *Роми у Србији – Попис становништва, домаћинства и станова у 2011. У Републици Србији*, Београд: Републички завод за статистику, 2014.
- СТОЈАНЧЕВИЋ, Видосава. „Роми (Цигани) у Јужној Србији”. *Лесковачки зборник XXI* (1981): 137–160.
- ТОДОРОВИЋ, Драган. „Роми на Балкану и у Србији”. *Теме 4* (2011): 1137–1174.
- ЋИРИЋ, Љубисав. „Ономастика белопаланачког краја”. *Ономатолошки прилози XIII* (1997): 37–338.
- ЋИРИЋ, Љубисав. „Типови личних имена у призренско-тимочкој области”. *Име у култури Срба и Бугара / Името в културата на Сърби и Българи*, зборник радова Филозофског факултета у Нишу, прир. Дубравка Поповић Срдановић (2011): 29–43.
- ШЋЕПАНОВИЋ, Михаило. *Именовани ваљевске Петнице*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Ваљево: Истраживачка станица Петница, 1997.
- ШЋЕПАНОВИЋ, Михаило. „Српска ономастичка терминологија”. *Свет речи – часопис за српски језик и књижевност* 15–16, год. VII (2003а): 14–16.
- ШЋЕПАНОВИЋ, Михаило и Снежана Баук. „Терминологија српске антропонијме”. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 32/3 (2003б): 269–287.
- ВРАЊЕ: <<https://sr.wikipedia.org/sr-ec/%D0%92%D1%80%D0%B0%D1%9A%D0%B5>><24. 7. 2021>
- AGIĆ, Senad. *Muslimanska lična imena sa etimologijom, etimološkom grafijom I semantikom – izbor*. 2. Izd. Sarajevo: Starješinstvo islamske zajednice, 1990.
- BJELANOVIĆ, Živko. „Hipokoristik kao oznaka za tvorbeni način I kao oznaka za vrstu značenja”. *Folia onomastica Croatica*, 15 (2007): 1–14.
- ĐURIĆ, Rajko. *Romologija*. Београд: Тим за социјално укључивање и смањенје сиромаштва Владе Републике Србије, 2021.
- ILIĆ, Rozalija i Emilija Ilić, Slavoljub Đorđević, Aleksandar Spasić, Slavica Rakić, Rajko Ranko Jovanović, Ibrahim Osmani, Dragan Živković. *Romi kroz vreme*. Kragujevac: Romski informativni centar, 2002.
- PUTANEC, Valentin i Petar Šimunović: *Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1976.
- SKOK, Petar. 1971: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Knj. 1–4. Zagreb: JAZU, 1971.
- SMAILOVIĆ, Ismet. *Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni I Hercegovini*. 2. izd. Sarajevo: Institut za jezik I književnost, 1990.
- ŠIMUNDIĆ, Mate. *Rječnik osobnih imena*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1988.

ŠIMUNOVIĆ, Petar. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*, Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga, 2009.

Milica P. Stojiljković

PERSONAL NAMES OF ROMA IN VRANJE

The paper presents a research on the origins of personal names of Roma of primary school age in the territory of Vranje. The anthroponymic category of personal name was taken for analysis; a total of 76 feminomins and 73 masculonims. The goals of the research are to present the nouns of the Roma national minority, to determine which layer they belong to (cataloging), as well as to review the sociolinguistic influences that were performed during the assimilation of the population. The anthroponymic fund of a nation is considered one of the important manifestations of cultural-linguistic correlations and adaptations, so it is necessary to study this segment of linguistics as well. During the research, methods of excerpt, classification, induction and synthesis with statistical analysis and graphical representations were used. The hypothesis set at the beginning of the research according to which the personal names of Roma were created due to the direct influence of the majority population proved to be correct, so in this area we can talk about socio-cultural and territorial influences within the Romani anthroponymic fund.

Keywords: antonymy, Roma, personal name, sociolinguistics, anthroponomasticon, Vranje.

ОСВРТИ, ПРИКАЗИ

ЕДИЦИЈА „МОНОГРАФИЈЕ” ПОВОДОМ 75 ГОДИНА ИНСТИТУТА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ (1947–2022)

Почев од 2004. године, на иницијативу тадашњег председника Научног већа Института за српски језик САНУ академика Александра Ломе и директора Института проф. др Софије Милорадовић, покренута је едиција „Монографије”, с циљем објављивања публикација које су проистекле из основних истраживања Института или из одбрањених магистарских и докторских радова тематски везаних за та истраживања. Од заснивања едиције уредник је био академик Александар Лома, док су од 2020. године част и одговорност припале др Владану Јовановићу. До сада су у оквиру едиције објављене тридесет две књиге, чије кратке приказе доносимо хронолошким редом.

Монографије 1, 2004, 319 стр.

Објављивањем књиге *Експресивна лексика у српском језику (теоријске основе и нормативно-културолошки аспекти)* ауторке Стане Ристић, и званично је покренута едиција „Монографије”. Како рецензент М. Радић-Дугоњић истиче, ова студија „представља прву интегралну интердисциплинарни монографију у целини посвећену експресивној лексици српског језика, која поред теоријске поседује и изразиту апликативну вредност”. Настала је као резултат ауторкиног вишегодишњег опсежног истраживања лексичке експресивности у српском језику како на синхроном тако и на дијахроном плану. Истраживање експресивне лексике примарно је засновано на богатом корпусу дескриптивних речника савременог српског језика, али су по потреби коришћени и други извори из различитих функционалних стилова и жанрова, као и из различитих периода савременог српског језика. Сагледавањем експресивности кроз призму ранијих лексичких проучавања у славистичкој литератури, Стана Ристић указује на недостатке традиционалних приступа, истичући да семантички садржај експресивне лексике, поред језичког плана, обухвата и комуникативни, когнитивни и прагматички,

¹ anasavic81@gmail.com

² Поводом седамдесете годишњице Института за српски језик САНУ, Б. Марковић (2017) је сачинила детаљан приказ првих двадесет пет монографија, чиме је наш задатак умногоме олакшан.

стилски и нормативни план (МИЛОСАВЉЕВИЋ 2004: 160). Такође, осим теоријских основа, ова монографија установљава и практична решења за типску и системску лексикографску обраду експресива.

Монографије 2, 2006, 490 стр.

Студија Марте Бјелетић *Исковрнути глаголи. Типови експресивних превербалних форманата (на српском и хрватском језичком материјалу)* друга је по реду у едицији „Монографије”. Предмет овог истраживања јесу експресивни глаголски префикси који су с аспекта синхроне творбе непрепознатљиви, односно њихово издвајање читава се искључиво на дијахроно-компаративном плану. Основни циљ истраживања био је: „а) установљавање основних типова експресивних превербалних форманата; б) утврђивање законитости њиховог функционисања; в) фокусирање лексичко-семантичких сфера у којима се јављају; г) одређивање статуса експресивних превербалних форманата у творбеном систему српско-хрватског језика” (19–20), као и анализа читавог низа лексема које ће као одреднице ући у етимолошки речник, те практична примена добијених резултата у изради етимолошког речника. Ова обимна монографија поред примарне етимолошке анализе доноси исцрпну анализу и из историјске творбе, лексичке деривације и семантике. Темељно „анализирајући ову комплексну категорију на изузетно обимном корпусу грађе и уз критички приступ литератури, ауторка показује како овај систем експресивних глаголских префикса и са њима спојивих основа функционише и на тај начин долази до решења не само појединачних етимолошких проблема него и до теоријски релевантних закључака” (СПАСОЈЕВИЋ 2006: 91). О изузетном научном значају овог дела сведочи и награда Славистичког друштва Србије „Павле Ивић” за најбољи рад из лингвистичке славистике у 2006. години.

Монографије 3, 2006, 228 стр.

Студија Стане Ристић *Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма* резултат је ауторкиних вишегодишњих истраживања у оквирима насловљене теме. Централни проблем представљају језичко нормирање уопште и лексичко нормирање као специфични вид установљења језичке норме, сагледани у контексту динамике језичког развоја и друштвено-историјских услова којима је тај развој условљен. Репрезентативном језичком грађом и чврстим теоријским основама ова монографија „осветљава проблеме и појаве који искрсавају у судару лексикографије, лексикологије, стилистике, прагматике, језичке стандардизације и нормирања, језичке културе, језичке политике и језичког планирања” (СПАСОЈЕВИЋ 2006: 403). Монографија *Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма* „представља важну лингвистичку референцу, нарочито за лексикографе и оне лингвисте који се баве нормом, језичком културом и стилистиком као при-

марним предметом свог истраживања. Велики део њеног потенцијала огледа се у сагледавању перспективе електронске и корпусне лексикографије, које се активно користе резултатима управо оваквих истраживања“ (ИВАНОВИЋ 2006: 86–87).

Монографије 4, 2008, 921 стр.

Тимочки дијалекатски речник Јакше Динића четврта је књига у едицији „Монографије”. На више од 900 страна пажљиво селектованим речима, граматички обрађеним, прецизно дефинисаним семантичким еквивалентима књижевног језика, те снабдевеним садржајним илустративним материјалом, науци је представљена значајна лексикографски уобличена лексика једног дијалекатског идиома, а широј јавности даривана богата ризница лексике као сведочанство о духовној и материјалној култури Средњег Тимока. Речнички фонд обухвата 24275 лексичких јединица, с око 50000 значења. „Окосницу овог речника чине ранији ауторови прилози објављени у часопису Српски дијалектолошки зборник (даље СДЗБ) – *Речник тимочког говора* (СДЗБ XXXIV, 1988), *Додатак Речнику тимочког говора* (СДЗБ XXXVI, 1990) и *Речник тимочког говора (други додатак)* (СДЗБ XXXVIII, 1992)” (МАРКОВИЋ 2017: 446).

Монографије 5, 2008, 247 стр.

Монографија *Границе призренско-тимочких говора у власотиначкоме крају* Станислава Станковића настала је као резултат ауторових вишегодишњих дијалектолошких истраживања на територији власотиначке општине. Предмет ове студије јесте уочавање и описивање дистинктивних особености лужничког, запаљског и јужноморавског говорног типа и прецизирање њихових граничних линија у власотиначком крају. Географски распоред диференцијалних особина представљен је на двадесет пет лингвистичких карата, што чини значајан допринос српској лингвогеографији. Према речима Д. Ратковић (2010: 225), „истраживање призренско-тимочких говора у граду Власотинцу представља пионирски подухват у српској дијалектологији и, слободно можемо рећи, зачетак је урбане дијалектологије у Србији”. С обзиром на то да „уз исцрпно лингвогеографско разматрање говора Власотинца и његове околине, аутор приноси и богату литературу из домена лингвистике, етнографије, историје и географије, ова студија може послужити и као добра полазна основа за будућа лингвистичка, или шире: хуманистичка истраживања југоисточних предела Републике Србије” (ПЕТРОВИЋ 2011: 686).

Монографије 6, 2009, 342 стр.

Монографија *Говор Горње Пчиње. Гласови и облици* Марине Јуришић заснива се на аутентичној грађи коју је ауторка годинама предано при-

купљала у горњопчињским селима. На основу опсежног истраживања и промишљања теме, уочен је читав низ специфичних особина које издвајају пчињски од осталих српских говора, а понекад и од сродних призренско-тимочких, док га истовремено неке његове карактеристике деле на две или чак три зоне. Темељним истраживањем говора Горње Пчиње Марина Јуришић је „са дијалекатске мапе српског језичког простора уклонила још једну празнину. Учинила је то педантно и стручно, доприносећи својом монографијом добијању поуздане слике о говору Горње Пчиње. Тачније речено, омогућила нам је да стекнемо јасну представу о унутрашњој диференцијацији испитиване области, али и о односу пчињског говора према суседним говорима” (ПЕТРОВИЋ-САВИЋ 2009: 241). Посебну вредност ове књиге представљају лингвистичке карте, као и обиље дијалекатског материјала којима се поткрепљују анализирани појаве и изведени закључци.

Монографије 7, 2009, 178 стр.

Седма књига у едицији „Монографије” јесте *Лексика свадбених обичаја у Рађевини* Мирјане Петровић-Савић. Предмет овог рада јесте лексика традиционалних свадбених обичаја у Рађевини у периоду између два светска рата. Однос језика и културе, који се среће у делу животног циклуса везаном за свадбу, сагледан је кроз призму лексичко-семантичких и етнолингвистичких истраживања. Систематична анализа заснована на богатој грађи резултирала је низом сазнања и корисних закључака. Сваки обичајни сегмент разрађен је до детаља, тако да се стиче „потпуна слика тока једне рађевске свадбе, са свим њеним пратећим појединостима, и неизоставно се откривају и схватања људи из овога дела Србије, а не само језичке особености њиховог говора (четвороакцентатски систем са чувањем послеакцентатских дужина, присутност старог гласа јат и др.)” (ЈУРИШИЋ 2013: 239–240). Вредан допринос српској науци о народним говорима представља и *Појмовни речник*, с око 700 одредница које су сложене азбучним редом, уз прецизно навођење граматичких обележја, дефиниција, контекста и броја параграфа у којем се у лексичко-семантичкој анализи дата одредница анализира.

Монографије 8, 2010, 266 стр.

Студија Наташе Вуловић *Лексика у приповеткама Лазе К. Лазаревића* бави се „анализом и класификацијом карактеристичне и маркиране лексике приповедака Л. К. Лазаревића, те лексикографском обрадом необичних, мање познатих и карактеристичних речи, значења и израза” (12). У првом делу монографије, кроз лексичке слојеве успостављене на основу различитих критеријума (експресивност, друштвено-историјски и временски принцип, територијална припадност, функционалност, порекло), представљен је богат лексички инвентар Лазаревићевих приповедака, уз освртање на неке

фонетско-морфолошке карактеристике. Значајан прилог овом истраживању представља пажљиво оформљен речник необичних, мање познатих и карактеристичних речи и фразеолошких јединица. Наташа Вуловић је детаљном и систематичном лексиколошко-лексикографском анализом „дала слику лексичког инвентара на примерима једног од најрепрезентативнијих писаца друге половине 19. века, али и место тих лексема у савременом лексичком фонду српског језика” (НАСТАНОВИЋ 2010: 63).

Монографије 9, 2010, 177 стр.

У едицији „Монографије” као девета књига објављена је студија *Деминутивне и аугментативне именице у српском језику* аутора Владана Јовановића. Предмет анализе су деминутивне и аугментативне именице у српском језику, које се на плану деривације, значења и употребе у комуникацији издвајају као посебне творбене категорије. Ослањајући се на резултате досадашњих истраживања деминуције и аугментације „на творбеном плану код нас и у свету, аутор је могао да се усмери на семантичко-прагматичко и лексикографско-лексиколошко становиште, па, заправо, овај део представља окосницу нових резултата показаних на корпусу деминутивних и аугментативних именица српског језика” (РИСТИЋ 2011: 797). Студија је писана концизно, јасно и прегледно, те представља значајно полазиште у анализи деминуције и аугментације именица у српском језику. „Допринос развоју српске дериватологије огледа се у томе што је овом књигом проширен морфолошко-творбени аспект проучавања именичких деминутива и аугментатива, допуњен семантички и осветљен прагматички аспект употребе и функционисања ових твореница у лексичком систему српског језика” (СПАСОЈЕВИЋ 2010: 67).

Монографије 10, 2009, 242 стр.

У књизи Стане Ристић *Модификација значења и лексички модификатори у српском језику* модификација значења је разматрана у виду различитих тема у оквиру поглавља, „а покрива широки спектар појава које се јављају у међусобном утицају језичких јединица у спојевима на различитим језичким нивоима и у различитим видовима...” (7). Циљ овог истраживања био је да се из тезаурусног речника, на основу традиционалног лексикографског описа, издвоје информације које доприносе реконструкцији лексикографских типова и лексикографског метајезика, као и да се допуни или коригује традиционални систем лексикографског описа и метајезика применом принципа савремене лексикографије. Осим бројних теоријских тема, ова књига „садржи и једну корисну, практичну, лексикографску димензију. Будући да је ауторка редактор и уредник Речника САНУ с вишегодишњим лексикографским искуством, своја запажања и закључке проистекле из лексиколошких, семантичких и прагматичких истраживања преточила је и

у корисне лексикографске савете” (МАРКОВИЋ 2011: 351). „Интердисциплинарност у тумачењу истраживаних појава, те семантички приступ свим језичким нивоима, граматичком, лексичком, синтаксичком, дикурсном, прагматичком, као и избор и појмовно обухватање саме теме, чини да ова књига буде модерна у времену у којем је настала” (ЛАЗИЋ-КОЊИК 2011: 305).

Монографије 11, 2010, 219 стр.

Теорија језичке културе: у науци о српском језику и славистици Марине Николић једанаеста је књига у едицији. Предмет овог истраживања јесте језичка култура као део „опште културе и културе понашања и комуницирања карактеристичних за неко друштво или појединца, који се испољава првенствено у степену познавања потенцијала одређеног језичког система који омогућује практично владање различитим функцијама тога језика” (11). Недостатак литературе из области теорије језичке културе у науци о српском језику били су подстрек да се овом књигом понуди појмовни и теоријско-методолошки апарат на којима би требало заснивати савремена истраживања српске језичке културе. Ова студија „представља истраживање које се пре свега базира на критичким прегледима домаће и славистичке литературе о овој области, што може користити као полазиште како лингвистима, тако и осталима који су заинтересовани за питања језичке културе” (МОЈСИЛОВИЋ 2010: 71).

Монографије 12, 2010, 472 стр.

Обимна студија *Заменице у говорима југозападног дела Косова и Метохије* Радивоја Младеновића јесте дванаеста књига у едицији „Монографије”. Предмет овог истраживања јесу односи у заменичким системима српских говора у Призренској котлини, северном делу Шарпланинске области и јужном Косову. Како аутор истиче „на овом подручју и око њега остварили су се дуготрајни језички, етнички, етнографски контакти, чији је резултат настанак ареала са изразито богатом дијалекатском композицијом, у којој поједини делови представљају етнојезичку ивицу српског односно македонског народа и језика” (15). Грађа је прикупљена из девет говора области обухваћене истраживањем: призренског градског говора, ђаковачког, подримског, подгорског, сиринићког, јужнокосовског, сретечког, подгоранског и горанског. Утемељена на релевантној и поузданој грађи, као и на доброј обавештености аутора о степену проучености овог проблема, ова студија даје систематичан преглед насловљених језичких особености. Бројним поузданим закључцима допринели су „ауторово познавање ширих балканских етнојезичких односа, затим владање фактима историје српског језика, добро познавање дијалекатских прилика у словенским и несловенским говорима у ужем и ширем окружењу испитиване области” (РЕМЕНИЋ 2011: 681).

Монографије 13, 2010, 226 стр.

Студија Радмиле Жугић *Исказивање генитивних значења у говору Јабланичког краја (у светлу призренско-тимочких говора као целине)* утемељена је на обимној и аутентичној грађи која је резултат ауторкиног вишегодишњег теренског истраживања јабланичког говора. Повод за испитивање начина исказивања генитивних значења у говору јабланичког краја првенствено се заснива на семантичкој комплексности генитива којим се могу изразити кључна синтаксичка значења, те бројним функцијама које генитив може вршити, као и на великом броју предлога који се везују за генитив, односно за општи падеж у генитивној функцији. Резултати истраживања показали су да одсуство морфолошког генитива у говору јабланичког краја „не представља препреку исказивању најразноврснијих генитивних значења, како примарних и фреквентних, тако и секундарних и мање фреквентних, са бројним значењским нијансама, које одликују наш стандардни језик” (ЈОВАНОВИЋ 2021: 145). Систематичан преглед ове битне језичке особености чини драгоцен допринос дијалекатској синтакси, те с обзиром на познати недостатак монографских радова из ове области, монографија Радмиле Жугић „заузима значајно место на списку библиографских јединица из дијалекатске синтаксе” (МАРКОВИЋ 2011: 203).

Монографије 14, 2012, 192 стр.

У књизи Стане Ристић *О речима у српском језику (творбени и лексикографско-лексиколошки аспекти)* представљени су резултати истраживања лексике српског језика из области творбе речи, лексикографије и лексикологије. Преглед и опште карактеристике најновијих творбених процеса у развоју лексике српског језика репрезентоване су на примерима из *Електронског корпуса нових речи* Ђ. Оташевића, док су на примерима из *Речника САНУ* представљене лексичко-семантичке и граматичке карактеристике граматичких речи и статус црквене лексике у лексикону савременог српског језика. Значајан допринос науци представља чињеница да се монографија бави „творбеним и семантичким појавама процеса урбанизације језика, процеса који још није завршен. Такође, монографија указује на битне лексикографске пропусте, посебно у обради функционалних речи, на основу којих се унапређује лексикографска пракса” (СТАНИЋ 2012: 130). Како Г. Штрбац (2013: 494) закључује: „релевантан избор тема, који прати савремено језичко стање, детаљна анализа грађе, која уважава резултате претходних истраживања обрађиваног проблема, тумачење одређених језичких појава не само с лексичко-семантичког и творбеног већ и са социолингвистичког, функционално-стилског, нормативног и прагматичког аспекта и закључци проистекли на основу тога чине ову монографију веома вредним научним делом”.

Монографије 15, 2012, 704 стр.

Речником говора северне Метохије Милете Букумирића је на око седамсто страна верно представљен лексички фонд Срба старинаца који говоре косовско-ресавским дијалектом. Одреднице у речнику су узбучене, акцентоване, снабдевене граматичким ознакама, дефиницијама и релевантним контекстом. Структура лексике и њене семантичке карактеристике наметнули су комплекснији начин испитивања и речничког устројства. Супротно већини дијалекатских речника *Речник Говора северне Метохије* није диференцијални речник, већ садржи и речи познатог значења, без дефиниција, али с граматичким обележјима и илустративним примерима. Он „поред иновативног лексикографског поступка и богатог лексичког фонда, доноси обиље информација о језику, начину живота, култури и фолклору северне Метохије. Као такав, овај речник пружа значајне информације из области дијалектологије, ономастике, етнологије, фолклористике, историографије и сеоске привреде” (МИЛОСАВЉЕВИЋ 2013: 818). *Речник Говора северне Метохије* овенчан је наградом „Павле Ивић” за најбољи рад из српске лингвистике у 2012. години.

Монографије 16, 2012, 423 стр.

Године 2012. још једна књига је добила награду „Павле Ивић” – *Турцизми у српском призренском говору (на материјалу из рукописне збирке речи Димитрија Чемериџића)* Снежане Петровић. Основни циљ ове студије био је да се у форми етимолошког речника представи корпус турцизама у српском призренском говору заснован на рукописној збирци Димитрија Чемериџића, што је остварено квантификовањем свих речи преузетих преко турског језика, утврђивањем што прецизнијег турског етимона, навођењем турских дијалекатских облика, упућивањем на паралеле у другим балканским језицима, као и указивањем на порекло турских етимона обрађених у етимолошкој литератури (23–24). „Значај података које ова монографија доноси заиста је вишеструк, а ту припада и могућност проучавања језичке интерференције на различитим језичким нивоима у једној изразито мултиетничкој и мултилингвалној средини каква је град Призрен, па потом уочавање механизма међузависности језика и (традиционалне) културе. Тако је далеко превазиђен циљ који је С. Петровић себи поставила – да само понуди „модел етимолошког речника турцизама” (362) (МИЛОРАДОВИЋ 2014: 623).

Монографије 17, 2013, 452 стр.

Као седамнаеста књига у едицији „Монографије” штампана је студија Марине Спасојевић *Глаголи на -(ј)ети, -џи у корелацији са глаголима на -ити, -џи у савременом српском језику (нормативни и лексикографски аспект)*. Предмет овог истраживања означен је насловом, док је основни

задатак био да се „што реалније осветли стање ове морфолошко-аналогске појаве, да се на основу грађе покаже и утврди степен очуваности семантичке и синтаксичке опозиције између глагола са суфиксима *-(j)ети* и *-ити* и да се укаже на тенденције њенога развитка у савременом српском језику” (29). Квалитету монографије посебно доприноси „исцрпна презентација грађе, која је, уз навођење потврда, подразумевала и тачно навођење извора из којих су потврде црпене” (ЈОВАНОВИЋ 2016: 681). Такође, значај овог рада огледа се у томе што је Марина Спасојевић „знатно проширила поље истраживања насловљене теме и разрешила многа отворена питања на творбеном, граматичко-синтаксичком, нормативном и лексикографском плану” (РИСТИЋ 2014: 363).

Монографије 18, 2013, 470 стр.

Осамнаеста публикација у едицији „Монографије” јесте обимна студија Радивоја Младеновића *Говор јужнокосовског села Гатње*. Предмет овог истраживања јесте опис говора једног места, који се наметнуо из следећих разлога: „у науци су признанско-јужноморавски говори јужног дела Косовске котлине недовољно познати; од јужнокосовских насеља практично само у овом месту доминира стариначко становништво, које има стабилан дијалекатски систем” (17). Изузетним стилем и ширином приступа аутор даје поуздане податке о ширем простору признанско-тимочких говора метохијско-косовског-сиринићког ареала. Приступ назначеном проблему истовремено је „традиционалан и модеран. Традиција се огледа у поштовању редоследа поглавља и у редоследу проучавања појединих појава. На тај начин се омогућава већа прегледност, што даље омогућава поређење језичке грађе са грађом у другим монографијама. Иновација се огледа у коришћењу нових језичких апаратура, које су нарочито везане за синтаксу језика” (ПАВЛОВИЋ 2014: 615). Иако лексички систем није посебно разматран, књига обилује драгоценом лексичком грађом погодном за будућа лексиколошка проучавања. Поред изузетне научне вредности значај ове монографије је и у томе што чува од заборава део српске културне баштине у овом делу Косова и Метохије.

Монографије 19, 2014, 351 стр.

У едицији „Монографије” је као деветнаеста књига објављена студија Бојане Милосављевић *Оговарање као говорни жанр свакодневне комуникације*. Предмет овог опсежног истраживања јесте оговарање као комплексан језички и друштвени феномен, док су задаци имали један општи циљ: „да се дискурс оговарања опише на семантичком и формалном плану, као и то да се донекле представи и теоријски модел описа одређеног типа дискурса као што је то оговарање” (317). Темелјна анализа заснива се на богатој и поузданој језичкој грађи која је сагледана са комуникацијског, семиотич-

ког, прагматичког, лексичко-граматичког и социјалнопсихолошког аспекта. Ово опсежно истраживање је поред вредних резултата донело и „теоријски ред у једну веома флуидну и унутар себе разнолику комуникацијску појаву” (Кликовац 2015: 133). „Утврдивши појмовно значење оговарања, одлике оговарања као говорног жанра свакодневне комуникације, врсте оговарања, језичка средства којима се постиже, околности под којима се одвија, понашање говорника и саговорника, Бојана Милосављевић је у потпуности испунила циљеве које је себи поставила” (СТИЈОВИЋ 2012: 43).

Монографије 20, 2014, 272 стр.

Основни циљ студије *Микротопонимија доњег слива Јабланице (семантичко-творбени аспект)* Радмиле Жугић био је „исцрпна и темељна топономастичка интерпретација микротопонимије на семантичком и структурном плану” (13). Детаљна лингвистичка и топономастичка анализа обухватала је више од 1500 микротопонимских јединица, прикупљених на ареалу од 32 села у доњем сливу Јабланице. Микротопоними су сагледани са семантичког и творбеног аспекта, утврђени су многобројни мотиви настанка микротопонима и њихових творбених образаца, а на основу њих и различитих семантичких група и подгрупа, односно творбених модела и типова микротопонима. Овако темељно спроведена анализа представља значајан „прилог српској ономастици, јер је ауторка овим делом направила још један искорак у проучавању језичког система јабланичког говора, усмеривши сопствене истраживачке циљеве на семантичко-творбене законитости једног неистраженог лингвистичког поља – ономастике” (МАРКОВИЋ 2015: 348). Такође, „ovom onomastičkom monografijom trajno je sačuvana jezična, ali i izvanjezična baština: imena, ali i sve ono što se u njima zrcali – osobe, njihov društveni i duhovni život, a posebno djelatnosti i zanimanja, te prirodni ambijent – spašeni su od zaborava” (HORVAT 2016: 214).

Монографије 21, 2014, 303 стр.

Број 21 носи књига Марине Николић *Категорија степена у српском језику: сложена реченица*. Како је већ насловом одређено, предмет ове студије јесте категорија степена у систему сложених реченица савременог српског књижевног језика. Циљ овог истраживања био је да се задата тема детаљно опише и објасни с истовременим ослонцем на лингвистичку традицију и модерну лингвистичку теорију и методологију која се примењује у проучавањима категорије степена у словенским језицима. Ауторка је минуциозном анализом великог броја примера дошла до релевантних и поузданих закључака. Између осталог, „ономасиолошки приступ омогућио јој је да покаже како је семантичка категорија степена врло заступљена у систему сложених реченица српског језика, те да степеновање није само одлика градационих реченица, како је углавном у нашој литератури констатовано” (МИЛАШИН

2015: 308). Ова монографија „представља истраживање које је чврсто утемељено и у теоријско-методолошком погледу и у погледу обима, структуре и релевантности грађе на којој се заснива. У њему је на нов и релевантан начин и теоријски и практично осветљена синтаксичко-семантичка проблематика категорије степена у зависносложеним реченицама српског језика” (ПИПЕР 2015: 335).

Монографије 22, 2015, 452 стр.

У књизи Стане Ристић *Граматички и когнитивни аспекти лексичког значења* граматичка и семантичка анализа богате грађе ексцерпираних из различитих типова референтних српских и словенских речника, електронског корпуса, књижевног, поетског и религиозног дискурса, вршена је „не само са лингвистичког већ и са социолингвистичког, етнолингвистичког и културолошког и, посебно, когнитивнолингвистичког аспекта и уз примену разноврсних лингвистичких теорија – попут теорије језичке личности, теорије идиостила, теорије вербалних асоцијација итд.” (БОГДАНОВИЋ 2016: 427). Иако покрива велики тематски распон „књига представља хармоничну целину која је сачињена од истраживања теоријских и практичних питања лексичке семантике и граматике српског језика. Сваки рад је посвећен актуелној и изузетно занимљивој језичкој проблематици чија се анализа излаже с ослонцем на модерне методе интерпретативне лексикографије и системског описа језика” (ПОПОВИЋ 2015: 340).

Монографије 23, 2015, 359 стр.

Двадесет трећа књига у оквиру едиције јесте *Српска фразеологија и религија: лингвокултуролошка истраживања* Наташе Вуловић. Предмет ове студије јесу фразеолошке јединице с религијским компонентама у српском језику. Ослањајући се на лингвокултурологију, циљ истраживања био је да се опишу њихове лексичке, структурне и семантичке одлике, као и да се укаже на специфичне културне конотације. Добијени резултати указују на значај религијског домена у формирању фразеолошког фонда српског језика. Вредност ове монографије читава се и у темељном истраживању, у које су осим фразеолошке литературе „укључене студије из области православне догматике и хришћанске религије уопште, старе српске религије и фолклора, те словенске митологије, што сведочи о комплексности разматраних појава и слојевитости српске фразеологије с религијском компонентом у лексичком саставу” (ШТРБАЦ 2016: 193). Монографија *Српска фразеологија и религија: лингвокултуролошка истраживања* овенчана је наградом за најбољи рад из српске лингвистичке славистике „Павле и Милка Ивић”, за 2016. годину.

Монографије 24, 2016, 226. стр.

Књига Неђа Јошића *Воћарска лексика и терминологија у српском језику* резултат је ауторовог интердисциплинарног приступа у проучавању воћарске лексике и терминологије. Како аутор истиче, „предмет чине језички, а не било који други аспект воћарске дјелатности” (2). Циљ овог истраживања јесте лексичко-семантичко и творбено расветљавање лексема које припадају стандардној и народној лексичкој општег лексичког фонда, а које су тематски везане за воћарство. Будући да је компоненцијална анализа основни методолошки поступак примењен у студији, „успешно је решена дихотомија анализираног лексичког материјала: стандардне термилошке лексике према народној односно покрајинској термилошкој лексичкој” (РИСТИЋ 2016: 122). Вредан допринос српској лексикологији, али и лингвистичкој географији представља индекс народних назива воћака с подацима времена и места, и с релевантним примерима. Између осталог, овако наведени подаци представљају поуздан материјал за прецизну израду лингвистичких карата.

Монографије 25, 2016, 307 стр.

Двадесет пета књига у едицији „Монографије” јесте *Српска војна лексика и терминологија* Владана Јовановића. Окосницу ове студије чини војна лексика српског језика, посматрана као својеврстан термилошки подсистем унутар ширег лексичког система српског језика. Постављени циљ истраживања – да се на основу лексичко-граматичког и лексичко-семантичког описа војне лексике прикажу механизми настајања, употребе и функционисања ових јединица на неколико нивоа језичке структуре, пре свега на лексичком, остварен је захваљујући темељној анализи. Због семантичке и функционалне сложености грађа је посматрана „из угла целине лексичког система, чиме је обухваћена и анализа употребе језичких средстава у номинацији специјалних појмова, њено функционисање унутар различитих језичких нивоа, начин представљања ове лексике у лексикографији – дескриптивној, али и специјалној, као и анализа термина у ширем контексту војног језика” (СПАСОЈЕВИЋ 2017: 118).

Монографије 26, 2018, 396 стр.

Под бројем 26 штампана је монографија *Српска језикословна терминологија у 19. веку* Ане Мацановић. Централни проблем ове монографије представља лексичко-семантичка и дериватолошка анализа термилошке грађе из 127 различитих извора, објављиваних у периоду од 1801. до 1894. године. Ексерпирана грађа упоређена је са стањем у савременој лингвистичкој терминологији. Циљ је био да се утврди у којој мери језикословна терминологија из 19. века одговара савременој и да ли постоји континуитет у формирању метајезика ове дисциплине. Ана Мацановић у закључку указује на потребу проучавања „терминологије осталих језикословних дисциплина”.

плина – творбе речи, лексикологије и лексикографије, стилистике, ортографије, дијалектологије, као и термина који се односе на језичке идиоме. Тако комплетирана анализа била би погодан извор за стварање речника српских језикословних термина у 19. веку. Концепција и израда оваквог речника допринела би, између осталог, и конструисању речника савремених лингвистичких термина” (353).

Монографије 27, 2017, 336 стр.

Књига *Деминутиви у призренско-тимочким дијалектима српског језика (с освртом на бугарски и македонски књижевни језик)* Радмиле Жугић објединила је радове који су резултат ауторкиног дугогодишњег истраживања творбеног, семантичког и употребног аспекта деминутива као специфичне творбено-семантичке категорије у говорима призренско-тимочке дијалекатске области. Предмет истраживања ове монографије јесте анализа именичких, придевских и глаголских деминутива у призренско-тимочким дијалектима с освртом на бугарски и македонски језик, као структурно блиским контактним јужнословенским идиомима. Истраживањем су обухваћени деминуција „као језички, у овом случају дијалекатски, и као аксиолошки проблем, будући да се деминуирање у језику не може посматрати изван екстралингвистичких, а посебно прагматичких и културолошких фактора” (ЈОВАНОВИЋ 2021: 145–146), затим творба речи у систему призренско-тимочке дијалекатске области, као и проблем поређења језика у контакту. Резултати анализе „сведоче о великој издиференцираности творбених модела и творбених начина што их чини специфичним у односу на стандардни српски језик и његове друге дијалекте” (182).

Монографије 28, 2020, 260 стр.

Студија Драгане Рагковић *Песник и емиграција: концептосфера дома и домовине у поезији Александра Петрова* још једна је значајна монографија у едицији. Окосницу ове студије представљају *дом* и *домовина* као етнокултурни концепти у поезији Александра Петрова. Циљ је био да се утврди шта наведени појмови значе за песника емигрантског порекла у традиционално блиској средини, с истим исходиштем – словенским, и истом, православном верском традицијом, с једне стране, и песника у средини која му верски и духовно није традиционално блиска, с друге стране. Значајно је да су у анализи примењени когнитивни и етнолингвистички теоријско-методолошки поступци Лублинске етнолингвистичке школе, који су и раније примењивани у српском језику и култури и у српском књижевном и религијском дискурсу. Ова књига „представља оригинално и озбиљно истраживање, значајно за више хуманистичких наука и научних дисциплина, од којих бисмо издвојили: лингвокултурологију, когнитивну и антрополошку лингвистику, науку о књижевности и, свакако, ојкологију, која се тек развија” (ДИМИТРИЈЕВИЋ 2021: 345).

Монографије 29, 2020, 404 стр.

У коауторској монографији *Когнитивни правац у српској етнолингвистици – почеци развоја и актуелни проблеми* Стане Ристић и Иване Лазић Коњик обједињени су резултати рада ауторки у последњих десетак година из области етнолингвистике когнитивног усмерења. Циљ је био да се досадашњи резултати етнолингвистичких истраживања у Србији представе у контексту словенске етнолингвистике и сличних дисциплина антрополошке оријентације, да се уоче фазе и тенденције развоја и да се на основу њих установи будући правац тог развоја. Поред увида „у могућности и домете практичне примене основних поставки лублинске етнолингвистичке школе когнитивног усмерења на српском језичком материјалу” ово истраживање „продубљује знања носилаца српског језика о њиховом идентитету, менталитету и културнонационалним специфичностима” (ШТРБАЦ 2021: 260). Монографија *Когнитивни правац у српској етнолингвистици – почеци развоја и актуелни проблеми* утире пут развоју аутентичне српске етнолингвистичке школе „својом садржином – приказом сврсисходних модела реконструкције аксиолошких концепата, као и понуђеним термилошко-методолошким оквиром за истраживања појмова који представљају вредности у српској култури” (ЂУКИЋ 2021: 205).

Монографије 30, 2021, 342 стр.

У монографији *Називи животиња у српском језику – семантичка и лингвокултуролошка анализа* Слободана Новокмета зоолошка лексика, ексцерпирана из описних речника савременог српског језика, темељно је сагледана с лексичко-семантичког и лингвокултуролошког аспекта. Детаљна културолошко-лексиколошка анализа допринела је „утврђивању културних стереотипа и њиховог места и улоге у српској језичкој слици света, а интердисциплинарни приступ овој теми дао је резултате који представљају значајан допринос блиским хуманистичким дисциплинама: културологији, етнологији, социологији, психологији, као и лингвистичким дисциплинама њиховог усмерења: лингвокултурологији, етнолингвистици, социоллингвистици и психоллингвистици” (РИСТИЋ 2021: 339). Ово опсежно научно истраживање, значајно за науку о језику, али и друге интердисциплинарне области, расветлило је „полисемантичке процесе код лексема са основним значењем животиња и когнитивне механизме у прожимању људског и животињског света” (РАТКОВИЋ 2021: 270).

Монографије 31, 2021, 465 стр.

Крајем 2021. године едиција „Монографије” постала је богатија за две значајне публикације. Под бројем тридесет један штампана је студија Наташе Миланов *Српски лексички фонд из угла полисемије: глаголи, именице, придеви*. Књига је носилац награде „Павле и Милка Ивић” за најбоље

славистичко лингвистичко дело објављено у 2021. години. Предмет овог опсежног истраживања јесу лексеме које карактерише богата полисемантичка структура на грађи коју чине досад објављени томови *Речника САНУ*. Минуциозна анализа богатог корпуса, заснована на релевантној научној литератури, омогућила је извођење поузданих закључака: „изразита полисемантичност одлика је лексема које махом припадају најужем делу општег лексичког фонда, које припадају класи променљивих речи и које се, према томе, могу јавити у великом броју граматичких облика. Од 931 лексеме која је у РСАНУ реализовала најмање 15 значења, глаголи су убедљиво најбројнији (62,3% грађе), именицама припада 28,3%, а придевима 9,4%“ (391). Према речима рецензента Наташе Вуловић Емонтс: „посебна научна вредност одражена је у убедљивим сигнификантним научним резултатима, изложеним текстуално, али представљених понекад и графички, у облику великог броја репрезентативних и прегледних табела и графикана”.

Монографије 32, 2021, 250 стр.

Монографија Светлане Слијепчевић Бјеливук *Рекламно-пропагандни жанр у српском политичком дискурсу* јесте прва студија у србистичкој лингвистици у којој је спроведено систематично и свеобухватно истраживање политичког дискурса. Искрпна вишеаспектна анализа заснива се на корпусу који чини рекламано-пропагандни материјал у виду плаката, летака и видеоспотова, коришћен у предизборним кампањама у периоду од 1990. године до 2020. године. Ослањајући се на персуазивну и манипулативну функцију језичко-стилских и нелингвистичких средстава, Светлана Слијепчевић закључује: „а) Рекламно-пропагандни жанр, као део политичког дискурса, утиче различитим језичко-стилским средствима на гласачко тело; б) Већим делом језичко-стилска средства у овом жанру подређена су манипулативној и персуазивној функцији, што значи да је комуникацијска функција замањена или се губи; в) Манипулативне и убеђивачке стратегије развијају се на свим језичким нивоима (лексичком, граматичком, интертекстуалном); г) Иза политичке реторике карактеристичне за рекламано-пропагандни жанр стоји разрађени систем манипулативних техника који налази упориште у употреби различитих (ефикасних) невербалних средстава” (223).

***

Кратак осврт на истраживања која су представљена на страницама едиције „Монографије” потврђује да се на Институту за српски језик САНУ одвија континуирана и плодносна научна активност. Између осталог, о вредности постигнутих резултата сведоче и престижне награде за врхунска научна достигнућа додељена сарадницима Института. Резимирајући остварене резултате, можемо закључити да приказане монографије обухватају најширу проблематику књижевног и народног језика, како на синхронном

тако и на дијакроном плану, те доприносе реализацији основне мисије Института – очувању, неговању и развијању српског језика као највећег општенационалног добра.

Цитирана литература³

- БОГДАНОВИЋ, Маријана. „Традиционални и савремени приступи лексичком значењу. (Стана Ристић, Граматички и когнитивни аспекти лексичког значења)”. *Књижевност и језик* бр. 62/3–4 (2016): стр. 423–427.
- ДИМИТРИЈЕВИЋ, Јована. „Драгана Ратковић, Песник и емиграција: концептосфера дома и домовине у поезији Александра Петрова”. *Наслеђе* бр. 49 (2021): стр. 341–345.
- ЂУКИЋ, Маријана. „Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик. Когнитивни правац у српској етнолингвистици – почеци развоја и актуелни проблеми”. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* бр. 64/1 (2021): стр. 199–205.
- ИВАНОВИЋ, Ненад. „Стана Ристић, Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма”. *Наш језик* бр. 37 (2006): стр. 81–87.
- ЈОВАНОВИЋ, Владан. „Књига о значајној групи глагола из новог угла. (Марина Спасојевић, Глаголи на -(j)ети, -им у корелацији са глаголима на -ити, -им у савременом српском језику (нормативни и лексикографски аспект)”. *Српски језик* бр. 21 (2016): стр. 675–681.
- ЈОВАНОВИЋ, Владан. „Радмила Жугић”. *Наш језик* бр. 52/1 (2021): стр. 143–146.
- ЈУРИШИЋ, Марина. „Мирјана Петровић-Савић, Лексика свадбених обичаја у Рађевини”. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* бр. 56/2 (2013): стр. 239–241.
- КЛИКОВАЦ, Душка. „Бојана Милосављевић, Оговарање као говорни жанр свакодневне комуникације”. *Јужнословенски филолог* бр. LXXI/1–2 (2015): стр. 127–133.
- ЛАЗИЋ-КОЊИК, Ивана. „Стана Ристић, Модификација значења и лексички модификатори у српском језику”. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* бр. 54/2 (2011): стр. 302–306.
- МАРКОВИЋ, Александра. „Стана Ристић, Модификација значења и лексички модификатори у српском језику”. *Јужнословенски филолог* бр. LXVII (2011): стр. 346–351.
- МАРКОВИЋ, Бранкица. „Радмила Жугић, Микротопонимија доњег слива Јабланице (семантичко-творбени аспект)”. *Јужнословенски филолог* бр. LXXI/3–4 (2015): стр. 341–348.
- МАРКОВИЋ, Бранкица. „Поводом значајног јубилеја – 70 година института за српски језик САНУ (1947–2017). Библиографија издања едиције „Моногра-

---

³ У литератури се налази само део приказа којима је научној јавности представљено широко поље научних истраживања која се остварују у Институту за српски језик САНУ.

- фије” Института за српски језик САНУ (2004–2016)”. *Јужнословенски филолог* бр. LXXIII/3–4 (2017): стр. 445–462.
- МИЛАШИН, Горан. „О сложеној реченици са становишта савремених лингвистичких усмјерења. (Марина Николић, Категорија степена у српском језику: сложена реченица)”. *Филолог* бр. VI/12 (2015): стр. 305–308.
- МИЛОРАДОВИЋ, Софија. „Скривене и откривене лепоте рукописне збирке речи Димитрија Чемериќића. Снежана Петровић, Турцизми у српском призренском говору (на материјалу из рукописне збирке речи Димитрија Чемериќића)”. *Philologia Mediana* бр. 6 (2014): стр. 621–625.
- МИЛОСАВЉЕВИЋ, Бојана. „Стана Ристић, Експресивна лексика у српском језику (теоријске основе и нормативно-културолошки аспекти)”. *Наш језик* бр. 35 (2004): стр. 159–162.
- МИЛОСАВЉЕВИЋ, Тања. „Милета Букумирић, Речник говора северне Метохије”. *Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини* бр. 43/2 (2013): стр. 807–818.
- МОЈСИЛОВИЋ, Бојана. „Марина Николић, Теорија језичке културе”. *Наш језик* бр. 41/1–2 (2010): стр. 69–71.
- НАСТАНОВИЋ, Драгана. „Наташа Вуловић, Лексика у приповеткама Лазе К. Лазаревића”. *Наш језик* бр. 41/1–2 (2010): стр. 61–63.
- ПАВЛОВИЋ, Јелена. „И модеран и традиционалан приступ. (Радивоје Младеновић, Говор јужнокосовског села Гатње)”. *Philologia Mediana* бр. 6 (2014): стр. 611–615.
- ПЕТРОВИЋ, Веселин. „Станислав Станковић, Границе призренско-тимочких говора у власотиначком крају”. *Српски дијалектолошки зборник* бр. 58 (2011): стр. 683–686.
- ПЕТРОВИЋ-САВИЋ, Мирјана. „Марина Јуришић, Говор Горње Пчиње: гласови и облици”. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* бр. 52/2 (2009): стр. 239–241.
- ПИПЕР, Предраг. „Марина Николић, Категорија степена у српском језику: сложена реченица”. *Јужнословенски филолог* бр. LXXI/3–4 (2015): стр. 325–335.
- ПОПОВИЋ, Људмила. „Језичка слика света Срба у фрагментима. (Стана Ристић, Граматички и когнитивни аспекти лексичког значења)”. *Јужнословенски филолог* бр. LXXII/3–4 (2015): стр. 336–340.
- РАТКОВИЋ, Драгана. „Станислав Станковић, Границе призренско-тимочких говора у власотиначком крају”. *Гласник Етнографског института САНУ* бр. 58/1 (2010): стр. 221–226.
- РАТКОВИЋ, Драгана. „Слободан Новокмет, Називи животиња у српском језику – семантичка и лингвокултуролошка анализа”. *Јужнословенски филолог* бр. LXXVII/1 (2020): стр. 262–271.
- РЕМЕТИЋ, Слободан. „Радивоје Младеновић, Заменице у говорима југозапад-ног дела Косова и Метохије”. *Српски дијалектолошки зборник* бр. 58 (2011): стр. 675–683.

- РИСТИЋ, Стана. „Добре претпоставке за израду именичких деминутива и аугментатива. (Владан Јовановић, Деминутивне и аугментативне именице у српском језику)”. *Српски језик* бр. XVI (2011): стр. 795–798.
- РИСТИЋ, Стана. „Марина Спасојевић, Глаголи на *-(j)ети, -им* у корелацији са глаголима на *-ити, -им* у савременом српском језику (нормативни и лексикографски аспект)”. *Јужнословенски филолог* бр. LXX (2014): стр. 360–363.
- РИСТИЋ, Стана. „Неђо Јошић, Воћарска лексика и терминологија у српском језику”. *Наш језик* бр. 47/3–4, (2016): стр. 118–122.
- РИСТИЋ, Стана. „Слободан Новокмет, Називи животиња у српском језику – Семантичка и лингвокултуролошка анализа“. *Славистика* бр. XXV/1 (2021): стр. 336–339.
- СПАСОЈЕВИЋ, Марина. „Марта Бјелетић, Исковрнути глаголи. Типови експресивних превербалних форманата (на српском и хрватском језичком материјалу)”. *Наш језик* бр. 37 (2006): стр. 89–91.
- СПАСОЈЕВИЋ, Марина. „Стана Ристић, Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма”. *Јужнословенски филолог* бр. LII (2006): стр. 400–403.
- СПАСОЈЕВИЋ, Марина. „Владан Јовановић, Деминутивне и аугментативне именице у српском језику”. *Наш језик* бр. 41/1–2 (2010): стр. 65–67.
- СПАСОЈЕВИЋ, Марина. „Владан Јовановић, Српска војна лексика и терминологија”. *Наш језик* бр. 48/1–2 (2017): стр. 114–118.
- СТАНИЋ, Данијела. „Стана Ристић, О речима у српском језику (творбени и лексикографско-лексиколошки аспекти)”. *Наш језик* бр. 43/3–4 (2012): стр. 127–130.
- СТИЈОВИЋ, Рада. „Бојана Милосављевић, Оговарање као говорни жанр свакодневне комуникације (докторска дисертација)”. *Лингвистичке актуелности* бр. 21 (2012): стр. 41–45.
- ШТРБАЦ, Гордана. „Стана Ристић, О речима у српском језику (творбени и лексикографско-лексиколошки аспекти)”. *Јужнословенски филолог* бр. LXIX (2013): стр. 488–494.
- ШТРБАЦ, Гордана. „Лингвокултуролошки аспекти српске фразеологије. (Наташа Вуловић, Српска фразеологија и религија: лингвокултуролошка истраживања)”. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* бр. 59/2 (2016): стр. 188–192.
- ШТРБАЦ, Гордана. „Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик, Когнитивни правац у српској етнолингвистици – почеци развоја и актуелни проблеми”. *Јужнословенски филолог* бр. LXXVII/1 (2021): стр. 249–261.
- HORVAT, Joža. „Радмиле Жугић, Микротопонимија доњег слива Јабланице (семантичко-творбени аспект)”. *Folia onomastica Croatica* br. 25 (2016): str. 208–214.

СТАРОСТ И СМРТ У ПОГРАНИЧЈУ

Драгољуб Златковић: *Човек и смрт у лексици и фразеологији пиротског говора (говора суседних области)*, Београд: Етнографски музеј у Београду, 2020, 416 стр.

Нова колекција теренске грађе Драгољуба Златковића, географски одређена „пиротским говорима и говорима суседних области”, објављена током 2020. године, године коју су обележили страхови и смрти од короне, а настављени и ове 2021. године, поделила је судбину многих значајних монографија које на својим корицама носе управо ове две године, а у јавности су прошле скоро незапажено. Било је то доба – оно, нажалост, и даље траје – у коме су промоције књига и научне конференције одржаване онлајн, а теренских истраживања практично није ни било.

У неубичајено кратком предговору, на свега три странице, Драгољуб Златковић наводи временске и географске оквири своје грађе: искази на тему старости, самоће, болести и смрти прикупљани су паралелно са свом другом језичком и фолклорном теренском грађом у истински репрезентативно дугом периоду – у трајању од пола века, почевши од 1965. године па све до јуна 2018. када је рукопис предат у штампу. У географском погледу највећи број примера припада општини Пирот, малобројни подаци из општина Књажевац и Зајечар забележени су у периоду 2003–2009. Тематске целине одредио је сам аутор: има их двадесет, а насловљене су (на стандардном српском језику, са поднасловима на локалним говорима) и нижу се у монографији овим редоследом: *Болест и лечење, Шале на рачун старења, Смрт и пролазност, Дуговечност као основна жеља, Старење у пару, Старење у свом дому, Старење у самоћи, Самоостваривање и свођење рачуна, Преношење традиције, Сужавање социјалног круга, Старци као терет у домаћинству, Слабљење воље и страх од смрти и заборава, Телесно и духовно опадање, Пропадање села и традиционалног система вредности, Самоубиство, Час смрти, Тужбалице, О покојнику и смрти, Погреб и помени, и Онај свет*. Монографија је снабдевана речником непознатих речи, али само оних које нису биле укључене у Златковићев двотомни *Речник пиротског говора* (Београд, 2014).

Исту теренску истраживачку методологију и начин презентације кратких говорних форми Драгољуб Златковић је већ применио у три слично конципиране монографске публикације: *Фразеологија страха и*

¹ biljana.sikimic@bi.sanu.ac.rs

наде у *пиротском говору* (Београд, 1989), *Фразеологија омаловажавања у пиротском говору* (Београд, 1990) и *Срамотно и погано у пиротском говору* (Софија, 2001). Некоме ко се по први пут сусреће са Златковићевим теренским опусом може се учинити у научном смислу необичан овакав начин објављивања грађе. Наиме, сви искази су у оквиру сваког поглавља узбучени према првом слову којим почињу (а често је – у овој монографији бар – у питању само по једна реченица). Ипак, сви они који су имали ту привилегију да на терену раде са Драгољубом Златковићем (привилегија на коју је аутор овог приказа посебно поносан), знају да овај искусни теренац док води своје бескрајне разговоре са људима, често само случајно стојећи на путу, редовно забележи оловком и по неку њихову мисао. Од тих искиданих фрагмената, узгредно забележених, компонована је ова монографија. Прилика је да аутор њеног приказа забележи и једно своје запажање о Златковићевом односу према саговорницима: будући да више од пола века истражује насеља пиротске општине – он је на том терену веома уважавана и поштована личност, и непознати људи га препознају, видели су га и слушали преко локалних медија или су бар чули за њега. Контакт са људима је једноставан, пријатељска атмосфера обостраног поверења брзо се успоставља. Оно што ипак није очекивано јесте да и сам Драгољуб Златковић лично познаје све те случајне пролазнике или бар неког од њихових блиских рођака, суседа. Захваљујући свом готово фотографском памћењу, Златковић се сећа и најситнијих детаља сваког теренског сусрета од пре неколико деценија, његово иницијално пријатељско ћаскање о могућим заједничким познаницима отвара сва врата на терену.

Лингвиста ће прво отворити списак истражених насеља и ту видети да су у монографији сабрани узорци призренско-тимочког, уз само пар насеља сврљишко-заплањског типа, али и бугарских говора, углавном из општине Димитровград. Сваки пример носи скраћену ознаку насеља у коме је забележен, али не и годину. Класично усмерен фолклориста прво ће отворити поглавље *Тужбалице* (355–363) и ту пронаћи углавном краће класичне тужбалице уз неколико шаљивих тужбалица које прати неопходан записивачев метатекстуални коментар. Контекст, је наравно, дат у локалном говору, као, на пример уз следећу тужбалицу пиротских ћилимарки: *Мука се завива / Шумата опада, сине, / Мука ми припада.* (стр. 356); или уз тужбалицу жена из Велике Лукање пре потапања насеља због изградње бране и Завојског језера: *Дисете се ви мртви / Да улазимо ми живи / Ми не знамо куде чемо / а вас остављамо у воду / И остављамо огњиште остало од прадеду!* (стр. 356).

Као социолингвистички документ може бити искоришћен један говор на сахрани, забележен у селу Моклиште, општина Бела Паланка (стр. 150–151), који је муж одржао својој преминулој супрузи. Овај кратак говор узгредно сведочи у доминантној употреби стандардног језика у сакралним

тренуцима будући да се локални говор у тој функцији доживљава као неприкладан: *Поштована супруго, борили смо се да ти продужимо живот, али нисмо успели. А доживела су да има кој да ти дође на сахрану и да те испрати!* У поглављу *Тужбалице* налази се и један запис са надгробног споменика Николије Јотов на гробљу у пограничном шопском селу Вучидел: *Тринајес године си, сестро, робовала / Да би му децу очувала / И кад си му децу очувала / Крвнички си, сестро, убијена!* Епитаф је на стандардном српском језику, а – бар према теренским истраживањима аутора овог приказа – ни записи на стандардном бугарском језику на гробљима у области Дерекул, која припада општини Димитровград, нису уобичајени. Приређивач је вероватно сам накнадно акцентовао овај запис и додао му пунктуацију у складу са правописом, будући да је тешко веровати да је у питању аутентична транслитерација текста уклесаног на сеоски надгробни споменик.

У поглављу *Онај свет*, ипак се неће наћи очекиване фолклорне представе оностраног (о којима је у новије време веома исцрпно писао Немања Радуловић у студији „Прво лице и други свет”). Већина записа, били они рудиментарни или екстензивни, тиче се болести, старости, самоће и односа према смрти доминантно у руралним заједницама, али и у Пироту као локалном урбаном центру. Посебно треба указати на бројне стереотипе о старости (*ејџизми*), који су често заправо аутостереотипи, а могу послужити као изузетан извор за све истраживаче хуманистичких наука који се баве геронтологијом, социологијом и антропологијом старости. Кроз циљано одабране наративе и фрагменте о старости и смрти између редова се указује слика радикалне депопулације као реалност теренског истраживања пограничја, али се укаже, ту и тамо, и неки наративни доказ постојања еротике старости.

Полифункционалност ове монографије биће у наставку приказа илустрована са неколико примера. Поглавље *Болест и лечење* садржи значајну документацију из домена народне медицине, на пример, само на стр. 17: *Жешку кашу или качемак туриш у крпу, па обавијеш и залепиш на местото, и оно се после излечи* (Дојкинци); *За зуб лечење, каранфил. Загризе се и држи у зуб цел дњн, и престане. И тов ситан каранфил* (Пирот); *За смирење се квасъц пило по два-три месеца* (Пирот). Фрагменти традицијске културе посмртних обичаја могу се добити пажљивом ексцерпцијом текстова, као што су то, на пример, следећи етнолингвистички термини са контекстом: *долњи и горњи покров, пешћир за-на крс, сњндњк, совра, деветина, појутрина* (стр. 381–382). У грађи се могу наћи и анегдоте, на пример, ова из села Барје Чифлик (стр. 180): *Отишьл једњн старџ из село село да дене, ама много стар. Па немало кој да му помага да дене, него слбу турил уз стогат, па наносил и денул. Ама ка се једанпут укачил, слбата му падне. А он од муку запоје: – Три ливаде, три ливаде, нигде младо нема / Само старџи, само старџи, влаче ко магарџи!*

Шири наративи са темом старости и смрти могу се одредити као биографске приче (на пример, на странама 133, 135, 136, 147, што укључује и лична искуства о болничком лечењу као нови жанр у оквиру биографских прича), затим породичне историје (на пример, на странама 183, 184, 278) и усмена историја (на пример, на странама 129, 159, 162, 175, 177). Наративи који описују тренутак нечије смрти (углавном у поглављу насловљеном *Час смрти*), потврђују већ позната запажања истраживача о стабилно фиксираном, минуциозном сећању на породичне и личне трауме.

Посебну пажњу завређују клишетирани одговори на иницијална истраживачка питања типа: *Како си, бабо/дедо?* – иначе расута кроз неколико поглавља, јер је Златковићев фокус организације текста био на тематском садржају, а не на потенцијалној фолклорној форми (на пример, на страницама 64–67, 101–106, 192, 226–228, 248–250, 289–291):

Како си, дедо? – Још неку годин, па че ви останете да причате, ја нечу.

Седнете да попричамо док сам још жив. (Шљивовик у општини Бела Паланка, стр. 212)

Како си, бабо? – Сама сам ко наковња, нече ме бог прибира! (Понор, стр. 192)

Како си, бабо? – Добро. Колко да неје без мене! (Велика Лукања, стр. 226)

Како си, дедо? – Јебем ли га! (Пирот, стр. 227)

Како си, дедо? – Ја си знам! (Обреновац, стр. 227)

Како си, дедо? – Како друђи оче. (Пирот, стр. 227)

Како си, дедо? – Конопацат се мота, прибира се, време за смрт дооди! (Клисура, општина Бела Паланка, стр. 248)

Како си, добро ли си? – Дробено, старачћи! (Сопот, стр. 349)

Како си, бабо? – Чекам позиват, готова сам, твасала сам! (Пирот, стр. 287)

Корпус објављених клишетираних одговора на питање – *Како си?* довољно је велики да би се о њима могла направити релевантна прагмалингвистичка студија, односно издвојити и дефинисати посебан фолклорни жанр. Аутору овог прилога познато је неколико формулативних одговора на питање – *Како си/сте?* који се могу чути у главном граду: *Како други хоће; Како ја хоћу; Никад боље*. Истом темом (одговорима на питање: *Како си?* које се поставља приликом сусрета) Драгољуб Златковић се детаљно бавио и чланку „Традиционална личност у отпоздравима пиротског краја и суседних области” објављеном у зборнику радова *Промисљања традиције* објављеном у част Мирјани Дрнадарски и Ненаду Љубинковићу 2014. године.

Монографија *Човек и смрт...* биће инспиративна за сваког пажљивог читаоца. Она је истовремено одбрана дигнитета једног локалног говора, отворена могућност да се баш на њему говори о најозбиљнијим темама, још један важан корак ка скидању ‘јужњачке’ стигме.

Искусан истраживач, уз нешто стрпљивог рада, лако ће се пробити кроз огроман број примера и открити затрпана фолклорна блага Старе планине и околних крајева.

СПИСАК РЕЦЕНЗЕНАТА

Доц. др Мирјана Бојанић Ћирковић

Проф. др Марина Јањић

Проф. др Надежда Јовић

Др Бранкица Марковић, научни сарадник

Проф. др Дејан Марковић

Проф. др Дејан Милутиновић

Доц. др Александар Новаковић

Доц. др Јелена Стошић

Проф. др Срето Танасић

Проф. др Драган Тодоровић

Проф. др Татјана Трајковић

ГОДИШЊАК ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

Година XXXIII, број 20

Издавач

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ

За издавача

Проф. др Наталија Јовановић, декан

Координатор Издавачког центра

Доц. др Сања Игњатовић

Лектура / коректура

Аутори

Корице

Дарко Јовановић

Прелом

Милан Д. Ранђеловић

Дигитализација

Ирена Вељковић

Формат

17 x 24 cm

Штампа

SCERO PRINT

Тираж

10 примерака

Ниш, 2022.

ISSN 2334-6922

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41

ГОДИШЊАК за српски језик / уредник Татјана
Трајковић. - Год. 25, бр. 12 (2012)- . - Ниш :
Филозофски факултет, 2012- (Ниш : Scero print).
- 24 cm

Годишње. - Је наставак: Годишњак за српски језик
и књижевност = ISSN 1451-5415

ISSN 2334-6922 = Годишњак за српски језик

COBISS.SR-ID 195610124